

**MARMARA (PROKONNESOS) ADASI ÜRETİMİ ERKEN BİZANS DÖNEMİ
(4.-6. YY) KORİNTH SÜTUN BAŞLIKLARININ AKDENİZ'DEKİ DAĞILIMI**

Yüksek Lisans Tezi

Aleyna BAYRAKTAR

Eskişehir 2022

**MARMARA (PROKONNESOS) ADASI ÜRETİMİ ERKEN BİZANS DÖNEMİ
(4.-6. YY) KORİNTH SÜTUN BAŞLIKLARININ AKDENİZ'DEKİ DAĞILIMI**

Aleyna BAYRAKTAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Sanat Tarihi Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. A. Oğuz ALP

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Şubat 2022

ÖZET

MARMARA (PROKONNESOS) ADASI ÜRETİMİ ERKEN BİZANS DÖNEMİ
(4.-6. YY) KORİNTH SÜTUN BAŞLIKLARININ AKDENİZ'DEKİ DAĞILIMI

Aleyna BAYRAKTAR

Sanat Tarihi Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şubat, 2022

Danışman: Doç. Dr. A. Oğuz ALP

Yüksek lisans tezinin konusunu, Antik Dönem'de Prokonnesos olarak adlandırılan Marmara Adası'nda, 4. – 6. Yüzyıllar arasında üretilen Korinth sütun başlıklarının Akdeniz coğrafyası genelindeki dağılım alanı oluşturmaktadır. Çalışma kapsamında, bugüne dek yayınlanan örnekler bir araya getirilerek Erken Bizans Dönemi'nde Prokonnesos'un ihracat modeli ve sevkiyat noktaları, Korinth sütun başlıkları ve varyasyonları üzerinden değerlendirilmiştir.

Akdeniz genelinde, in-situ durumda günümüze ulaşmış yapılar, batıklar ve müzelerde dağınık halde temsil edilen toplam 725 örnek tespit edilmiştir. Örneklerin %41'i İstanbul, %22'si Anadolu, %17'si İtalya, %6'sı Karadeniz, %5'i Kuzey Afrika, %4'ü Doğu Akdeniz, %4'ü Yunanistan ve %1'i Adriyatik'te yer almaktadır. Tespit edilen başlıkların %39'u Büyük Uçlu/Kenarlı, %38'i Lir, %13'ü Madalyonlu, %8'i Yumuşak Uçlu/Kenarlı ve %2'si İnce Uçlu/Kenarlı Tip başlıklardan oluşmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Bizans, Prokonnesos, Mermer, Korinth, Sütun Başlığı

ABSTRACT

DISTRIBUTION OF EARLY BYZANTINE CORINTHIAN COLUMN CAPITALS WHICH WERE PRODUCED IN MARMARA (PROCONNESUS) ISLAND IN MEDITERRANEAN

Aleyna BAYRAKTAR

Department of Art History

Anadolu University, Institute of Social Sciences, February, 2022

Advisor: Assoc. Prof. Dr. A. Oğuz ALP

The main subject of the master thesis is the distribution of Corinthian column capitals in Mediterranean region, that were produced in Marmara Island, also known as Proconnesus in Ancient Period, between 4th – 6th centuries. Within the scope of this study, previous studies and examples have been brought together to evaluate Proconnesus' export model and delivery areas, through Corinthian style column capitals and their variations.

All around Mediterranean, a total of dispersedly represented 725 examples have been discovered in structures in in-situ state, museums and shipwrecks. %41 of the examples are in Istanbul, %22 in Anatolia, %17 in Italy, %6 in Black Sea %4, in Eastern Mediterranean, %5 in North Africa, %4 in Greece and %1 in Adriatic region. Percentages of discovered column capitals are as follows; %39 “Großgezacktem”, %38 “Lyre”, %13 “Medallion”, %8 “Weichgezacktem” and %2 “Feingezacktem”.

Keywords: Byzantium, Proconnesus, Marble, Corinth, Column Capital.

ÖNSÖZ

Öncelikle çalışma alanıma olan ilgimin ortaya çıkması ve bu tez konusunun belirlenmesindeki kıymetli katkısı, tüm süreç boyunca esirgemediği sabrı, desteği ve yönlendirmeleri için; bilgi birikimi ve bakış açısıyla hem kişisel hem de mesleki anlamda yolumu aydınlatan, şahsıma kazandırdıklarına hayatım boyunca minnet duyacağım çok değerli danışman hocam Doç. Dr. A. Oğuz Alp'e sonsuz teşekkür ederim.

Lisans eğitimimden bu yana, desteğini ve şefkatini hiçbir zaman esirgemeyen sevgili hocam Dr. Öğr. Üyesi Selda Alp'e ve Fransızca çevirilerdeki kıymetli yardımları için Dr. Öğr. Üyesi Dilek Şen'e teşekkür ederim.

Her daim varlığından güç aldığım annem Fazilet Teke ve kardeşim Çağdaş Bayraktar'a; her adımında arkamda durarak, maddi, manevi ve mesleki anlamda desteğini bir an olsun eksik etmeyen yol arkadaşım Mahmut İçer'e sevgi ve sabırla yanımda oldukları için teşekkür ederim.

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik, ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan “bilimsel intihal tespit programı”yla tarandığını ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

Aleyna BAYRAKTAR

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
BAŞLIK SAYFASI	i
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ŞEKİLLER DİZİNİ	ix
EKLER DİZİNİ	x
KISALTMALAR DİZİNİ	xi
1. GİRİŞ	1
2. MARMARA (PROKONNESOS) ADASI VE YERLEŞİM TARİHİ.....	6
2.1. Prokonnesos Mermer Ocakları	10
3. PROKONNESOS MERMER OCAKLARINDA ÜRETİM SÜRECİ, TAŞÇI İŞARETLERİ VE ÜRETİM GRUPLARI	18
3.1. Taş Çıkartma ve İşleme Süreci	18
3.2. Taşçı İşaretleri	21
3.3. Üretim Grupları	25
3.3.1. Heykeller	25
3.3.2. Lahiter	26
3.3.3. Litürjik İşlevli Elemanlar	28
3.3.4. Mimari İşlevli Elemanlar	28

	<u>Sayfa</u>
3.3.4.1. Üst Yapı Elemanları	28
3.3.4.2. Sütun Kaideleri	30
3.3.4.3. Sütun Gövdeleri	32
3.3.4.4. Sütun Başlıkları	34
3.3.4.4.1. İon Sütun Başlıkları	35
3.3.4.4.2. Korinth Sütun Başlıkları	37
3.3.4.4.3. Sepet Tipi Sütun Başlıkları	40
4. PROKONNESOS ÜRETİMİ ERKEN BİZANS DÖNEMİ KORİNTH SÜTUN BAŞLIKLARI	41
5. PROKONNESOS ÜRETİMİ ERKEN BİZANS DÖNEMİ KORİNTH SÜTUN BAŞLIKLARININ AKDENİZ'DEKİ DAĞILIMI.....	47
5.1. Batıklar	47
5.2. İstanbul.....	58
5.3. Anadolu	61
5.4. Karadeniz	63
5.5. Yunanistan ve Ege Adaları	65
5.6. Adriyatik	67
5.7. İtalya	68
5.8. Kuzey Afrika	72
5.9. Doğu Akdeniz ve Kıbrıs.....	75
6. SONUÇ	77
KAYNAKÇA	84
EKLER	
ÖZGEÇMİŞ	

ŞEKİLLER DİZİNİ

Sayfa

Grafik 1. Prokonnesos Üretimi Korinth Sütun Başlıklarının Tiplere Göre İstanbul'daki Dağılımı	60
Grafik 2. Prokonnesos Üretimi Korinth Sütun Başlıklarının Tiplere Göre Anadolu'daki Dağılımı	62
Grafik 3. Prokonnesos Üretimi Korinth Sütun Başlıklarının Tiplere Göre Karadeniz'deki Dağılımı	64
Grafik 4. Prokonnesos Üretimi Korinth Sütun Başlıklarının Tiplere Göre Yunanistan ve Ege Adalarındaki Dağılımı	66
Grafik 5. Prokonnesos Üretimi Korinth Sütun Başlıklarının Tiplere Göre İtalya'daki Dağılımı	71
Grafik 6. Prokonnesos Üretimi Korinth Sütun Başlıklarının Tiplere Göre Kuzey Afrika'daki Dağılımı	74
Grafik 7. Prokonnesos Üretimi Korinth Sütun Başlıklarının Tiplere Göre Doğu Akdeniz ve Kıbrıs'taki Dağılımı	76
Grafik 8. Prokonnesos Üretimi Korinth Sütun Başlıklarının Akdeniz'deki Dağılımı..	81
Grafik 9. Prokonnesos Üretimi Korinth Sütun Başlıklarının Tiplere Göre Akdeniz'deki Dağılımı	81
Grafik 10. Prokonnesos Üretimi Korinth Sütun Başlıklarının Boyut Gruplarına Göre Dağılımı	82
Tablo 1. Prokonnesos Üretimi Korinth Sütun Başlıklarının Boyut Gruplarına Göre Dağılımı	82

EKLER DİZİNİ

A- TABLOLAR

Tablo 1. İstanbul

Tablo 2. Anadolu

Tablo 3. Karadeniz

Tablo 4. Yunanistan ve Ege Adaları

Tablo 5. Adriyatik

Tablo 6. İtalya

Tablo 7. Kuzey Afrika

Tablo 8. Doğu Akdeniz ve Kıbrıs

Tablo 9. Taşçı İşaretleri

B- GÖRSELLER

Görsel 1. Prokonnesos Mermer Ocakları

Görsel 2. Sütun Kaidelerinin İşlenim Safhaları

Görsel 3. Sepet Tipi Sütun Başlıklarının İşlenim Safhaları

Görsel 4. Roma Dönemi Korinth Sütun Başlıklarının İşlenim Safhaları

Görsel 5. İon Sütun Başlıklarının İşlenim Safhaları

Görsel 6. Erken Bizans Dönemi Korinth Sütun Başlıklarının İşlenim Safhaları

Görsel 7. “B” Safhası

Görsel 8. “D” Safhası

Görsel 9. “D” Safhası

Görsel 10. “E” Safhası

C- HARİTALAR

Harita 1. Prokonnesos Üretimi Korinth Sütun Başlıklarının Akdeniz’deki Dağılımı

Harita 2. Mermer Kargo Batıklarının Akdeniz’deki Dağılımı

KISALTMALAR DİZİNİ

a.g.k.	: Adı geçen kaynak
Çev.	: Çeviren
Ed.	: Editör
km.	: Kilometre
m.	: Metre
M.Ö.	: Milattan önce
M.S.	: Milattan sonra
s.	: Sayfa
yak.	: Yaklaşık

1. GİRİŞ

Araştırmanın temel amacı, Geç Antik Çağ'da denizaşırı mermer ticaretinde aktif rol oynayan Prokonnesos mermer ocaklarının, Erken Bizans Dönemi'ndeki en yoğun üretim ve ihracat grubu olan Korinth sütun başlıkları üzerinden bir dağılım haritası ortaya koymaktır.

Adanın M.S. 2. yüzyıldan itibaren artan üretim ve ihracat potansiyelini lahit, heykel, mimari ve litürjik işlevli bir çok eleman üzerinden takip etmek mümkündür. Ancak tüm üretim gruplarını temsil eden örneklerin dahil edilmesi bu çalışmanın hacmini oldukça arttıracığından, Prokonnesos'un Erken Bizans Dönemi'ndeki dağılım alanını en doğru şekilde ortaya koyacak üretim grubu olarak, Korinth sütun başlıkları belirlenmiştir. Erişilebilen kaynaklar üzerinden bugüne dek yayınlanmış örnekler bir araya getirilerek, adada üretilen Korinth tipi sütun başlıkları ve varyasyonlarının ihracat modeli ve sevkiyat noktalarına dair toplu bir değerlendirme yapılması amaçlanmıştır. Yoğun ve kapsamlı bir literatür taraması sonucunda tespit edilen 725 örnek, tipleri, boyutları, taşıma işaretleri ve ihracat formları göz önüne alınarak değerlendirilmiştir. Çalışmanın amacı Erken Bizans Dönemi'nde denizaşırı ticaretin izlerini sürmek olduğundan, bugün özellikle Venedik'te çok sayıda örnekle temsil edilen 1204 Latin İstilasası sonucu götürülmüş ve yeniden kullanılmış başlıklar değerlendirmeye alınmamıştır. Bunun yanında, Anadolu'da özellikle Likya-Pamphylia-Kilikya bölgelerinde ve Kuzey Afrika'da çok sayıda örnekle takip edilen karakteristik Prokonnesos üretimlerini model alan yerel üretimler çalışmanın kapsamı dışında bırakılmıştır.

“Marmara (Prokonnesos) Üretimi Erken Bizans Dönemi (4.-6. yy) Korinth Sütun Başlıklarının Akdeniz'deki Dağılımı” başlıklı çalışma altı bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde amaç, kapsam, araştırma tarihçesi ve tez çalışması süresince uygulanan yöntemleri içeren “Giriş” yer almaktadır. İkinci bölümde, öncelikle adanın tarihi coğrafyası ve Antik dönemdeki rolü, ardından mermer ocaklarının tarihi ve işletim organizasyonu ele alınmıştır. Üçüncü bölüm, adada yürütülen yüzey araştırmalarında ele geçen ocak buluntuları üzerinden Prokonnesos üretimlerinin ilk kez toplu halde ele alındığı bir özet niteliğindedir. Dördüncü bölümde, dağılımın belirlenmesindeki temel unsuru oluşturan Korinth başlık tipleri konu alınmıştır. Beşinci bölümde, Akdeniz coğrafyası genelinde tespit edilen Korinth sütun başlıklarının tipler üzerinden bölgelere göre dağılım oranları yer almaktadır. Altıncı bölümü oluşturan “Sonuç”ta Korinth sütun

başlıklarının ihracat modeli ve dağıtımına ilişkin detaylar tartışılmaktadır. Tezin son kısmını oluşturan “Ekler” bölümünde, bölgelere göre ayrılan tablolar halinde, tespit edilen 725 Korinth sütun başlığının tip, boyut ve taşıyıcı işaretleri ve tarihlendirme önerilerini içeren tablolar yer almaktadır. Set halinde tespit edilen çok sayıda başlık tablolarda temsili bir örnekle yer almaktadır. Bu nedenle örnekler için katalog numarası belirlenmemiş, ancak tüm tablolar için birbirini takip edilecek şekilde sıra numarası verilmiştir. Katalog numarasının yazdığı örnekler, belirtilen kaynakta kullanılan katalog numarasını ifade etmektedir.

Akdeniz kıyılarında kesintisiz olarak takip edilen Korinth sütun başlıkları üzerinden Prokonnesos’un mermer ticaretindeki ağırlığını ortaya koymak ve ticaret yöntemine ilişkin karanlık noktaları aydınlatmak dışında bu tez çalışmasının, 4. – 6. Yüzyıl mermer ticaretinde tüm Akdeniz coğrafyasının ihtiyacına neredeyse tek başına karşılık veren Prokonnesos ocaklarının, üretimden sevkiyata kadar çok katmanlı bir süreçten geçen işleyişinin ilk kez bütüncül bir yaklaşımla ele alınması yönüyle fayda sağlaması amaçlanmıştır.

Tarihi coğrafyasına ilişkin sınırlı kaynak bulunan Prokonnesos Adası’nın günümüze dek aralıksız şekilde sürdüğü anlaşılan ve M.Ö. 8. Yüzyıla kadar takip edilebilen yerleşim tarihi, mermer ocakları ile eşzamanlı bir geçmişe sahiptir. Vitruvius’un “*De Architectura*”sı, Strabon’un “*Geographika*”sı ve Yaşlı Plinius’un “*Naturalis Historia*”sı, adanın isminin anıldığı en erken tarihli kaynaklar olmakla birlikte, buradaki aktarımlar adada yakın coğrafyayı besleyen mermer ocaklarının var olduğuna dair bilgiler ile sınırlıdır. 19. Yüzyılda C. Texier ve M.J. Gadeon’un çalışmaları ada hakkında daha detaylı veriler sunan kaynaklar olarak sonraki çalışmalara temel oluştururken, adaya ilişkin ilk kapsamlı bilimsel çalışma F.W. Hasluck tarafından yapılmış, 1909 yılında “*The Marmara Islands*” makalesinde ve 1910 yılında “*Cyzikus*” kitabında yayımlanmıştır.

Adadaki ilk arkeolojik çalışmalar, 1971 ilkbaharında bölgeye kurulmak istenen dalgakıranlar için taş çekmek amacıyla Saraylar Köyü’nün batısındaki vadiye giren iş makinelerinin, Roma Nekropolüne ait lahitler ve vadinin güneyinde yer alan mermer ocaklarındaki atıl durumdaki mimari öğeleri keşfetmesi üzerine, -Ankara Eski Eserler Dairesi adına- İstanbul Arkeoloji Müzesi’nin öncülüğünde Nuşin Asgari ve Nezih Fıratlı tarafından yürütülen kurtarma kazıları ile başlamıştır. 1971-1978 yılları arasında

yürütülen nekropol kazılarını Nuşin Asgari'nin mermer ocaklarında gerçekleştirdiği yüzey araştırmaları takip etmiş ve çalışmalar sırasında ele geçen buluntuların bir araya getirildiği Saraylar Açık hava Müzesi kurulmuştur. Burada ve modern ocak sahaları yakınında toplanan ocak buluntuları, Antik mermer işçiliği ve ticaretine ilişkin en güvenilir ve kapsamlı verileri sağlamaktadır.

Çalışma kapsamında, Nuşin Asgari tarafından yüzey araştırmaları süresince her yıl Araştırma Sonuçları Toplantıları ve çeşitli yayınlarda gruplar halinde tanıtılan ocak buluntularının bir araya getirilmesi ve bu buluntu grupları üzerinden Prokonnesos üretimlerine ilişkin genel bir değerlendirme yapılması amaçlanmıştır. Ocakların işletim organizasyonu, üretim ve sevkiyat modeline ilişkin daha detaylı bilgi edinmek adına, öncelikle taş çıkartma ve işleme süreci, taşçı işaretleri ve üretim grupları temel düzeyde tanıtılmıştır. Her üretim grubunun kendi içlerinde tipleri, işçilik aşamaları, boyutları ve ihracat formları değerlendirilmiştir.

Antik dönemde günümüz yöntemlerine benzer şekilde çalışan Prokonnesos mermer ocaklarında, taşın çıkartılmasından sevkiyatına kadarki süreç ve kullanılan yöntemlere dair bilinenler, yüzey araştırmaları boyunca ele geçen taşçı aletleri, ocak yüzeylerinde takip edilen izler ve çeşitli aşamalarda ıskartaya çıkarılmış mermer atıklar üzerinden N. Asgari tarafından belirlenen bir öneri niteliğindedir. İşletim organizasyonuna ışık tutan taşçı işaretlerinin Prokonnesos'ta tespit edilen az sayıdaki örneği, detaylı bir değerlendirmeye imkan vermemekle birlikte, N. Asgari ve T. Drew-Bear tarafından "*The Quarry Inscriptions of Proconnesos*" makalesinde tanıtılmıştır. Prokonnesos'un ana üretim grubu olan mimari elemanlar N. Asgari tarafından "*The Proconnesian Production of Architectural Elements in Late Antiquity, Based on Evidence from The Marble Quarries*" makalesinde toplu olarak ele alınmıştır. Bunlardan sütun gövde ve kaideleri "*Observations on Two Types of Quarry-Items from Proconnesos: Column-Shafts and Column-Bases*", Korinth sütun başlıkları "*The Stages of Workmanship of the Corinthian Capital in Proconnesos and Its Export Form*" makalelerinde, İon sütun başlıkları ise M. Beykan'ın "*Prokonnesos'ta Bulunan İon Sütun Başlıkları*" adlı doktora tezinde ayrıca değerlendirilmiştir.

Bu çalışmanın esas konusunu oluşturan Prokonnesos üretimi Korinth sütun başlıklarının dağılımını takip edebilmek amacıyla öncelikle, geçmiş çalışmalardan hareketle Erken Bizans Dönemi'nde oran, teknik ve bezeme unsurlarındaki değişiklikler ile

ortaya çıkan ana başlık tipleri belirlenmiştir. Üretim merkezi dahil edilmeksizin ortaya konan tipoloji önerileri üzerinden, Prokonnesos üretimlerinin güvenilir şekilde takip edilebildiği Yumuşak Uçlu/Kenarlı, Büyük Uçlu/Kenarlı ve İnce Uçlu/Kenarlı başlıklar ana tipler, Madalyonlu ve Lir Tipi başlıklar alt varyasyonlar olarak belirlenmiştir. Yarı işli ya da ham halde, ihraç edildiği noktada yerel atölyeler tarafından tamamlandığı anlaşılan Girlandlı, Şematik/Detaylandırılmamış ve Figürlü Korinth tipi başlıklar adada hiçbir örneğine rastlanmadığından çalışmanın kapsamı dışında bırakılmıştır.

Geç Antik Çağ/Erken Bizans Dönemi Korinth sütun başlıklarını konu alan en kapsamlı çalışma, R. Kautzsch'un 1936'da yayımlanan "*Kapitellstudien beiträge zu einer geschichte des spätantiken kapitells im osten vom vierten bis ins siebente jahrhundert*" başlıklı kapsamlı monografisidir. T. Zollt, Kautzsch'un Akdeniz genelindeki örnekleri derlediği çalışmasında oluşturduğu tipolojiyi temel alarak, İstanbul'daki Erken Bizans başlıklarını "*Kapitellplastik Konstantinopels vom 4. bis 6. jahrhundert n. chr*" başlıklı çalışmasında yayınlamıştır. A. Pralong, "*La Typologie des Chapiteaux Corinthiens Tardifs en Marbre de Proconnèse Etla Production D'Alexandrie*" adlı çalışmasında daha anlaşılabilir bir tipoloji oluşturmak adına başlıkların morfolojik özelliklerini öne çıkaran yeni bir öneride bulunmuştur. Bu çalışmada da temel alınan bir diğer tipoloji önerisi, yakın tarihte A.O. Alp ve M. C. Uzun tarafından "*Geç Antik Çağ/Erken Bizans Sütun Başlıkları Üzerine Bir Tipoloji Denemesi*" başlığıyla yayımlanmıştır.

Çalışma kapsamında, bugüne dek yayımlanan Prokonnesos üretimi Erken Bizans Dönemi Korinth sütun başlıklarını tespit etmek ve bir araya getirmek amacıyla kapsamlı bir literatür taraması gerçekleştirilmiştir. Saptanan örnekler bağlamlarını ortaya koymak amacıyla sekiz dağılım bölgesi altında değerlendirilmiştir. İlk bölge, Bizans İmparatorluğunun başkenti Konstantinopolis'in kuruluş sürecinde ihtiyaç duyulan yapı malzemelerini çok büyük oranda Prokonnesos'tan temin eden İstanbul olarak belirlenmiştir. İkinci bölge, adaya yakınlığı dolayısıyla en kolay ulaşımın sağlandığı Anadolu kıyılarından oluşmaktadır. Bunları sırasıyla Karadeniz, Yunanistan ve Ege Adaları, Adriyatik, İtalya, Kuzey Afrika, Doğu Akdeniz ve Kıbrıs bölgeleri takip etmektedir. Her bölge için tespit edilen örnekler, tipleri, tarihlendirme önerileri, boyutları ve taşçı işaretlerini içeren tablolarda bir araya getirilmiştir.

Doğrudan mermer dağılımını konu alan çalışmaların sayısı oldukça azdır. Erken Bizans üretimlerinin kısıtlı bölgeler içindeki örneklerini tanıtan çalışmalar içinde, bugüne dek yapılan en kapsamlı yayın Y. A. Marano'nun Adriyatik'te mermer dağılımını kapsayan "*Il commercio del marmo nell'Adriatica tardo antico (IV-VI Secolo D.C.). Scambi, Maestranze, Committenze*" başlıklı çalışmasıdır. Bunun yanında, C. Barsanti'nin Akdeniz coğrafyası genelinde belgelediği, farklı yayınlarda gruplar halinde tanıtılan çok sayıda örneğin, dağılımın ortaya konmasında belirleyici rolü bulunmaktadır. Doğrudan mermer dağılımı konu alan yayınların dışında, müze katalogları, kazı sonuçları raporları, yüksek lisans ve doktora tezleri taranarak örnekler belirlenmiştir.

Söz konusu Prokonnesos üretimi Korinth başlıklarının dağılım alanı olduğunda, bu üretimleri taşıyan kargo batıklarının tespiti, sevkiyatın nasıl hazırlandığı, ne şekilde taşındığı ve ürünlerin hangi aşamada ihraç edildiği gibi önemli noktaları aydınlatıldığından büyük önem taşımaktadır. Navis Lapidarium olarak adlandırılan mermer kargo batıklarına dair sınırlı yayın bulunmaktadır. Bu konuda yapılmış en kapsamlı çalışmalardan biri B. Russel tarafından yakın tarihte "*Lapis Transmarinus: Stone-Carrying Ships and The Maritime Distribution of Stone in The Roman Empire*" başlığıyla yayınlanmıştır. Ağırlıklı olarak Roma Dönemi örneklerini ele alan çalışmanın dışında, E. F. Castagnino Berlinghieri ve A. Paribeni'nin Erken Bizans Dönemi örneklerini konu alan "*Marble Production and Marble Trade Along The Mediterranean Coast in The Early Byzantine Period (5th-6th Centuries Ad): The Data From Quarries, Shipwrecks and Monument*" başlıklı bir çalışması bulunmaktadır.

Dağılım içinde oldukça önemli yer tutan Erken Bizans Dönemi mermer kargo batıklarının varış noktasına ilişkin kesin bir yargıda bulunmak mümkün olmadığından, kargoların taşıdığı ürünler tespit edildikleri bölge içinde değerlendirilmiştir. Yüzyıllar boyu sualtında korunduğundan, batıklarda ele geçen örnekler, bu çalışma kapsamında değerlendirilen tüm başlıklar içinde ihracat modeline dair en güvenilir verileri sağlamaktadır. Taşıdığı kargonun niteliği itibari ile Erken Bizans dönemi mermer kargoları içinde en önemli örnekleri oluşturan Marzamemi B Batığı, G. Kapitan tarafından 1980 tarihli "*Elementi Architettonici per una Basilica dal Relitto Navale del VI Secolo di Marzamemi (Siracusa)*" makalesinde, Amrit Batığı ise M. Dennert ve S. Westphalen tarafından "*Säulen aus Konstantinopel-ein Schiffsfund im antiken Hafen von Amrit*"te detaylı olarak tanıtılmıştır.

2. PROKONNESOS (MARMARA) ADASI VE YERLEŞİM TARİHİ

Prokonnesos Adası, Antik Dönemde Propontis olarak adlandırılan ve Akdeniz-Karadeniz arasındaki bağlantıyı sağlayan içdenizin (Marmara) güneybatısında, toplamda 14 adadan oluşan Marmara Takımadaları'nın en büyüğüdür. Propontis'in güney kıyı kentleri olan Cyzikus (Erdek-Belkıs) ve Priapus (Karabiga) arasında doğu-batı yönünde yak. 18 km, kuzey- güney doğrultusunda yak. 10 km uzunluğa sahip ada, yak. 113 km²'lik bir alanı kaplamaktadır.¹

Antik dönem kaynaklarında, Prokonnesos adının kökeni ile ilişkili olarak üç farklı efsaneden söz edilmektedir. Bunlardan ilki, adanın aynı zamanda Elaphonnesus (Geyik Adası) ve Neuris (Νεβρίς / Νεβρία) olarak anılmasının sebebi olan adaya özgü bir geyik isiminden (πρόξ / προκάς ile νεβρός) türetilmiş olduğu; ikincisi ise, adanın yerlisi olan bir kadının bir kehanete ithafen göçmenlere verdiği *Oinoche* biçiminde bir sürahiden (πρόχοος) türetilmiştir. Antik dönem Prokonnesos sikkelerinde sıklıkla betimlenen geyik ve Oinoche tasvirleri, her iki olasılığı da desteklemektedir. Sonuncusu, “προσχόω” ve “νήσος” kelimeleriyle ilişkilendirilen, Anadolu ve Trakya yaratılırken Tanrı'nın taşınmasını talep ettiği taşların iblisler tarafından denize düşürülmesiyle Marmara Adası'nın oluştuğunu anlatan efsanedir.²

Adanın isminin geçtiği en eski kaynaklar arasında, Vitruvius'un “*De Architectura*”sı, Strabon'un “*Geographika*”sı ve Yaşlı Plinius'un “*Naturalis Historia*”sı bulunmaktadır.³ Vitruvius M.Ö. 1. Yüzyıldaki adaya dair aktarımında, Efeslilerin tümüyle mermerden inşa edilecek Artemis Tapınağı'nın yapımını tasarladıkları süreçte Paros, Heraclea, Taşoz ve Prokonnesos'tan mermer almayı planladıkları, fakat sonrasında Piksodorus isimli bir çoban tarafından kazara bir mermer yatağının bulunması ile bu tasarıdan vazgeçildiğini anlatarak söz konusu tarihte Prokonnesos mermer ocaklarının üretimde olduğuna işaret etmiştir.⁴ Aynı yüzyılda Strabon, Kyzikos gibi bir çok önemli kentin sanat eserlerinin üretildiği zengin ve iyi yönetilen mermer ocaklarından söz ettiği Prokonnesos'u aynı zamanda *Yeni Prokonnesos* olarak anarken, bunun yanısıra *Elephonnesos* ile *Neuris*

---

¹Ö. Sertkaya Doğan (2009). *Beşeri Coğrafya Açısından Marmara Takım Adaları*. İstanbul: Çantay Kitapevi, s.1-7.; A. Karagianni, (2011) The Harbour of Proconnesus in Greco-Roman and Early Byzantine Times: The Marble Trade, *The European Archeologist*. Prag: European Association of Archeologist, s. 17.
²F.W. Hasluck (1909). *The Marmara Islands*. The Journal of Hellenic Studies. Sayı, s.7.

³Sertkaya Doğan, 2009, **a.g.k.**, 63.

⁴Vitruvius (2005). *Mimarlık Üzerine On Kitap*. (Çev.Suna Güven), Ankara: Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı s.210.

isimleriyle de bilindiğinden bahsetmektedir.⁵ M.S. 1. Yüzyılda Yaşlı Plinius da benzer biçimde Kyzikos'un mermer kaynağı olan, Prokonnesos ve Neuris olarak da bilinen Elephonnesos'tan bahsetmektedir.⁶ C. Texier, antik kaynaklarda geçen "Yeni Prokonnesos" adının adaya yerleşen Rumlar tarafından aynı isimdeki bir başka adadan (Rabbi Adası) ayırmak için verildiğini aktarmaktadır.⁷ Ada için Bizans Dönemi'nde çoğunlukla "Προικόννησος" isminin kullanıldığı bilinmekle birlikte *Etymologicum Magnum*'da ada, mermer zenginliğini ifade eden προίξ / προικοός kelimesi ile anılmaktadır. Haçlı Seferleri zamanında Bizans İmparatorluğu ile Latinler arasında yapılan *Partition Terrarum Imperii Romaniae Antlaşması*'nda "Proeconiso" şeklinde tanımlanmasına karşın bugünkü modern Marmara adının, Türklerin adayı ele geçirmesinden önce, haçlı seferleri sırasında Latin denizciler tarafından sıklıkla kullanıldığı ve yaygınlaştığı bilinmektedir. Kayıtlarda ise ilk kez Fransız Haçlı şövalyelerinden biri olan Geoffroi de Villehardouin'in eserlerinde karşımıza çıkmaktadır.⁸

Gerek coğrafi konumu gerek tabii mermer ocakları ile önemli bir ticari merkez olmasına karşın, adanın tarihine ilişkin oldukça kısıtlı kaynak ve bilgi bulunmaktadır. Bunlar arasında, C. Texier'in adanın tarihi coğrafyası ve mermer ocaklarına ilişkin aktarımları ve M. J. Gedeon'un 1895 tarihli kitabında Saraylar'ı da dahil ederek ele aldığı araştırma, sonraki çalışmalar için zemin hazırlasa da, adayı konu alan ilk kapsamlı bilimsel çalışma F.W. Hasluck tarafından yapılmış, 1909 tarihli *The Marmara Island* adlı makalesinde ve 1910 yılında *Cyzicus* kitabında yayımlanmıştır.⁹

Konumu itibariyle Ege, Akdeniz ve Karadeniz kıyılarına ulaşan transit deniz hattında ve aynı zamanda Marmara Denizi içinde kuzey ve güney kıyıları arasındaki ulaşım ağında kritik bir öneme sahip olan Marmara Adası'nın yerleşim tarihine dair sınırlı bilgi bulunmakla birlikte, Roma, Bizans ve Osmanlı Dönemlerinde yerleşim gördüğü

---

⁵Strabon (1987). *Antik Anadolu Coğrafyası*. (Çev:Adnan Pekman), İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları. s.103.

⁶Bostock, J. and Riley, H. T. (1968). *Natural History Of Pliny*. (1). London: Henry G. Bohn, York Street, Covent Garden.s.496.

⁷C. Texier (2002). *Küçük Asya Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi*. (Çev. Ali Suat), Ankara: Enformasyon ve Dökümantasyon Hizmetleri Vakfı, s. 274.

⁸Hasluck, 1909, **a.g.k.**, 7-8.; U. T. Sivrioğlu, M. Akçaöz ve I. Papachristou (2020) Güney Marmara Adaları Tarihçesi. *Güney Marmara Adaları Risk Altındaki Mirası*, (Ed. İnci Türkoğlu) İstanbul: Kültürel Mirası Koruma Derneği, s.18.

⁹M. Beykan (2004). *Prokonnesos'ta Bulunan İon Sütun Başlıkları Yerel Mermer Ocaklarında Biçimlendirilmesi ve İhracatı*. Yayımlanmamış Doktora Tezi: İstanbul Üniversitesi. s.2.

bilinmektedir.¹⁰ Denizcilik faaliyetleri ile öne çıkan İon'ların yeni ticari arayışları içerisine girerek Marmara Denizi'ne gelmeleri ile ilk olarak M.Ö. 8. yüzyılın ortalarında Miletos tarafından kolonize edilmiş ve yakın çevresindeki en önemli kent olan Kyzikos ile benzer bir tarihsel gelişim süreci izlemiştir.¹¹ Antik dönemde *Mysia* olarak adlandırılan koloni bölgesinde yer alan kentin kuruluş amacı özellikle birinci dereceden öneme sahip Akdeniz ile Karadeniz arasındaki İon kolonilerinin ticari ağını kontrol altında tutmaktadır.¹² M.Ö. 493 yılında Pers Kralı Darius'un komutasındaki Fenike filoları tarafından yakılarak Pers hakimiyetine giren kent, M.Ö. 452 yılında Attika-Delos Deniz Birliğine üye olmuştur.¹³ M.Ö. 410 yılında Atina yönetimine bağlanan ada stratejik konumu dolayısıyla sıklıkla maruz kaldığı saldırılar sebebiyle M.Ö. 330'lara kadar takip edilebilen bir aralıkta Atina'dan yardım almıştır.¹⁴ M.Ö. 362 yılında, olasılıkla ticari birtakım çatışmalar sonucunda Kyzikos halkı tarafından istila edilmiş, adada bulunan altın bir Kybele heykeliyle birlikte Prokonnesos'un yerel halkı Kyzikos'a götürülmüştür.¹⁵ Daha öncesinde hiçbir dönemde merkezi bir yönetime bağlı olmayan ada M.S. 2. yüzyıl başında Roma İmparatorluğu'nun hakimiyeti altına girmiş, M.S. 4. Yüzyıldan itibaren Bizans İmparatorluğu tarafından yönetilmiştir. Geç Antik Çağ yol güzergahlarının yer aldığı 4. Yüzyıl sonu- 5. Yüzyıl başına tarihlendirilen yol haritası *Tabula Peutingeriana*'da Konstantinopolis'e oldukça yakın bir konumda Marmara Denizi'nin en büyük adası olarak betimlenmiştir.¹⁶

Ada Roma Dönemi'nde başlayan mermer ocaklarındaki sistematik faaliyetler sonrası ticaret alanında aktif rol oynamış, Bizans İmparatorluğu idaresine geçtikten sonra da faaliyetlerini sürdürmüştür.¹⁷ 6. Yüzyılda başkenti Kyzikos olan *Hellespontos* Bölgesine dahil ada için özellikle İmparator I. İustinianus (527-565) Dönemi adanın sosyo-kültürel ve ekonomik gelişiminde kırılma noktasını oluşturmuş, bu dönemde artan inşa faaliyetlerinin ihtiyaç duyduğu çok sayıda yapı malzemesinin büyük bir kısmı Marmara Adası'ndan temin edilmiştir. Bunun yanı sıra, imparatorun adada bir saray inşa ettirmeye

---

¹⁰Sertkaya Doğan, 2009, **a.g.k.**, 3., Hasluck, 1909, **a.g.k.**; 8.

¹¹Karagianni, 2011, **a.g.k.**; 17.; N. Asgari (1978). Roman and Early Byzantine Marble Quarries of Prokonnesus. *Proceedings of the Xth International Congress of Classical Archeology*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, s.468.

¹²Sertkaya Doğan, 2009, **a.g.k.**, 65.

¹³Hasluck, 1909, **a.g.k.**; 8.

¹⁴Sivrioğlu, Akçaöz ve Papachristou, 2020, **a.g.k.**; 14.

¹⁵Texier 2002, **a.g.k.**; 275.

¹⁶Sivrioğlu, Akçaöz ve Papachristou, 2020, **a.g.k.**; 16.

¹⁷Hasluck, 1909, **a.g.k.**; 12-13.

karar vermesiyle başlayan süreçte, beraberinde getirdiği muhafız, hizmetkar ve aristokratlar adada yazlık konutlar yaptırmış, özellikle hizmetkar ve muhafızlar tarım faaliyetleri ile uğraşarak adanın kalkınmasına katkıda bulunmuşlardır. Prokonnesos Adası, I. İustinianus dönemindeki kültürel ve ekonomik öneminin yanısıra, imparatorun emriyle büyük bir manastır kurulması dolayısıyla hacılar tarafından sıklıkla ziyaret edilen dini bir merkez olarak öne çıkmıştır.¹⁸ Ayrıca, Prinkipos (Büyükada) gibi din adamları ve siyasi suçluların sürgün edildiği adada, azizlerin anısına çok sayıda kilise inşa ettirilmiştir. Orta Bizans Dönemi'nde *Aigaio Pelagos* temasına bağlı bir piskoposluk merkezi olarak varlığını sürdüren Prokonnesos, 9. Yüzyıl başlarında bağımsız bir başpiskoposluk merkezi haline gelmiştir.¹⁹ Orta ve Geç Bizans Dönemlerinde imparatorluk çapında inşa faaliyetlerinin, başkent dahil olmak üzere büyük ölçekli inşaatlardan ziyade, küçük boyutlu yapılar ve onarımlarla sınırlı kalması nedeniyle adanın Roma Dönemi'nde başlayıp Erken Bizans Dönemi süresince özellikle mermer ihracatı yoluyla sahip olduğu ticari potansiyeli giderek azalmıştır.²⁰ Adanın 1115 yılında Emmanuel Komnenos tarafından Ioannis Komnenos'a hibe edildiği ve 1224 yılında Manuel Komnenos tarafından Georgios Marmora'ya aktarıldığını gösteren belge 1672 yılında Georgios Marmora'nın torunu Andrea Marmora'nın *Della Historia di Corfu* eserinde yayınlanmış, ancak belgede aktarılan bilgileri doğrulayan herhangi bir kaynak bulunmadığından, birçok araştırmacı tarafından bu belgelerin sahte olduğu görüşü kabul edilmiştir. Latin İstilasası sonrasında Prokonnesos dahil olmak üzere tüm Marmara Adaları Latin İmparatorluğu yönetimine geçmiş, Pierre de Braieciel'in yönetiminde ada halkının ayaklanmasıyla 1224'te Latin İmparatorluğu yönetimi sona ermiştir. 1304 yılında Katalanlar tarafından adayı istila etmeye yönelik girişimlerde bulunulmuşsa da, başarılı olunamamış ve 1315'te Latin İmparatoru Akhaia Prensi Tarentum Philip tarafından Martin Zaccaria'ya verilmiştir.²¹ Olasılıkla 15. Yüzyılda Osmanlıların yönetimine geçen adanın, bir dönem Galata Voyvoda'sına vergi ödediği ve mermer ocaklarının 16.-19. yüzyıllar arasında işletilmeye devam ettiği resmi kayıtlardan anlaşılmaktadır.²²

Adayla aynı adı taşıyan en erken tarihli antik yerleşimin izleri arkeolojik kanıtları ile tespit edilememiş olmakla birlikte, adanın güney kıyısında bulunan bugünkü Marmara

---

¹⁸Karagianni, 2011, **a.g.k.**; 4.

¹⁹Hasluck, 1909, **a.g.k.**; 8., Sivrioğlu, Akçaöz ve Papachristou, 2020, **a.g.k.**; 17.

²⁰Asgari, 1978, **a.g.k.**, 469.

²¹Sivrioğlu, Akçaöz ve Papachristou, 2020, **a.g.k.**; 18.

²²Hasluck, 1909, **a.g.k.**; 9.

yerleşimi olması muhtemeldir. Adanın kuzeyinde doğu-batı yönünde uzanan yüksek bir sırt ile sınırlanan ve Antik Dönemde *Palatia* olarak anılan bugünkü Saraylar yerleşimi çevresinde Antik Dönemden itibaren işletilen mermer ocakları yer almaktadır.²³ Ocak sahalarının yoğun olarak bulunduğu bu alanda geçmiş yıllarda eski bir yerleşimin varlığına işaret eden bazı tespitler yapılmıştır.²⁴ Saraylar Köyü'nün hemen batısında, 1971-1978 yılları arasında İstanbul Arkeoloji Müzesi'nin tarafından yürütülen kurtarma kazıları ve yüzey araştırmalarında, Roma Dönemi nekropolü ve 6. Yüzyıla tarihlendirilen bir Bizans kilisesine ait kalıntılar tespit edilmiştir. Ayrıca, 1986 yılında gerçekleştirilen yüzey araştırmasında köyün 2.5 km. güneyinde Kavaklıtepe ve Sivritepe arasında, deniz seviyesinden 400 m. yükseklikteki bulunan eski bir su kaynağından, önce Çamlık Mevkiine, buradan Saraylar Köyü'ne ulaşan antik bir su yolunun varlığı ortaya konmuştur.²⁵ Saraylar'da Erken Bizans Dönemi'ne tarihlendirilen bir duvar kalıntısının, muhtemelen bir saray ya da kale yapısıyla ilişkili olduğunu öne süren C. Texier, bir gravüründe bu yapıyı Justinien Sarayı olarak tanımlanmıştır. Saraylar'ın aynı zamanda imparatorluk görevlisinin de ikameti olduğunu belirterek, Yunanca "Saraylar" anlamına gelen "Palatia" kelimesinin imparatorluk binalarının bu bölgede bulunması sebebiyle kullanıldığını ileri sürmektedir. Söz konusu duvar kalıntısının karşısında, yakın tarihte yapılan kazılarda Erken Bizans Dönemi'ne tarihlendirilen büyük bir yapı topluluğuna ait kalıntılar tespit edilmiştir.²⁶

2.1.Prokonnesos Mermer Ocakları

Prokonnesos Adası'nda bulunan antik mermer ocakları, adanın kuzeyinde yer alan bugünkü Saraylar Köyü'nün hemen güneyinde, yüksek bir tepenin yamaçlarında geniş bir alana dağılmıştır.²⁷ Ocaklarının büyük çoğunluğu Silinte-Mandıra arasında doğu-batı doğrultusunda yak. 4. km uzunluğa ve deniz seviyesinden 100 ila 200 m. yüksekliğe sahip -Asgari'nin ifadesi ile- "Bereketli Kuşak" üzerinde yer almaktadır.²⁸ Başlıca ocak alanları; Yalancı Palatya, Silinte, Mandıra, Doğu Çamlık, Salta Tepesi,

---

²³Hasluck, 1909, **a.g.k.**; 9.

²⁴Beykan, 2004, **a.g.k.**; 14-15.

²⁵N. Asgari (1987). Prokonnesos - 1986 Çalışmaları. *V. Araştırma Sonuçları Toplantısı*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, s.147.

²⁶Sivrioğlu, Akçaöz ve Papachristou, 2020, **a.g.k.**; 17.

²⁷N. Asgari (1995). The Proconnesian Production of Architectural elements in Late Antiquity, Based on Evidence From The Marble Quarries, *Constantinople and its Hinterland*, (Ed. Cyril Mango, Gilbert Dagron), Society for the Promotion of Byzantine Studies, 3 , Cambridge: University Press, s. 263.

²⁸N. Asgari ve T. Drew-Bear (2002). The Quarry Inscriptions of Proconnesos, *Asmosia 5: Interdisciplinary Studies on Ancient Stone*, (Ed. John J. Hermann), Londra: Archetype Publ, s. 1.

Köyüstü/Ahlatbayırı'dır.²⁹ Roma İmparatorluk Dönemi'nde ihtiyacın ağırlıklı olarak görece daha kaliteli mermerlerin çıkarıldığı doğudaki ocak sahalarından, Erken Bizans Dönemi'nde ise artan talebi karşılayabilmek amacıyla kolay ve hızlı ulaşım sağlayan, limana oldukça yakın konumdaki Köyüstü ve Doğu Çamlık başta olmak üzere batıdaki ocaklardan sağlandığı anlaşılmaktadır.³⁰

Prokonnesos Adası mermer ocaklarından çıkarılan en yoğun mermer grubu, özellikle Akdeniz Dünyası'nın her köşesinde örneklerini görmenin mümkün olduğu koyu mavi ve/veya gri paralel damarlı, iyi kalitede, ışık geçirgenliği düşük, orta derecede taneli ve yüksek mika içerikli beyaz mermerdir. Bunun yanı sıra bazı mermer ocaklarından çıkarılan, aynı kalitede yalnızca açık gri ve yalnızca açık mavi renkte iki farklı mermer türü bulunmaktadır. Saraylar civarındaki ocaklardan uzak, adanın kuzeybatı kısmındaki Badalan Koyu'ndan çıkarılan Badalan mermeri ise süt beyazı rengi, ince mikalı ve yarı saydam yapısıyla nitelikli bir tür mermer olmasına karşın, tortudan kaynaklanan çatlakları nedeniyle büyük blokların çıkarılmasına elverişli olmadığından, daha çok mozaik üretiminde kullanılmıştır.³¹ Prokonnesos mermeri; tarih boyunca süregelen beyaz mermer beğenisinin yanında heykel ve lahitlerden mimari elemanlara kadar çok yönlü bir üretim kapasitesine sahip olması dolayısıyla büyük ilgi görmüştür.

Ocaklardaki işletimin hangi tarihte başladığı kesin olarak belirlenememiştir. Bu konuda bilgi veren az sayıdaki antik yazardan biri olan Yaşlı Plinius, ocakların en erken tarihli üretimini işaret ederek Halikarnassos'taki M.Ö. 4. yüzyıla tarihlenen Mousolos Sarayı'nın duvarında Prokonnesos mermerlerinin kullanıldığını aktarmaktadır.³² Erken tarihli işletimi gösteren örneklerden, M.Ö. 3. Yüzyılın ilk yarısında III. Ptolemaios tarafından Herakleion'da inşa ettirilen bir tapınakta ve M.Ö. 250 yılında Herakleia Pontike'de (Ereğli) inşa edilen Herakles Tapınağı'nda Prokonnesos mermerinin kullanıldığı, arkeolojik olarak belgelenememesine karşın antik kaynaklardan bilinmektedir.³³

---

²⁹ Aşgari ve Drew-Bear, 2002, **a.g.k.**; 2 Plate:1.

³⁰ Beykan, 2004, **a.g.k.**; 14.

³¹ Aşgari, 1978, **a.g.k.**, 467-468.

³² Bostock ve Riley, 1968, **a.g.k.**; 496.

³³ W.E. Betsch (1977). *The History, Production and Distribution of The Late Antique Capital in Constantinople*, Michigan: University of Pennsylvania, s. 136.

Roma İmparatorluk Dönemi'nde mermer ocakları, kaliteli beyaz mermer ve renkli mermerler dahil olmak üzere üç ana bölgede yoğunlaşmaktadır. Birinci bölge, Pentelik, Paros, Taşoz ve Naxos gibi kaliteli beyaz mermer ocaklarının yanında Euboea, Peloponnesus Sporades ve *verde antico* mermerinin çıkarıldığı Teselya gibi değerli renkli mermer ocaklarının yer aldığı Yunanistan'dır. İkinci bölge; *porfir*, *marmor claudianum* ve değerli granitlerin çıkarıldığı, Aswan gibi prestijli renkli ve beyaz mermer ocaklarının yer aldığı Mısır'dır. Üçüncü bölge ise, Antik dünyanın en değerli mermerlerinden *pavonazetto* ve beyaz mermer çıkarılan Dokimaion, *africano* mermerinin çıkarıldığı Teos, *breccia corallina* çıkarılan Bilecik/Vezirhan, Aphrodisias, Iasos, Troas, ve Prokonnesos gibi çok zengin mermer yataklarının yer aldığı Batı Anadolu'dan oluşmaktadır.³⁴

Anadolu'daki mermer ocaklarında, ocak faaliyetlerindeki masrafların yanında varış noktaları göz önüne alındığında ürünlerin oldukça uzun mesafeli kara ve denizyolu ulaşımına gerek duyması ve ulaşım süresince ürünlerde meydana gelebilecek hasarların oluşturduğu risk faktörü sebebiyle ancak imparatorluk yönetiminin dahiliyeti geniş çaplı üretimi mümkün kılmıştır. Büyük çaplı ocak işletimlerinin, Roma Dönemi'nde İmparator Augustus ve Tiberius tarafından M.S 1. Yy'da taş ocaklarının büyük kısmının imparatorluk mülküne dönüştürülmesi sonrasında başladığı kabul edilmektedir. Prokonnesos ocaklarının imparatorluk yönetimine geçişine dair kesin bir bilgi bulunmamakla birlikte, İmparator Hadrianus Dönemi'nde gerçekleşmiş olması muhtemeldir. Julio-Cladiuslar Dönemi sonuna doğru imparatorluk genelinde ocak faaliyetlerinin yalnızca Roma kentine hizmet edecek seviyeye inmesine karşın, Flaviuslar döneminde ocakların yeniden düzenlenmesiyle üretim ve ticari potansiyelde büyük bir artış gerçekleşmiştir. Mermer öğeler üzerinde yer alan işaretleme sisteminin ortaya çıkışının da bu döneme rastlaması, olasılıkla ocakların işletimine doğrudan müdahalesi olan merkezi yönetime bağlı bir ofisin ortaya çıkmış olabileceğini göstermektedir.³⁵

Roma Dönemi'nde imparatorluk mülkü sayılan mermer ocaklarının işletilmesinde imparatorluk yönetiminin özel ocak işletme iznini kiraladığı "*locatio conductio rei*"

---

³⁴P. Pensabene ve E. Gasparini (2015). Marble Quarries: Ancient Imperial Administration and Modern Scientific Analyses. (Çev. Massimo Carlucci), *The Oxford Handbook of Roman Sculpture*, Oxford University Press, s. 94-97.

³⁵T. Albustanlıoğlu (2006). *Dokimaion Işığında Roma İmparatorluk Döneminde Mermer Kullanımı: İmparatorluk Yönetimindeki Anadolu Mermer Ocaklarının İşletme Stratejisi ve Organizasyonu*, Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi, s. 17.

sistemi veya imparatorluk yönetiminin belirlediği taş çıkarma işlemleri için müteahhitlerin aracı olduğu “*locatio conductio operis*” sistemlerinin uygulandığı bilinmektedir. Tümüyle imparatorluk kontrolünde işletilen veya yalnızca özel üretim yapan ocaklar olduğu gibi, büyük ölçekli üretim kapasitesine sahip ocaklarda her iki işletme sistemi farklı ocak sahalarında eş zamanlı şekilde, ya da aynı ocakta farklı tarihsel aralıklarda birlikte uygulanabilmektedir.³⁶

İmparatorluk genelinde tüm mermer organizasyonunu kontrol eden ve “*statio marmorum*” olarak bilinen Roma’daki merkezi birime bağlı, biri kamu binalarının inşası ve onarımlarından sorumlu “*ratio marmorum*”, diğeri ise sarayların inşası ve bakımından sorumlu “*domus augusti*” olmak üzere iki alt ofis bulunmaktadır.³⁷ İmparatorun “*locator*” ünvanı ile en üstte bulunduğu, doğrudan imparatorluk yönetimine bağlı bu sistemde, taş çıkarma yetkisi verilen müteahhitler (*conductores*), statio marmoruma bağlı, daimi olarak burada yaşayan devlet görevlileri (*procurators marmorum*) tarafından denetlenmiştir. Sistemin önemli parçalarından biri de mermer depoları, limanlar ve ocak yakınlarındaki atık mermer birikintilerinde çalışan “*rationarii*”lerdir. Bir isim arkasından gelen “*ex ratio*” işaretiyle taşçı işaretleri arasında ayırt edilebilen, genellikle suçlular, köleler veya sürgün edilmiş kişilerden oluşan bu işçiler, *conductore* ile ocak faaliyetlerinden elde edilen atık mermerin daha çok yerel inşaatlar için ticaretini yaparak kazanç sağlamış, böylece imparatorluk ocaklarında dahi, oldukça küçük bir pazar payına sahip olmakla birlikte özel üretim sürdürülmüştür. Tümüyle özel işleme bırakılmış ocakların, taşçı işaretleri ve resmi belgeler ile takip edilemediğinden işleyişi tam olarak açıklanamamakla birlikte, esas amacın yakın konumdaki yerleşimlere mermerin hızlı ve ucuz bir şekilde ulaşabilmesini sağlamak ve doğrudan kişisel siparişleri hazırlamak olduğu bilinmektedir. Özel üretimlerin önemli bölümünü, küçük boyutlu yerel inşa faaliyetlerine hizmet edecek “*emperyal*” mermerleri taklit eden “*yerel*” ürünlerin oluşturduğu anlaşılmaktadır.³⁸

Ocaklardaki imparatorluk kontrolünün varlığını takip edebildiğimiz en önemli kaynaklar, Julianus Döneminde satışı yapılmak üzere işlenen her mermer için 1/10 oranında vergi verilmesinin zorunlu tutulduğunu gösteren Julian Yasaları gibi resmi

---

³⁶Pensabene ve Gasparini, 2015, **a.g.k.**; 99-100.

³⁷Albustanlıoğlu, 2006, **a.g.k.**; 321.

³⁸Pensabene ve Gasparini, 2015, **a.g.k.**; 100-102.

belgelerdir.³⁹ 301 yılında İmparator Diocletianus'un ekonomik çöküşü engellemek adına, çok sayıda ürünün taban-tavan fiyatını belirlediği Fiyat Tarhında (*Edictum (Diocletiani) De Pretiis Rerum Venalium*) Prokonnesos mermerleri, küpü 40 *denarius* olmak üzere en ucuz ve ulaşılabilir mermer türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Prokonnesos mermer ocaklarının, İmparator Diocletianus'un Tetrarşi sistemi ile ikiye böldüğü imparatorluğun doğudaki başkenti Nikomedia'ya yakınlığının yanında, deniz taşımacılığının sağladığı avantajlar bu fiyatlandırmada etkili olmuştur.⁴⁰ Denizyoluna kıyasla 50 kat fazla maliyetli karayolu taşımacılığına ihtiyaç duymayan, limana yakın konumu dolayısıyla Prokonnesos mermerlerinin fiyatı her zaman için rakiplerine kıyasla çok daha düşük olmuştur. Bu noktada pazar payının eşit bir biçimde dağıtılması hassasiyetle planlanarak Prokonnesos'ta işçiliğin temel seviyede tutulduğu, Dokimaion'da ise ileri seviyede ince işçiliğin uygulandığı bir üretim modeli oluşturulmuştur.⁴¹

Adanın Roma Dönemi'nde ticareti yapılan ana üretim grubunu, yarı işli ihraç edilen seri üretim lahitler oluşturmaktadır. Diğer ürünlere göre mermer türünün tanımlanması ve tarihlendirilmesinde kolaylık sağlayan lahitler, bu dönemde Prokonnesos üretimlerinin dağılımını net biçimde ortaya koyması açısından önemlidir. Ada buluntuları içerisinde beklenmedik şekilde oldukça az örnekle temsil edilmesine karşın, Akdeniz dünyasının pek çok noktasındaki nekropollerde, İtalya'da Ravenna, Aquileia ve Roma'daki mermer depolarında arkeolojik olarak belgelenmiştir.⁴²

Ocak faaliyetlerinin, M.S. 2. Yüzyılın ikinci yarısı ile 6. Yüzyılın ikinci yarısı arasında, en aktif dönemini yaşadığı kaynaklarda aktarılanlar ve arkeolojik veriler ile doğrulanmıştır. M.S. 2. Yüzyıla kadar imparatorluğun batı yarısında çok fazla örneği bulunmayan Prokonnesos mermerinin, bu yüzyıldan itibaren başlayan imparatorluk çapındaki üretimi ve dağılım alanı oldukça dikkat çekicidir.⁴³ İmparatorluk idaresindeki beyaz mermer ocakları heykel üretimi yapan ocaklar ve Prokonnesos örneğinde olduğu gibi, doğrudan Roma'daki inşa faaliyetlerine hizmet eden mimari eleman üreten ocaklar olmak üzere iki gruba ayrılmıştır.⁴⁴ Bu dönemde, Carrara, Paros ve Pentelikon gibi beyaz

---

³⁹Texier, 2002, **a.g.k.**, s. 275.

⁴⁰J. B. Ward-Perkins (1980a). Nicomedia and the Marble Trade, *Papers of the British School at Rome*. s.

⁴¹Albustanlioğlu, 2006, **a.g.k.**; 34 ve 293.

⁴²N. Asgari (1993). Prokonnesos – 1992 Çalışmaları, XI. Araştırma Sonuçları Toplantısı. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi. s.484.; Ward-Perkins, 1971, **a.g.k.**; 537.

⁴³J. J. Hermann, Jr. D. Attanasio, R. H. Tykot, A. van den Hoek (2012). Aspects of the Trade in White and Gray Architectural Marbles in Algeria, *Africa Romana* Sayı:19, s. 1322.

⁴⁴Pensabene ve Gasparini, 2015, **a.g.k.**; 99-100.

mermer ocaklarına çok yakın konumda olmasına karşın, Roma’da dahi Hadrianus, Venüs ve Roma tapınaklarının duvarlarında, Prokonnesos mermeri tercih edilmiş, M.S. 141 yılına tarihlenen Antoninus ve Faustina Tapınağının saçakları için de, yine Prokonnesos mermeri sipariş edilmiştir. M.S. 2. yüzyıl sonunda, bu kez Libya’da Lepcis Magna’da Severan Tapınağı’nın cella duvarında Prokonnesos mermeri kullanılmıştır.⁴⁵ Adriyatik, Doğu Akdeniz ve Karadeniz pazarına hakim konuma gelen, Pentelikon’a rakip durumdaki Prokonnesos için Ward-Perkins bu yüzyıla dair aktarımında, imparatorluk genelinde inşa faaliyetlerindeki beyaz mermer ihtiyacını neredeyse tek başına karşıladığını belirtmektedir.⁴⁶

M.S. 3. ve 4. Yüzyıllar arasında, genel anlamda mermer ocaklarının faaliyetinde bariz bir gerileme söz konusudur. Bunun nedeni olarak, tüm Akdeniz pazarında Prokonnesos mermerinin en büyük iki rakibinden biri olan Atina yakınındaki Pentelikon mermer ocaklarının, olasılıkla 267 yılında bir Cermen kavmi olan Heruli’ler tarafından Atina’nın yağmalanması sonrasında, diğer bir büyük mermer ocağı olan Carrara’nın ise 4. Yüzyıl sonu-5. Yy başlarında Vizigotlar tarafından İtalya’yı hedef alan yağmalamalar sonucunda işlevini kaybetmiş olabileceği ihtimalleri öne çıkmaktadır.⁴⁷ Roma İmparatorluğu’nun çöküşüyle eşzamanlı olarak, batının değerli mermer ocaklarının faaliyetlerini yitirmeleri, bu ocakların doğrudan siyasi otoriteyle ilişkili olduğunu ve imparatorluk tarafından yönetildiğini doğrulamaktadır. Öyle ki aynı dönemde Bizans İmparatorluğu yönetimindeki Prokonnesos ocaklarında süreç tam aksi yönde işlemiş, mermer endüstrisinde yerini sağlamlaştırmanın yanında, yeni başkent Konstantinopolis’in inşa faaliyetlerine doğrudan hizmet etmesi sebebiyle üretim ve ticaret anlamında zirveye ulaşmıştır.⁴⁸

Prokonnesos mermer ocaklarının Bizans İmparatorluğu yönetimine geçmesinden sonra benzer bir sistemde işletildiği anlaşılmaktadır. İmparatorluğu temsilen ocaklarda görevlendirilen memurlar için kullanılan “*procurator*” tanımı, Erken Bizans Dönemi’ne

---

⁴⁵Betsch, 1977, **a.g.k.**, 161.

⁴⁶J.B. Ward-Perkins (1992). *Marble in Antiquity: Collected Papers of J.B. Ward-Perkins, Archeological Monographs of The British School at Rome.* (Ed. H. Dodge ve B. Ward-Perkins), London: British School At Rome, s.22.

⁴⁷Betsch, 1977, **a.g.k.**, 161.

⁴⁸J.B. Ward-Perkins (1971). *Quarries and Stoneworking in the Early Middle Ages: Heritage of Ancient World, In Artisans and Technical Knowledge in Western Society of the Early Middle Ages(Artigianato e Tecnica Nella Societa Dell’alto Medioevo Occidentale.* Spoleto: Centro Italiano di Studi Sull’alto Medioevo, s.537.

ait bir duvar yazıtının varlığından bahseden “*Yaşasın Prokonnesos, Yaşasın Kutsal Birliğimiz, Yaşasın Yenileyici Procurator Thalassos!*” sözlerinin geçtiği 16. Yüzyıla ait bir el yazmasında da görülmektedir. Burada adı geçen Procurator Thalassos, Asya Eyaleti’nde bulunan mermer ocaklarından sorumlu ve yazıttan anlaşıldığı üzere ticari anlamda adanın gelişmesine yardımcı olmuş bir imparatorluk temsilcisidir.⁴⁹

Erken Bizans Dönemi boyunca ocak işletim sistemi ve işçileri kontrol altında tutmak için oldukça katı kararlar alınmıştır. Bunların arasında en dikkat çekici olanlardan biri, İmparator II. Theodosius’un yayınladığı Theodosius Kanunları’nda (*Codex Theodosianus*) işçilerin aileleriyle birlikte çalıştığı ocağı terk etmesinin ömür boyu yasaklamasıdır.⁵⁰ Ocak işletmelerini kontrol altına almak için, 382-393 yılları arasında imparatorluk emriyle özel mermer ocaklarının %10’u imparatorluk mülkü haline getirilmiş, 393 yılından sonra İmparator I. Theodosius tarafından özel ocak işletmeciliğinin yasaklanması sonrasında, Prokonnesos’un üretim kapasitesi ve niteliğinde büyük bir artış gerçekleşmiştir. 4. Yüzyılın ilk yarısında, ağırlıklı olarak başkentteki inşa faaliyetlerinde kullanılmak üzere başlayan yapısal ve mimari eleman üretimi, 6. Yüzyılın ikinci yarısına kadar tüm Akdeniz coğrafyası için artarak devam etmiş, Roma Döneminde adanın ihracat potansiyelinin önemli bölümünü oluşturan lahitler ise nispeten daha az miktarda üretilmeye devam etmiştir. 6. Yüzyıla gelindiğinde, inşa faaliyetlerinin büyük kısmını oluşturan kamu binalarının yeterli sayıya ulaşmış olması ve 543 yılında başkentte yayılan veba salgını sonrası nüfusun önemli ölçüde azalmasıyla, bu alandaki ihtiyaç neredeyse sonlanmıştı. Yeni kamu yapılarının inşasının sonlanmasının yanında kiliseler için onarım odaklı inşa faaliyetlerinin yürütülmesi, ocakların aktif rolünü yitirmesinde en önemli etkenler olmuştur. Aynı dönemde imparatorluğun mermer ihracatında büyük öneme sahip merkezlerine yönelik saldırı ve istilalar, ekonomik çıkmazlara, dolayısıyla lüks sayılan mermer taleplerinde ciddi azalmaya yol açmıştır. Tüm bu gelişmeler sonrası büyük oranda azalan üretim Bizans İmparatorluğu tarihi boyunca, daha çok ham blok halinde 15. Yüzyıl başına kadar devam etmiştir.⁵¹

---

⁴⁹Asgari ve Drew-Bear, 2002, **a.g.k.**, 18.

⁵⁰Texier, 2002, **a.g.k.**; 275-276.

⁵¹Betsch, 1977, **a.g.k.**; 161.

Bizans Dönemi'nden sonra faaliyetlerini takip etmenin oldukça zorlaştığı Prokonnesos mermer ocaklarına ilişkin erken tarihli Osmanlı Dönemi belgeleri, ocakların II. Selim zamanında işletildiğini göstermektedir. Bu dönemde ocak işletimlerinin devlet eliyle yürütülmesindeki başlıca etken, 16-17. Yüzyıl boyunca yürütülen geniş çaplı inşaa faaliyetleri için devşirme malzemenin yetersiz kalması olmalıdır. 17. Yüzyılda III. Mehmet Türbesi ve Sultan Ahmet Külliyesi için Prokonnesos'tan mermer getirildiği gibi inşaa faaliyetleri ve mermer kullanımına ilişkin belgeler 18. Yüzyılda devam etmekle birlikte, ocakların durumu ve çalışmalarına dair bir veri bulunmamaktadır.⁵²

---

⁵²Beykan, 2004, a.g.k.; 13.

3. PROKONNESOS MERMER OCAKLARINDA ÜRETİM SÜRECİ, TAŞCI İŞARETLERİ VE ÜRETİM GRUPLARI

1978-1981 yıllarında Saraylar Nekropolü'nde yürütülen kurtarma kazılarını, 1986-1994 yılları arasında Nuşin Asgari'nin Prokonnesos ocak sahalarında sürdürdüğü yüzey araştırmaları takip etmiştir. Çalışmalar sonucunda elde edilen çok sayıdaki yapı malzemesi ve heykel, hem modern işletmelerin neden olduğu tahribatı önlemek, hem de ocakların işleyiş ve üretim sürecine dair tespit ve değerlendirmeyi kolaylaştırmak amacıyla geniş bir koleksiyonda bir araya getirilmiş, böylece antik mermer işçiliğine adanması yönüyle dünya çapında bir ilki temsil eden, Saraylar Açık hava Müzesi kurulmuştur.⁵³ Bunun yanısıra, modern ocak işletmecileri de bu ortak bilince dahil edilerek, ocak yakınlarında modern çalışmalar esnasında tespit edilen eserlerin toplandığı çok sayıda özel koleksiyonun oluşması sağlanmıştır. İşçiliğin farklı aşamalarında, bir sebepten sevk edilememiş farklı tür ve işlevlerdeki blokların oluşturduğu mermer atık/pasa buluntularının bu koleksiyonlarda bir araya getirilmesi ve toplu bir şekilde değerlendirilmesi, antik mermer ocaklarının organizasyonundan, işleme teknikleri ve taşıma aletlerine, mimari elemanların işlenim safhalarından, mermer ticaretine kadar bir çok karanlık noktayı aydınlatmaktadır.⁵⁴

3.1. Taş Çıkartma ve İşleme Süreci

Günümüzün ileri teknolojisine rağmen, taş ocakları temelde Antik Dönem teknikleri ile aynı prensipte işletilmeye devam etmektedir. Taş ocaklarında çalışmanın ilk adımını - ihtiyaç olması durumunda- öncelikle bitki örtüsünün, sonrasında ise bitki kökleri vs. nedeniyle oluşan kırıklar ve hasarlı yüzeylerin dinamit gibi patlayıcılarla mermer yatağının üst yüzeyden temizlenmesi oluşturur.⁵⁵ Sonrasında gerçekleşecek mermer çıkarma işlemi için mermer yatağının bir dikey yüzü ve üst yüzeyi açık olmalıdır, ki bu uygulama Prokonnesos mermer ocaklarının doğrudan yamaca açılan basamaklı kuruluşunun temel sebebidir.⁵⁶

---

⁵³Asgari, 1987, **a.g.k.**; 147.

⁵⁴Beykan, 2004, **a.g.k.**; 2.

⁵⁵Asgari, 1978, **a.g.k.**, 472-473.

⁵⁶N. Asgari (1994). Prokonnesos-1993 Çalışmaları, *XII. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi. s.106.

Taş çıkartma işleminin ilk aşamasında, kesme ve çatlatma teknikleri ile taş blok ana kayadan kabaca ayrılmaktadır.⁵⁷ Bu işlemler sırasında kullanılan başlıca taşçı aletleri; iki yüzü sivri demir uçlardan oluşan ahşap saplı *külünkler*, yuvarlak bir çubuk formunda ucu sivrilterek inceltilmiş çeşitli boyutlardaki *murçlar*, ve basit bir çekiç formundaki *madırgalardır*.⁵⁸ Kesme işlemi ile başlayan süreçte, külünk kullanılarak iki yüzü açık mermer yatağının geri kalan üç yan yüzünde, “külünk çizileme” yöntemiyle çıkarılması planlanan blok yüksekliğince kanallar (haz) açılmaktadır. Bu kanallar; oluşturulan düzgün hatlar üzerinde her seferinde 4-5 cm derinliğe ulaşan darbelerin tekrarlanmasıyla derinleştirilmektedir. Derinleştikçe daralan kanallar mermer bloğun eğimli olmasına sebep olduğundan “murçlama yöntemi” ile kanallar genişletilmekte, bu işlem sonucunda ham blok yüzeyi ve kanal yüzeyinde diagonal çizgiler oluşmaktadır. Çatlatma işleminde, ana kayanın dikey yüzlerinden ayrılmış bloğun yatak ile son bağlantısının bulunduğu tabana dar bir oluk biçimde boylu boyunca açılan kanalın (çatlatma hazı) *kazmese* ile düzeltilmesinden sonra, kanala yerleştirilen demir *kamaların* kuvvetle çakılması ile blok yatağından koparılmaktadır.⁵⁹ Antik Dönemde demir kamaların yanısıra, yaygın olarak ahşap kamaların da kullanıldığı, bunların ıslatılarak şişirilmesi ile çatlatma işleminin sağlandığı bilinmektedir.⁶⁰ Bu işlemler sırasında çıkan pasalar (moloz) düzenli şekilde el arabaları ile ocaktan tahliye edilerek sonraki çalışmalar kolaylaştırılmaktadır. Sonrasında vidalı kriko, levye, metal bilye ve makaralar aracılığıyla kaydırılan blok etrafına ahşap bir iskele kurularak öncelikle balyoz ile büyük kırıklarından temizlenip, ardından külünk ile yüzeyi düzeltilerek dikdörtgen prizma haline getirilmektedir.⁶¹ Kısmen düzgün dikdörtgen bir forma kavuşan blok, bu haliyle doğrudan ihraç edilebileceği gibi sonradan biçimlendirileceği yapı ögesinin formunun kabaca işlendiği “yarı işli” aşamaya da getirilebilmektedir.⁶²

Prokonnesos'ta tespit edilen Roma ve Erken Bizans Dönemi ham bloklarının, eşzamanlı üretimde olduğu imparatorluk ocaklarından Dokimaion örneğinin aksine, mimarı elemanların 1/3'ünü dahi oluşturmayacak kadar az sayıda olması, hemen hemen tüm üretim gruplarında mermerin belirli bir noktaya kadar şekillendirildiği yarı işli

---

⁵⁷Asgari, 1978, **a.g.k.**, 474-475.

⁵⁸Beykan, 2004, **a.g.k.**, 20.

⁵⁹Asgari, 1994, **a.g.k.**, 105-106.

⁶⁰O. Bingöl (2004), *Arkeolojik Mimaride Taş*, İstanbul: Homer Kitabevi, s. 28.

⁶¹Asgari, 1978, **a.g.k.**, 475.

⁶²Bingöl, 2004, **a.g.k.**, 34.

ihracat formunu ispatlamaktadır.⁶³ Üretimlerin yarı işli halde ihraç edilmesi, hem bloğun hafifletilerek nakliyesini kolaylaştırmakta hem de siparişin gönderilmesinden önce blokta bir kusur olup olmadığına dair son bir kontrole imkan vermektedir.⁶⁴ Aynı zamanda yarı işlenmiş yapı elemanının mermer fiyatına işçilik bedeli de eklenmekte böylece daha fazla gelir elde edilmektedir. Nuşin Asgari bu aşamadaki yarı işli öğeleri 3 ana grup altında değerlendirir. Birinci grup lahitler ve ölü küllerinin saklandığı kaplardan (urne ve ostotekler), ikinci grup mimari elemanlardan, üçüncü grup heykellerden oluşmaktadır.⁶⁵ Adada tespit edilen arkeolojik verilerden yarı işli öğelerin büyük çoğunluğunu sütun başlıkları, sütun gövdeleri ve sütun kaidelerinin oluşturduğu anlaşılmaktadır.⁶⁶

Tamamlanmak üzere işçiliği ocaklarda devam eden mermer öğelerin ince işliğinde kullanılan başlıca taşçı aletleri, kaba işçilikte kullanılan murç ve madırganın yanısıra, çeşitli boyutlarda *yassıkalem* ve *dişliler*dir. Temelde aynı özelliklere sahip çubuk formundaki aletler murç gibi madırğa ile vurularak kullanılmakta, yassıkalemin düz ve yayvan yapısına karşılık dişlilerin ucu sivriltilmiş küçük dişlerden oluşmaktadır.⁶⁷

Ocaktaki işleminin sonuna gelen mermer bloklar, bir rampa aracılığıyla hayvan gücü ile çekilen bir kızığa aktarılarak; işlenimini tamamlamak üzere atölyeye ya da doğrudan ihraç edilmek üzere limana taşınmaktadır.⁶⁸ Yükleme işlemi esnasında mermer bloğu yerinden oynatabilmek için olasılıkla demir *manivelalardan* faydalanılmıştır.⁶⁹

Prokonnesos'ta özellikle yarı işli yapısal elemanların sevk edildiği iki liman tespit edilmiştir. Bunlardan ilki Saraylar Köyü'nde, diğeri Mermercik Koyu'nda bulunmaktadır. Mermercik Koyu'ndaki yükleme yolu, limana doğru eğimli ve traşlı yapısının yanında, yolun çevresinde taşıma sırasında hasar gördüğü için bırakılan atıl durumdaki elemanlar ve yol üzerindeki direk yuvaları ile antik yolun kullanımına ilişkin önemli veriler sunmaktadır.⁷⁰ Benzer şekilde Saraylar'da korunan 3.5 m. uzunluğunda, 1.20 m. aralıklı kızak izleri ile birlikte Mermercik'teki gibi yol kenarında bulunan ve

---

⁶³Beykan, 2004, **a.g.k.**, 11.

⁶⁴Bingöl, 2004, **a.g.k.**, 32.

⁶⁵Asgari, 1978, **a.g.k.**, 479.

⁶⁶Bingöl, 2004, **a.g.k.**, 34.

⁶⁷Beykan, 2004, **a.g.k.**, 33

⁶⁸Asgari, 1978, **a.g.k.**, 475.

⁶⁹Asgari, 1987, **a.g.k.**, 149.

⁷⁰N. Asgari (1988a), Prokonnesos-1987 Çalışmaları.VI. Araştırma Sonuçları Toplantısı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, s.236.

kızakların yönlendirilmesinde kullanılan halatların bağlandığı direk yuvaları taşıma sistemini anlamaya yardımcı olmaktadır.⁷¹

3.2.Taşçı İşaretleri

M.S. 1. yy'dan itibaren gittikçe artan mermer talebine karşılık, mermer ocaklarının imparatorluk idaresince yeniden düzenlenmesi, işletim organizasyonunda birtakım değişikliklere yol açmıştır. Bunların başında, üretim ve stok kontrolünü takip etmeye yarayan sistematik bir yazıt ve işaretleme sistemi gelmektedir. Sistem, Dokimaion gibi büyük imparatorluk ocaklarındaki ham bloklarda görüldüğü üzere yaygın olarak tarih, ocak bölgesi, ürün numarası ya da taşçı ustalarının isimlerinin kısaltmalarını içermekte ve detaylı bir işletim organizasyonuna işaret etmektedir. Üretim aşamaları ve sevkiyatların imparatorluk memurları tarafından kontrol edildiğini gösteren işaretleme sisteminin Anadolu'daki temsilcileri Dokimaion, Teos ve Prokonnesos ocaklarıdır.⁷²

İmparatorluk çapında Paros örneği dışındaki diğer beyaz mermer ocaklarında olduğu gibi Prokonnesos ocaklarındaki yazıtların da ocak işletmesi ile ilişkili sistematik bir işaretleme yöntemini yansıtmadığı, olasılıkla kontrolü yapan yetkiliyi temsil eden işaretlerden oluştuğu görülmektedir. Örneğin; Renkli Pavonazetto ve beyaz mermerin aynı zamanda çıkartıldığı bilinen Dokimaion'da, renkli mermer bloklarda sevkiyata kadarki tüm aşamaları temsil eden sistematik bir işaretleme izlenirken, beyaz mermer öğelerde Prokonnesos ile benzer biçimde düzensiz bir işaretleme yapıldığı görülmektedir. Nedenini anlamanın çok da mümkün görünmediği bu uygulama farklılığı sebebiyle Prokonnesos ocaklarında tespit edilen taşçı işareti sayısı diğer büyük ocaklara kıyasla az, ancak beyaz mermer üretimi yapan diğer ocaklara kıyasla fazla sayıdadır.⁷³

Roma İmparatorluk Dönemi'nde Latince, Erken Bizans Dönemi'nde Latince ve Yunanca devam ettirildiği görülen Prokonnesos'daki yazıt ve işaretler iki grupta incelenmiş, ocak öğeleri üzerindeki işaretlerin ocak yüzeyleri üzerindekiyle kıyasla çok daha kalabalık bir grup olduğu anlaşılmıştır.⁷⁴

Prokonnesos buluntularıyla ilgili başlıca sorunlardan biri, kuşkusuz tarihlendirme ile alakalıdır. Ocaklarda tarihlendirmeye yardımcı sikke vb. küçük buluntularla

---

⁷¹Bingöl, 2004, a.g.k., 38-58.

⁷²Albustanlıoğlu, 2006, a.g.k.;:61

⁷³Albustanlıoğlu, 2006, a.g.k.;:272-276

⁷⁴Asgari ve Drew-Bear, 2002, a.g.k., 16-17.

karşılaşılmadığından, kaya yüzeyinde tespit edilen taşçı işaretlerinin hem söz konusu ocağın hem de ocak yakınında bulunan öğelerin tarihlendirilmesine yardımcı bir rolü bulunmaktadır.⁷⁵ Bu noktada, bugüne kadar tespit edilen toplam 10 ocak yazıtı, yazım tekniği esas alınarak boyama ve kazıma olmak üzere iki alt gruba ayrılmaktadır. Ocak yüzeylerindeki kazıma yazıtların tümü Yunanca iken, biçimsiz bir blok üzerinde tespit edilen tek Latince yazıt, aynı zamanda boyama yazıtları da temsil eden tek örnek durumundadır. Yunanca olan diğer dokuz yazıt içinde yedisi kesin olarak Erken Hıristiyanlık Dönemi'ne, diğer üçü Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlendirilmektedir.⁷⁶

Prokonnesos'da bugüne kadar tespit edilmiş toplam ocak buluntuları içinde, yalnızca %10'luk bir grup üzerinde tespit edilen taşçı işaretlerinin büyük çoğunluğu ağırlıklı Korinth tipi olmak üzere sütun başlıkları ve sütun kaideleri üzerinde yer almaktadır. Seri olarak üretilmediği anlaşılan diğer mimari elemanlar ve lahitler üzerinde ise hiçbir taşçı işaretine rastlanmamıştır. Ocak yüzeylerinde olduğu gibi ürünler üzerindeki işaretler de, kazıma ve boyama yazıtlar olmak üzere iki gruba ayrılmakta, boyanın hızlı silinen yapısı dolayısıyla tespiti zor olmasına karşın, boyama ile yapılan yazıtları temsil eden, kazıma yazıtlara oranla çok daha fazla sayıda örnek bulunmaktadır.

Adada üzerlerinde "IMR", "ANT" "R - R" ve "P" işaretleri kazınmış, beşi Korinth sütun başlığı, üçü sütun kaidesi, diğer üçü sütun gövdesi olmak üzere toplam 11 örnek kaydedilmiştir. Anlamı ve işlevini kesin olarak saptanmanın mümkün olmadığı bu işaretlerin, tek başına kullanımının yanında birleştirildiği örnekler de oldukça yaygındır. Örneğin "IMR" ile "ANT" formülasyonunun birlikte kullanılmasına dair üç, bunların yanında "P" harfinin de eklendiği bir örnek daha tespit edilmiştir. "P" harfinin tek başına kullanıldığı, ayrıca "ANT" kombinasyonlu iki örnek daha bulunmaktadır. "IMR" yazıtlı ve yarı işli dört Korinth sütun başlığı, yazıtın konumu dolayısıyla üst sıra akanthus yaprağının işlenmesiyle kaybolacağından, olasılıkla yalnızca ada içerisinde geçerli ve işlenim aşamalarını temsil eden bir işaretleme olmalıdır. Prokonnesos'ta tespit edilen 150'den fazla Korinth sütun başlığı içerisinde, birbirine yakın konumda ele geçen yalnızca dört örnekte bu işaretlere rastlanması, uygulamanın belirli bir taş ustası veya belirli bir atölyeye ait özel bir kullanım olabileceğini göstermektedir.

---

⁷⁵Asgari, 1995, **a.g.k.**; 265.

⁷⁶Asgari ve Drew-Bear, 2002, **a.g.k.**, 1-19.

Yarı işli iki sütun kaidesi ve bir Korinth sütun başlığında tespit edilen “R” harfinin Dokimaion Ocaklarında örnekleri tespit edilmiş ve ürünün ıskartaya çıkartılmasını ifade ettiği şeklinde yorumlanmıştır.⁷⁷ Ancak Prokonnesos örnekleri incelendiğinde; işlenimin ilk safhalarında ters pozisyonda duran Korinth başlığa harfin baş aşağı işlenmesi mümkün olmadığından, şekillendirilmeye başlamadan önce blok halindeyken işaretlendiği, dolayısıyla bu bloğun işlem öncesinde kullanıma uygun görüldüğü anlaşılmaktadır. İki sütun kaidesinin Korinth başlıklarda görüldüğü gibi blok halindeyken değil, profillerinin oluşturulmasının ardından işaretlenmesi “R” harfinin farklı aşamalarda, işlenim safhalarının kontrolü için kullanıldığı ihtimalini güçlendirmektedir. “IMR” ve “R” olarak iki ana başlıkta değerlendirilen kazıma yazıtlar içerisinde, iki gruba da dahil edilemeyen, köşelerde birleştirilmiş iki eşkenar üçgenden oluşan taşçı işareti aynı ocakta olasılıkla aynı sipariş için hazırlanan iki sütun gövdesi üzerinde tespit edilmiştir.

Tümü kırmızı renkte boyalı yazıtlar, doğuda Silinte, batıda Doğu Çamlık ve Köyüstü olmak üzere buldukları bölgeye göre üç grupta değerlendirilmiştir. Silinte, yüksek mermer kalitesi ve üretim kapasitesi dolayısıyla en yoğun kullanılan ocak bölgesidir. Burada bulunan ve tümü M.S. 3. – 4. Yüzyıla tarihlendirilen 11 yazıttan yedisi Korinth sütun başlığı üzerinde, bir diğeri ise sütun kaidesi üstünde tespit edilmiştir.⁷⁸ Silinte’deki örneklerin büyük çoğunluğu Latince iken, Yunanca ve her iki dilde birden yazılmış nadir örnekler de bulunmaktadır. Bu özel kullanımda kişi ismi Yunanca yazılırken, kontrol işaretinin Latince olması, ocak sorumluların yerel halktan seçilebildiğini göstermesi açısından önemlidir. Geniş çaplı üretimin yapıldığı bir diğer ocak bölgesi olan Doğu Çamlık’ta, tümü Yunanca olan yazıtlar aynı atıkta ele geçmiştir. Alanda tespit edilen mimari öğelerin Theodosius Dönemi’ne tarihlendirilmiş olması, ocak sahasının yoğun olarak Erken Bizans Dönemi’nde işletildiği göstermektedir. Deniz seviyesinden yak. 200 metre yükseklikteki Silinte ve Doğu Çamlık’a kıyasla daha alçak ve limana çok daha yakın konumdaki Köyüstü ocaklarının, avantajlı konumuna karşın bu ocaklarda mermerin düşük kalitede olması sebebiyle daha az kullanıldığı anlaşılmaktadır. Tümü Yunanca yazıtlı Köyüstü buluntuları, Doğu Çamlık buluntuları ile üslup anlamında birebir örtüşen tam işli öğelerin bulunması sebebiyle, Theodosius Dönemi’ne tarihlendirilmiştir.

⁷⁷ Asgari ve Drew-Bear, 2002, **a.g.k.**, 1-19.

⁷⁸ Asgari ve Drew-Bear, 2002, **a.g.k.**, 1-19.

Boyama yazıtlar arasında doğu ve batı ocaklarında görülen Yunanca “ANTΩN” formülasyonu, olasılıkla Antonius veya Antoninus adındaki yetkili bir memur yansıtmaktadır. Üç örnekte “R” harfiyle birlikte kullanılmıştır. Kazıma yazıtlar içinde bu gruba dahil edilebilecek ilginç bir örnekte, “R” harfi kazınarak “ANTΩN” ise boyanarak işaretlenmiştir. Bu örnekte “ANTΩN”dan önce “R” harfi olması muhtemel okunaksız bir harf daha bulunmaktadır. Yazıtların tümünde farklı işlenim safhalarında görülen “R ve R” harflerinin kullanımının bir anlam farkı taşıyor olması gerekmektedir. “R” yazılı kazıma örneğin yukarıda açıklanan sebepler ile işlenmeye devam edilmesi için uygun görüldüğü anlaşılmış, dolayısıyla boyama yazıtlarda görülen “R” işaretinin bir reddedilme ifadesi olabileceği yönünde değerlendirilmiştir. Bu durumda kazıma “R” harfinin bulunduğu örnekte işleniminin ilerleyen safhalarında bir hata görülmüş olmalıdır.

Boyama yazıtlar içinde, kazıma örneklerde rastlanmayan farklı bir işaret olarak “NYN” kısaltması görülmektedir. Böylece yalnızca Prokonnesos ocaklarında örneklerini görmenin mümkün olduğu, dolayısıyla İmparatorluk kontrolünü değil ocak işleyişi içindeki belirli kontrol aşamasını, belki de doğrudan tek bir atölye ya da taşçı ustasını temsil eden üç harften oluşan iki farklı işaretleme şekli görülmektedir. İlki olasılıkla “ANT” (ON) ile tamamlanacak olan “IMR” kısaltması, ikincisi ise “NYN” kısaltmasıdır. İmparatorluk kontrolünün ise, Dokimaion gibi diğer imparatorluk ocaklarının hemen hepsinde sıkça karşılaşılan “P” ve “R” işaretleri ile sağlandığı anlaşılmaktadır.⁷⁹

Tanıtilan tüm yazıt ve taşçı işaretlerinden farklı bir uygulama olarak, Köyüstü Ocaklarında toplu olarak ele geçen 16 İon başlığın ikisinde, kırmızı aşı boya ile Yunanca yazılmış “Hagios Soteris” ifadesi yer almaktadır. Buradan anlaşıldığı üzere 16 İon sütun başlığı belirli bir kilise ya da manastır yapısı için sipariş üzerine hazırlanmıştır. Adada tespit edilen tüm yazıt ve işaretler içinde bu iki örnek, varış noktasını ifade eden yazıtların da varlığını göstermesi açısından önem taşımaktadır.⁸⁰

Ocak çalışmalarının zorlu koşullarına karşı, koruyucu ilahi bir güce olan inancın ocak yüzeylerine yansması Roma Dönemi ve Bizans Döneminde farklı şekillerde olmuştur. Örneğin, Roma İmparatorluk Dönemi’ne tarihlendirilen Ahlatbayırı Mevkii, Altıntaş Ocağı’nda bulunan bir sütunun merkezinde yer alan Yunanca yazıtta “*Kosmianos bunu Herakles Kallinikos’a adadı*” ifadesi bulunmaktadır. Olasılıkla bugün kırık olan üst

⁷⁹Asgari ve Drew-Bear, 2002, **a.g.k.**, 1-19.

⁸⁰Beykan, 2004, **a.g.k.**, 77.

bölümünün orijinalinde Herakles büstünün bulunduğu *herme*, bu dönemde taş ocaklarını Herakles'in koruduğuna inanıldığını açık şekilde göstermektedir. Erken Bizans Dönemi'ne tarihlendirilen Salta Vadisi yakınındaki Şenol Taş Ocağı Alanı'nda yer alan Latince kazıma bir diğer yazıtta geçen “*Dağdaki Tanrı Annesinin Ocağı*” ifadesi ise, söz konusu ocağı Hz. Meryem'in koruduğuna dair bir inancın varlığını ortaya koymaktadır.⁸¹

3.3.Üretim Grupları

Prokonnesos buluntuları temelde ocak sahalarında ele geçen ve Saraylar çevresindeki buluntular olmak üzere iki gruptan oluşmaktadır. Toplam buluntu içinde Saraylar grubu daha az sayıyla temsil edilirken, ocak buluntuları sayı ve çeşitlilik açısından en yoğun grubu oluşturmaktadır.⁸² Bugüne kadar, her iki alanda gerçekleştirilen yüzey araştırmaları ve modern ocak işletimleri sırasında ele geçen, farklı işlenim aşamalarında sayısı 500'ü aşan mermer öge tespit edilmiştir. Adadaki buluntular ve arkeolojik verilerden anlaşıldığı üzere, Prokonnesos ocaklarında M.S. 4. Yüzyılın başlarından itibaren, Bizans İmparatorluğu başkentinde başlayan yoğun inşa faaliyetleri başta olmak üzere Akdeniz Dünyası'nın önemli merkezlerinin ihtiyacına karşılık verecek şekilde çok sayıda mimari eleman üretilmiştir. Adada tespit edilen üretimlerin çok büyük bir bölümünün mimari elemanlardan oluşması, heykel ve lahit gibi daha öncesinde önemli bir yer tutan üretim çeşitliğinin nispeten azaldığını işaret etmektedir.⁸³ Sütun başlığı, gövdesi ve kaidelerinden oluşan taşıyıcı setler, adada üretilen mimari elemanların hem sayısal hem de nitelik anlamında en önemli bölümünü oluşturmaktadır. Mimari işlevli elemanlar dışında, Roma Dönemi'nde Prokonnesos ocaklarının üretim ve ihracatının önemli bir bölümünü oluşturan lahitle, Erken Bizans Dönemi'nde büyük oranda azalmakla birlikte 9. yüzyıla kadar imparatorluk ailesi için üretilmeye devam etmiştir.⁸⁴ Lahitlerle benzer şekilde adada oldukça az örnekle temsil edilen heykeller, üretimin sınırlı sayıda da olsa devam ettiğini gösterecek niteliktedir.

3.3.1. Heykeller

Roma İmparatorluk Dönemi'nden itibaren doğrudan merkezi otorite tarafından denetlenen beyaz mermer ocaklarının, kalite ve ihracat bölgelerinin yanında, üretim

---

⁸¹Asgari ve Drew-Bear, 2002, **a.g.k.**, 1-19.

⁸²Beykan, 2004, **a.g.k.**, 3.

⁸³Asgari, 1995, **a.g.k.**, 265.

⁸⁴Betsch, 1977, **a.g.k.**; 161.

alanında da farklılık gösterdiği, ağırlıkla heykel ve mimari eleman üreten ocaklar olarak ikiye ayrıldığı tespit edilmiştir. Üretim modeli kesin biçimde ayrılmamakla birlikte potansiyeli önemli ölçüde mimari elemanlardan oluşan ocakların, heykel pazarındaki varlığının daha çok düşük kaliteli ve küçük boyutlu heykeller ile ocak yakınlarındaki atölyelerde kabaca işlenen, büst kısmı kaba biçimde bırakılmış, küçük boyutlu, yarı işli ve seri üretim ürünlerden oluştuğu anlaşılmaktadır.⁸⁵ Benzer bir uygulamanın yürütüldüğü Prokonnesos Ocakları'nda tespit edilen az sayıdaki heykel, yalnızca üretimin devam ettiğini gösterecek seviyededir.

Bugüne kadar, adadaki çalışmalarda yarı işli üç heykeltıraşlık ürünü tespit edilmiştir. Roma Dönemi'ne tarihlendirilen iki örnek, dikdörtgen blok üzerindeki bir büstten oluşan ve genelde yol kenarlarında konulan *herme* heykelleridir. Mermercik-Silinte ocak sahaları arasındaki bir atıkta ele geçen bir yüzünde genç, diğer yüzünde yaşlı bir figür işli *herme*, işçiliğin farklı aşamaları bir arada takip edilebildiği nitelikli bir örnektir.⁸⁶ Bu gruba dahil edilen bir diğer örnek, büst kısmı henüz işlenmemiş olmasına karşın üzerindeki yazıttan üst kısmına Herakles'in işleneceği anlaşılan yarı işli bir *hermedir*.⁸⁷ Temel kazılarında ortaya çıkan 2.43 cm yüksekliğinde, zırlı bir figürün işlendiği yarı işli heykel, üslup özellikleri ve oranları göz önüne alınarak Erken Bizans Dönemi'ne tarihlendirilmiştir.⁸⁸

3.3.2. Lahitler

Akdeniz Dünyası'nın hemen her noktasında örneklerine rastlanan Prokonnesos lahitleri adada çok az temsil edilmesine karşın, Roma İmparatorluk Dönemi'nin dağılım alanı en geniş üretim grubudur.⁸⁹ Ward-Perkins, Roma Dönemi'nde bir prestij göstergesi kabul edilen lahitlerin Prokonnesos'ta seri olarak üretildiğini, aynı zamanda yarı işli olarak ihraç edildiğini ileri süren ilk isimlerden biridir.⁹⁰ Erken Bizans Dönemi'ne gelindiğinde imparatorluk genelinde lahit üretiminde mermerden ziyade kireçtaşı ve yerel

---

⁸⁵Pensabene ve Gasparini, 2015, **a.g.k.**; 101-102.

⁸⁶N. Asgari (1989). 1988 – Prokonnesos Çalışmaları, *VII. Araştırma Sonuçları Toplantısı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, s. 97-98.

⁸⁷Asgari ve Drew-Bear, 2002, **a.g.k.**, s. 16.

⁸⁸Asgari, N. (1981). Saraylar Köyü (Marmara Adası) 1980 Çalışması, *III. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Ankara: Kültür Bakanlığı, s. 118.

⁸⁹Asgari, 1993, **a.g.k.**; 484.

⁹⁰J. Ward-Perkins (1980b) *The Marble Trade and Its Organization: Evidence From Nicomedia*, *Memoirs of the American Academy in Rome: The Seaborne Commerce of Ancient Rome: Studies in Archeology and History*. Michigan: University of Michigan Press, s.378.

malzemelerin tercih edildiği, buna bağlı olarak üretimin azaldığı anlaşılmaktadır. Bu dönemde, doğrudan imparatorluk ailesi için üretilen lahitlerde prestijli bir mermer türü olan porfir kullanılırken, imparatorluğun önemli merkezlerinden İstanbul ve Ravenna’da Prokonnesos lahitlerinin yoğunlukta olduğu görülmektedir.⁹¹

Adada üretilmiş iki yaygın tipten biri olan Girlandlı Lahitler, vardıkları noktada yerel beğeniye göre tamamlanacak şekilde, yarı işli durumda ihraç edilmiştir. Süsleme unsurlarının kabaca işlendiği lahitler, uzun yüzlerinde melek ya da hayvan başları ile desteklenen üç girland, kısa yüzlerinde birer girlandın şematik olarak yer aldığı basit bir tasarıma sahiptir. Süsleme öğeleri için gerekli şemanın uzun yüzlere işlenmeden sevk edildiği örnekler de bulunmaktadır.⁹²

Adada seri olarak üretildiği anlaşılan bir diğer lahit tipi, herhangi bir süslemesi bulunmayan sade tekne ile büyük köşe akroterlerine sahip dik eğimli bir kapaktan oluşmaktadır. Girlandlı Lahitler gibi Ege ve Akdeniz’de geniş bir dağılım alanı göstermekle birlikte, bu sade lahit tipinin daha çok Dalmaçya ve Kuzey İtalya’da ilgi gördüğü anlaşılmaktadır. Saraylar Nekropolü’nde tespit edilen 48 lahitin büyük çoğunluğu, bu lahit tipinde ve büyük olasılıkla hatalı bir işlem nedeniyle ihraç edilemeyecek duruma olduğundan düşük gelirli yerel halkın kullanımına sunulmuş yarı işli örneklerdir.

Erken Bizans Dönemi’nde adadaki üretimin azalmakla birlikte, devam ettiği anlaşılmaktadır. Özellikle teknelerinin bir kısa yüzünün içte yarım daire biçiminde işlendiği anthropoid formlu iki örneğin benzerleri başkentte dağınık olarak tespit edilmiştir.⁹³ Saraylar Limanı’nın güneyinde bulunmuş *anthropoid* formlu lahitlerden birinin içinde baş ve ayak kısmında haç kabartmaları tespit edilmiştir.⁹⁴ Bunun yanında, adada ele geçen yarı işli, içte ve dışta oval forma sahip iki lahit teknesinin, Roma İmparatorluk Dönemi’ne mi, yoksa Erken Bizans Dönemi’ne mi ait olduğu kesin olarak belirlenememiştir.⁹⁵

---

⁹¹G. Koch (2007) *Erken Hıristiyan Sanatı*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, s.155-156

⁹²Ward-Perkins, 1980b, **a.g.k.**; 378.

⁹³N. Asgari (1992a) Prokonnesos – 1991 Çalışmaları, *X. Araştırma Sonuçları Toplantısı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, s. 491.

⁹⁴Asgari, 1988a, **a.g.k.**; 235.

⁹⁵Asgari, 1992a, **a.g.k.**; 491.

3.3.3. Litürjik İşlevli Elemanlar

4. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren Geç Roma-Erken Bizans Dünyası'nda sayısı hızla artan kiliselerde Hıristiyanlık ayinleri ile ilişkili altar, kiborium, templon, ambon, solea gibi kuruluşları oluşturan levha, balüster, sütun gibi elemanların, Konstantinopolis başta olmak üzere Akdeniz coğrafyasının öne çıkan merkezlerinde Prokonnesos üretimleri ile sıklıkla karşılaşılrken, adada temsil eden örneklerin sayısı sınırlıdır. Adada tespit edilen örnekler, tek merdivenli bir ambonun tabanı olabileceği şeklinde yorumlanan bir kenarı dairesel formlu düzgün işlenmiş bir blok,⁹⁶ altar tablası olması muhtemel yarı dairesel formlu, kenar silmeleri kabaca işlenmiş bir başka blok ve adada en fazla örnekle temsil edilen genelde Korinth sütun başlıkları ve kaideleriyle birlikte monolit şekilde işlenmiş, kiborium ya da templon kuruluşunda kullanılmak üzere üretilmiş küçük boyutlu sütuncelerden oluşmaktadır.⁹⁷

3.3.4. Mimari İşlevli Elemanlar

Prokonnesos Mermer Ocakları'nda Nuşin Asgari tarafından Roma ve Bizans Dönemine ait 541 adet mimari işlevli yapı elemanı tespit edilmiştir.⁹⁸ Farklı işlenim aşamalarında seri üretim olarak üretilen sütun başlığı, sütun kaidesi ve sütun gövdelerinin ocakların ana üretim grubunu oluşturduğu anlaşılmaktadır. Adada tespit edilen sütun kaidesi sütun gövdelerinden fazladır. Sütun başlıkları ise sayıca en çok temsil edilen grubu oluşturur. Sütun başlığı ve gövdeler arasındaki sayısal farklılık, arkeolojik verilerin ortaya koyduğu üzere Prokonnesos üretimi sütun başlıklarının genellikle farklı tür mermerden (genellikle Troas Graniti) yapılmış gövdeler ile kullanılması ile açıklanmaktadır.⁹⁹ Arşitrav, friz ve korniş blokları gibi diğer üst yapı elemanları olasılıkla siparişe özel üretilmesi nedeniyle daha az sayıda örnekle temsil edilmektedir.¹⁰⁰

3.3.4.1. Üst Yapı Elemanları

Adada bulunan diğer mimari öğeler içinde, sütun başlıkları, kaideleri ve gövdeleri gibi seri üretilmediği anlaşılan üst yapı elemanlarının örnekleri kısıtlıdır. Üst yapı elemanlarının süslemelerinde devamlılık sağlanması gerektiğinden ve ancak

---

⁹⁶Asgari, 1991, **a.g.k.**, 316.

⁹⁷Asgari, 1994, **a.g.k.**; 102-104.

⁹⁸Asgari, 1995, **a.g.k.**; 265.

⁹⁹Asgari, 1993, **a.g.k.**; 483.

¹⁰⁰Asgari, 1995, **a.g.k.**, 285-288.

kullanılacağı yapıda diğer parçalar ile bir araya getirildiğinde tamamlanabileceğinden, adadaki son işçiliği tamamlanmış hiçbir örneğe rastlanmamıştır.¹⁰¹ Bilinen yarı işli yapısal elemanlar; çatı kiremitleri, alınlık parçaları, arşitrav parçaları, kemer blokları ve kemer kilit taşlarından oluşmaktadır.

Yarı işli durumda sevk edilen öğelerin, işlenmesi henüz erken aşamalarda olduğu için tarihlendirilmesi oldukça zordur. Ancak aynı passada tam işli öğelerle birlikte ele geçmesi durumunda yakın bir tarihlendirme yapılabilir. Örneğin, Yalancı Palatya ocak sahasındaki Altıntaş Ocakları, ocak yüzeyinde tespit edilen Latince bir yazıtın Dokimaion'da benzerlerinin bulunması dolayısıyla Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlendirilmiştir. Bu ocakta ele geçen yak. 3 m. yüksekliğinde bir konsollu korniş bloğu ve yak. 2 m. yüksekliğindeki alınlık parçası bu döneme tarihlendirilmektedir. Ahlatbayırı Ocak Sahası'nda ele geçen büyük boyutlu bir diğer alınlık köşe parçası, ince işçilik gösteren silmeleri ile üst bölümü eklendiğinde 6 m. varacak büyük bir alınlığa ait dikkat çekici bir örnektir.¹⁰² Tarihlendirme önerisi yapılabilen az sayıda örnekten yarı işli durumda ele geçen bir arkad kemeri bloğu, tam işli bir Erken Bizans Dönemi İon başlığıyla birlikte ele geçtiğinden bu döneme tarihlendirilmiştir. Kemer başlangıç noktalarının birleşiminden kırılmış, ortasında bir madalyonun yer aldığı bloğun, birlikte bulunduğu İon başlıktaki gibi işleniminin tamamlanıp tamamlanmayacağını söylemek mümkün görünmekle birlikte, Prokonnesos üretimlerinin ihracat formuna dair kanıt niteliğindeki batıkların hiçbirinde tam işli öge bulunmadığından, yarı işli ihraç edileceği kabul edilmektedir.¹⁰³ Üst yapı elemanları içinde nadir rastlanan öğelerden biri olan kemer bloklarının bir başka örneği de Ahlatbayırı Ocak Sahası'nda ele geçmiştir.¹⁰⁴

Adada çok sayıda, çatı kaplamasının parçaları olan *tegula* (düz kiremitler), *imbrex* (birleşme noktasındaki yarı silindirik formlu kiremitler) ve Nuşin Asgari'nin adlandırmasıyla *çatı mahya kiremitleri* tespit edilmiştir. Kıрма çatının ortasına gelecek şekilde iki yana doğru eğimli mahya kiremitleri, ortasında olasılıkla bir akroterin işlenmesi için kaba biçimde bırakılmış dik bir çıkıntıya sahiptir. Yak. 3.5 m. en ve yak. 2 m. derinliğe sahip, arkaya doğru daraldığından, olasılıkla doğrudan çatıya değil

---

¹⁰¹Asgari, 1995, **a.g.k.**, 265-288.

¹⁰²Asgari, 1994, **a.g.k.**, 103.

¹⁰³Asgari, 1992a, **a.g.k.**, 488.

¹⁰⁴Asgari, 1994, **a.g.k.**, 103.

tympanonun üstüne yerleştirilmek üzere hazırlanmış yarı işli bir alınlık mahya bloğu ve boyutları 1 m. varan çatı kiremitleri bu gruptaki dikkat çekici örneklerdir.¹⁰⁵

Saraylar Limanı yakınlarında bulunan ön yüzü deforme olmasına karşın, profili ve arka yüzünün işleniminden arşitrav bloğu olduğu anlaşılan büyük boyutlu ve yarı işli bloğunun bezeme unsurlarının olasılıkla vardığı noktada tamamlanacağını işaret etmektedir. Perge Tiyatrosu'nun M.S. 1. Yüzyılda inşa edilen *scene fronsunda* kullanılan Prokonnesos mermerinden yapılmış yapısal öğeler, bunların yarı işli olarak gönderildiğini göstermektedir.

Erken Bizans Dönemi'ne tarihlendirilen Harmantaş Ocağı'nda ele geçen, olasılıkla bir zafer takı ya da anıtsal bir kapının kemerinde kullanılmak üzere hazırlanmış büyük boyutlu iki kilit taşı tespit edilmiştir. Biri 1.80 m, diğeri 1.09 m olmak üzere devasa ölçülerdeki örnekler üretimin çeşitlilik ve kapsamını yansıtmaya açısından önemlidir.¹⁰⁶

3.3.4.2.Sütun Kaideleri

Adanın ihraç ettiği en büyük ikinci üretim grubu olan sütun kaidelerinin değişik boyut ve işçilik aşaması temsil eden toplam 46 örneği tespit edilmiştir. Prokonnesos ocaklarında temelde alçak kare tabanlı bir bloktan, plintheli iki ana tip sütun kaidesi üretimi yapılmıştır. Kaideler “Attik Tip” ve “Daralan Profilli Tip” olmak üzere iki gruba ayrılmakta, Attik kaideler adada en fazla örneğin bulunduğu tip olarak karşımıza çıkarken “Daralan Profilli” kaideler çok daha nadir görülmektedir.

Dört aşamalı bir süreç sonucunda tamamlanan kaidelerde, tipler arasındaki ayrım ve karakterleri henüz birinci aşamadayken üst kısımda oluşturulan silindirler ile belirlenmektedir.¹⁰⁷ *Birinci aşamada*; “Attik Tip” kaidelerde 3 kademeye ayrılan bloğun en üst birimi çapı kare tabandan daha dar bir silindir haline getirilirken, “Daralan Profilli Tip” iki bölüme ayrılmakta ve üst yarısına çapı kare tabanın enine denk gelen bir silindir formu verilmektedir. “Attik Tip” kaidenin işleniminde *ikinci aşamada* üst köşelerinin tıraşlanmasıyla tabana doğru eğimli bir form kazanan plithe, *üçüncü aşamada* kare forma getirilerek bloğun ortada kalan 3/1'lik birimi çapı plinthenin genişliğine denk gelecek şekilde, üst silindire doğru eğimli daha büyük bir silindir oluşturmaktadır.

¹⁰⁵Asgari, 1993, **a.g.k.**; 488-489.

¹⁰⁶Asgari, 1989, **a.g.k.**; 94.

¹⁰⁷Asgari, 1991, **a.g.k.**, 318.

Attik tip kaidelerin hem Roma hem de Bizans Dönemi'nde bu aşamadayken ihraç edildiği, ada içindeki ve dışındaki buluntular ile kanıtlanmıştır. Adadaki örneklerden ikisi üzerindeki Latince taşçı işaretleri sebebiyle, Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlendirilirken, ada dışında M.S. 2. Yüzyıla tarihlendirilen Şile Batığı'ndaki aynı aşamayı temsil eden kaideler, bu ihracat formunu açıkça göstermektedir. Bizans Dönemi'nde çok sayıda örnek bulunmakla birlikte, en dikkat çekici olanı yarı işli formun doğrudan kullanımının da varlığını göstermesi yönüyle Konstantinopolis'teki Theodosius Zafer Takının bugün korunan kısmında görülebilen büyük boyutlu örneklerdir. İki dönem üretimleri arasındaki en önemli fark Roma Dönemi kaidelerinin plintesi üzerinde olasılıkla taşıma sırasında gerçekleşebilecek kazalara karşı koruma amacıyla bırakılmış çıkıntılardır.

Adada doğrudan Erken Bizans Dönemi'ne tarihlendirilen bazı ocaklarda Attik tip kaidelerin üçüncü aşamasının farklı bir versiyonuna işaret eden plinthe ve üst silindir arasındaki birimin tam bir torus şeklinde işlendiği örneklerle de rastlanmıştır. *Dördüncü* ve son işlenim aşamasını temsil eden örneklerin adada tespit edilmiş olması, Attik Tip kaidelerin yaygın olan yarı işli formunun yanında adada tamamlanarak son haline ulaştığı farklı bir ihracat formunun da varlığını göstermektedir. Bu aşamada plinthe ve üst silindir arasındaki birimde üstte ve altta ince birer bantla sınırlanan bir trokhilos işlenmiş ve bantların ayırdığı bölümler torus profiline getirilerek sonlandırılmıştır. Tam işli durumda ihraç edilebilen Erken Bizans Dönemi üretimi Attik Tip varyasyonunda ise, troklihos işlendikten sonra altında kalan birim aynı şekilde torus olarak şekillendirilirken, üst silindirin köşeleri yuvarlak hale getirilmeden ince bir çizgiyle ikiye bölünmüştür.

Attik Tip kaidelerden ilk aşamada kolaylıkla ayrılabilen “Daralan Profilli Tip” için ilerleyen aşamaların takip edilebildiği oldukça az örnek bulunmaktadır. İhracat formunu temsil eden, üst birimi oluşturan silindirin plinthosa doğru eğimli biçimde kesildiği, üçüncü aşamada yalnızca Erken Bizans Dönemi üretimi iki örnek tespit edilmiştir. Adada son aşamaya gelmiş “Daralan Profilli” kaide örneği bulunmamaktadır.

Farklı tip ve aşamalarındaki kaidelerin boyutları incelendiğinde en büyük boy (L+) 7, büyük boy (L) 12, orta boy (M) 4, küçük boy (S) 14, en küçük boy (S+) ise 9 örnekle temsil edildiği tespit edilmiştir. Sütun kaidelerinin boyutlarındaki bu dağılım özellikle Korinth sütun başlıklarının dağılımına orantılı olmakla birlikte, gövde sayısı ile paralellik

göstermemektedir.¹⁰⁸ Kaidelerin ağırlıklı olarak Doğu Çamlık Mevkiindeki Aksoy ocakları çevresinde bulunmuş olması, bu alanda bir Geç Antik Çağ atölyesinin olabileceğine işaret etmektedir.¹⁰⁹

3.3.4.3.Sütun Gövdeleri

Prokonnesos ocaklarında dördü tam işli olmak üzere, farklı işlenim safhalarında toplam 41 adet sütun gövdesi tespit edilmiştir.¹¹⁰ Adada üretilen monolit sütun gövdelerinin, mermer yatağından yatay dikdörtgen bir blok halinde çıkarılmasının ardından, külünk ile tam bir silindir olarak şekillendirildiği anlaşılmaktadır. Yüzeyi henüz tam olarak düzeltilmediğinden “külünk darbeleri” olarak adlandırılan bu aşamada sütun gövdesinin iki ucunda taşıma sırasında oluşabilecek hasarlara karşı bırakılmış 1,5-2 cm yüksekliğinde torus benzeri bilezikler yer almaktadır. “Külünk darbeleri” safhanın sütun gövdelerinin ana ihracat formunu temsil ettiği kabul edilmekte, ancak bu izlerin bulunmadığı daha ileri aşamada işlenmiş örneklerin de varlığından kaide ve sütun başlıklarında kolaylıkla tespit edilebilen standart bir ihracat formuna sahip olmadığı anlaşılmaktadır. Örneğin, Oğuz Ocakları’nda ele geçen bir monolit sütun gövdesini çevreleyen, her biri arasında yaklaşık 1 roma ayağı aralık bırakılarak *yassıkalem* ile 3 mm. derinliğinde 2 cm. eninde çemberler çizildiği tespit edilmiştir. Olasılıkla çapı belirleyen bu çemberler arasında tarama işlemi yapılarak gövde çapında yukarıya doğru hedeflenen daralma (*entasis*) kontrollü bir şekilde sağlanmakta ve kaymalar engellenmektedir. Buna göre monolit sütun gövdelerinin, tam bir silindir formuna ulaştığı ancak yüzeyinde alet izlerinin korunduğu “külünk darbeleri” aşamanın dışında, talebe göre işlenimi tamamlanarak da ihraç edilebildiği anlaşılmaktadır.¹¹¹

Sütun gövdelerinin set öğelerine kıyasla daha az sayıda olması ve boyutları açısından değişik göstermesi göz önüne alındığında, sütun başlıkları ve kaidelerden oluşan standart seri üretim setine dahil edilmediği ve sipariş üzerine hazırlandığı anlaşılmaktadır. Prokonnesos üretimi monolit sütun gövdeleri için çap-yükseklik oranının bir standardı olmamakla birlikte, çap ölçüsünü esas alan boyut grupları bulunmaktadır.

---

¹⁰⁸Asgari, 1992a, **a.g.k.**, 74-75.

¹⁰⁹Asgari, 1994, **a.g.k.**, 102.

¹¹⁰N. Asgari (1992b). Observations on Two Types of Quarry-Items From Proconnesus: Column-Shaft and Column-Bases, *Ancient Stones: Quarrying, Trade and Provenance*. (Ed. Marc Waelkens), Leuven: Leuven University Press, s. 73.

¹¹¹N. Asgari (1991), Prokonnesos – 1990 Çalışmaları, *IX. Araştırma Sonuçları Toplantısı*. Ankara Türk Tarih Kurumu Basımevi, s.313.

Nuşin Asgari, sütun başlığı, sütun kaidesi ve sütun gövdesinden oluşan üçlü seti boyutlarına göre 5 grupta (S+, S, M, L, L+) sınıflandırmıştır. Buna göre Prokonnesos üretimi monolit sütun gövdelerinin genelde küçük boyutlu olduğu görülmektedir. Tüm sütun gövdeleri incelendiğinde en büyük boyu ifade eden grupta (L+); yalnızca 1, büyük boy (L) 2, orta boy (M) 4 örnekle temsil edilirken, küçük boy (S) 18, en küçük boy (S+) ise 16 örnek tespit edilmiştir.¹¹²

Genel anlamda 70 cm'i geçmeyen sütun gövdeleri arasında Ahlatbayırı Ocakları'nda bulunan 2.27 m yükseklik ve 1.95 m çapa sahip büyük boyutlu örnek dikkat çekmektedir. Gövdenin çapı esas alındığında, yaklaşık 13 metreye varan bir sütunun parçası olması gerektiği anlaşılmaktadır. Nuşin Asgari tarafından "Sütun gövde kesimi" şeklinde tanımlanan bu parça, olasılıkla sütun tamburuna benzer biçimde üst üste konularak büyük boyutlu sütunların oluşturulmasında kullanılmakta, sütun tamburundan mermer içindeki damarların konumu ile ayrılmaktadır.¹¹³

Prokonnesos üretimi sütun gövdeleri, mermer yatağından yatay biçimde çıkarıldığından mermerin damarlı yapısı sütunun içinde dikey konumlanmakta, dolayısıyla düşey kuvvete karşı direnci bu damarların gövde içerisinde yatay uzandığı takdirde sahip olacağı kadar yüksek olmamaktadır. Bu sebeple Prokonnesos ocaklarında monolit gövdelerle birlikte, blok içerisinde yatay damarların oluşmasına elverişli kesimi ve dolayısıyla daha sağlam yapısıyla sütun tamburu üretiminin de oldukça yaygın olduğunu söylemek doğru olacaktır.¹¹⁴

Silinte'deki Harmantaş Ocağında tespit edilen ve yüzeyindeki çatlak sebebiyle ocakta bırakılmış 3.30 m yüksekliğe ve 4.45 m çapa sahip tambur dikkat çekicidir. Ocakta tespit edilen Yunanca yazıtlar ve haç tasviri dolayısıyla Erken Bizans Dönemi'ne tarihlendirilen tamburun, yakınlarında işlemesi henüz çok başta bırakılmış yine oldukça büyük boyutlu kübik bloklar bulunması sebebiyle olasılıkla ocakta hazırlanmakta olan bir anıt sütunun parçası olabileceği kabul edilmiştir. Söz konusu dönemde başkentte varlığı bilinen iki anıtsal sütundan Arkadius Sütunu'nun bugün korunan kısmının ölçüleri ile örtüşmediğinden Harmantaş Ocağı'ndaki devasa tamburun günümüze ulaşmayan, Theodosius Forumu'ndaki I. Theodosius Sütunu'na ait olduğu ileri sürülmektedir.¹¹⁵ Bu

---

¹¹²Asgari, 1992b, **a.g.k.**, 73-74.

¹¹³Asgari, 1994, **a.g.k.**, 102.

¹¹⁴Asgari, 1992b, **a.g.k.**, 73-74.

¹¹⁵Asgari, 1988a, **a.g.k.**, 233-234.

durum; kaynaklardan aktarılanlara göre içi ziyaretçilerin yürüyebileceği sarmal bir merdiven olarak işlenecek, yak. 100 ton ağırlığındaki tamburu, önce deniz seviyesinden yak. 200 m. yukarıdaki konumundan limana indirdikten sonra yerleştirileceği meydana taşıyabilecek, sonrasında olasılıkla 20-30 metreye varan bir yüksekliğe kaldırılacak gelişmiş bir sistemin varlığını göstermektedir. Ayrıca bu büyüklükteki bir ögenin başkent sokaklarına zarar vermemesi gerektiğinden inşa sürecindeki başkent mermer ulaşımını kolaylaştıran rampa ve özel yolların inşa edilmiş olması gerektiği anlaşılmaktadır. Sütun tamburlarının bezeme ve süsleme özelliklerinin üst üste konulduğunda birbirini takip edecek şekilde olması gerektiğinden, ince işçiliğin Konstantinopolisli ustalar tarafından yerleştirildikleri yerde yapıldığı anlaşılmaktadır. Ocak buluntuları içerisindeki azınlığı ve bezeme unsuru taşımaması yönüyle, üzerinden okuma yapılması zor kabul edilen sütun gövdeleri ve tamburları arasında çok yönlü bir değerlendirmeye olanak sağlaması sebebiyle, Harmantaş Ocağındaki devasa boyutlu sütun tamburu önemli bir örnektir.¹¹⁶

3.3.4.4.Sütun Başlıkları

Antik Çağ'ın kanonik mimari düzenlerinden Arkaik Dönem'de ortaya çıkan Dor düzeni, M.S. 4. Yüzyıla gelindiğinde tamamen unutulmuşken, İon, Korint ve Kompozit düzenleri varlığını Erken Bizans Dönemi'nin sonlarına kadar sürdürmüştür. Devralınan geleneğin bu dönemde şematik birtakım bozulmalar ve eksilmelerle uyarlanarak aynı katı kurallar çerçevesinde uygulanmadığı, Erken Bizans Dönemi'nin sonlarından itibaren yeni tür başlıklara yönelildiği görülmektedir. Başkent Konstantinopolis ve doğrudan başkenti besleyen üretimi dolayısıyla Prokonnesos Adası, zaman içerisindeki bu biçimsel değişiklikler ve beğenin gelişim sürecini anlamayı mümkün kılan en önemli merkezlerdir.¹¹⁷

Adada tespit edilen mimari elemanların üçte birini, farklı işçilik aşamalarındaki Korinth, İon ve Sepet Tipi sütun başlıkları oluştururken, buluntular arasında hiçbir Kompozit, İon-İmpost sütun başlığına ve impost bloğuna rastlanmamıştır. Roma Dönemi'nde başlayan yarı işli seri üretim Korinth ve İon sütun başlıklarında takip

---

¹¹⁶Asgari, 1995, **a.g.k.**, 267-269.

¹¹⁷A.O. Alp ve M. C. Uzun (2020). Geç Antik Çağ/ Erken Bizans Sütun Başlıkları Üzerine Bir Tipoloji Denemesi, *24. Uluslararası Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri* Nevşehir: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Yayınları, s. 62-63.

edilebilirken, Erken Bizans Dönemi'nde yarı işli Korinth başlıkları ve 6. yüzyıldan itibaren Sepet Tipi başlıkların üretimi yoğunluk kazanmıştır.

Adada, beşi Korinth, dokuzu İon ve ikisi Yivli-Akanthus olmak üzere toplam 16 tam işli sütun başlığı tespit edilmiştir.¹¹⁸ Farklı ocaklarda ele geçen tam işli Korinth sütun başlıklarının tümü, akanthus yapraklarının işlenim biçimi esas alınarak “Büyük Uçlu/Kenarlı” şeklinde tanımlanan ve araştırmacılar (R. Kautzsch ve W. Betsch) tarafından Theodosius Dönemi'ne tarihlendirilen örneklerden oluşur. Doğu Çamlık'taki Aksoy ocaklarında bulunan ve Korinth başlıklarda olduğu gibi Büyük Uçlu/Kenarlı tipte işlenen iki Yivli-Akanthus tipi sütun başlığı ve aynı atıktan birlikte ele geçen dört İon sütun başlığı Theodosius Dönemi'ne tarihlendirilmiştir. Farklı ocaklarda ele geçen diğer beş İon sütun başlığı, birebir aynı üslupta işlenmiş tek tip bir şemayı yansıttığından tam işli sütun başlıklarının tümünün 5. Yüzyıl ilk yarısında II. Theodosius Dönemi'nde üretildiği kabul edilmektedir. Bu durumdan anlaşıldığı üzere, Roma ve Erken Bizans Dönem'inde kesintisiz olarak devam eden yarı işli ihracat formunun yanında, Theodosius Dönemi'nde başkentte yürütülen yoğun inşaa faaliyetleri için olasılıkla seri üretimi yansıtmayan bir yapı ya da anıt için özel olarak sipariş edilmiş ürünlerin doğrudan adadaki atölyelerde tamamlanarak sevkedildiği yeni bir ihracat modeli ortaya çıkmıştır.¹¹⁹

3.3.4.4.1. İon Sütun Başlıkları

Arkaik Dönem'den Erken Bizans Dönemi sonlarına kadar sayıca azalmakla birlikte varlığını aralıksız şekilde sürdüren İon düzeni ve düzene ait sütun başlıkları, birbiriyle farklılık gösteren iki cepheye sahip olması yönüyle diğer başlık türlerinden ayrılmaktadır. Cepheleri işleniminin henüz ilk safhasında belirlenen başlığın ön/volüt yüzü, abakusun hemen altında iki yanda bulunan volütler arasında üstte kanalis, yanlarda volüt kanalından doğan köşe palmetleri, altta astragal profili ile çevrelenen yumurta-okucu dizisinden oluşan İon kymationu ile bezenmiş bir ekhinustan oluşmaktadır. Pulvinus olarak tanımlanan yan yüzlerin ortasında balteus yer almaktadır.¹²⁰

Prokonnesos'ta tespit edilen ve Müren Beykan tarafından detaylı şekilde değerlendirilen toplam 58 İon sütun başlığının işlenim aşamalarının, hemen her üretim grubunda olduğu gibi, Roma ve Bizans Dönemi'nde farklılık gösterdiği görülmektedir.

¹¹⁸Asgari, 1995, **a.g.k.**, 269-275.

¹¹⁹Asgari, 1993, **a.g.k.**, 484-488.

¹²⁰Beykan, 2004, **a.g.k.**; 10.

Beykan'ın oluşturduğu işlenim şemasını özetlemek gerekirse, Roma Dönemi üretimlerinin *birinci aşamasında*, başlığın işlenecek birimleri kabaca işaretlenmektedir. Öncelikle bloğun üst kısmında, başlığın pulvinuslarının yüksekliğini belirleyecek olan tabanını oluşturan silindirin çapı işaretlenmekte, ardından ön yüzler dikeyde abakus, ekhinus ve volütün dışa taşkın birimi olmak üzere üç ve yatayda yanlarda volütler için iki ve ortada ekhinusun bulunduğu bir birim olmak üzere üçer birime bölünmektedir. *İkinci aşamada*, çapı işaretlenen taban bu kez külükle ön yüzler arasında derinleştirilmeye başlamakta ve bu aşamada pulvinuslar oluşmaktadır. Dip oyma adı verilen bu işlemi pulvinus yontma takip etmekte, bu işlem sırasında pulvinus merkezi oyularak volütlerin arka yüzeyinin sonlandığı nokta belirlenmektedir. *Üçüncü aşamaya* gelindiğinde başlık, ilk olarak ters çevrilip nihai pozisyonuna ulaşmakta, ardından abakus yüzeyi düzeltilmektedir. Birinci aşamada işaretlenen birimler, bu noktada murçlar ile kalıcı olarak blok yüzeyine işlenmektedir. *Dördüncü aşamada* abakus kenarları sınırlandırılarak cepheler hizalanmakta ve ön yüzlerden ilki kabaca işlenmeye başlamaktadır. *Beşinci aşamada* volüt yüzeyleri ve ekhinus belirginleşen ön yüzün altıncı aşamada öncelikle volüt gözü ardından volüt dış dairesi belirlenmektedir. *Yedinci aşamada* belirlenen volüt dış daireleri kesilmekte ve pulvinus ile başlık tabanı düzeltilmeye başlamaktadır. *Sekiz, dokuz ve onuncu aşamada*, bir yüz için uygulanan beşinci, altıncı ve yedinci aşamadaki işlemler diğer yüzde gerçekleştirilmekte ve bu aşamada başlık Roma Dönemi örneklerinde takip edilebilen son noktayı temsil eden ihracat formuna ulaşmaktadır. İşlenimi tamamlanmış başlıklar oldukça tahrip olmuş 3 başlıkla sınırlı olduğundan ileri aşamalara dair bir tespit yapılması mümkün görünmemektedir.

Prokonnesos üretimi İon sütun başlıklarının Roma ve Erken Bizans Dönem'i uygulamaları arasındaki en önemli farklılık işlenim aşamalarının adada sonlandığı noktada kendini göstermektedir. Tespit edilen Roma Dönemi üretimlerinin tümü yarı işli safhadayken Erken Bizans Dönemi'nde tek bir örnek dışında tespit edilen tüm başlıkların işlenimi tamamlanmıştır. Buna göre, 4. ve 6. Yüzyıllar arasında adada yeni bir ihracat modelinin uygulandığı görülmektedir.

Yukarıda bahsedildiği üzere, Erken Bizans Dönemi İon başlıklarının işlenim aşamalarına dair bilgi verecek örnek olmadığından işlenim safhaları belirlenememekle birlikte, Roma Dönemi geleneğine uygun olarak devam ettiği kabul edilmektedir. Bu noktada belirgin farklılıklara değinecek olursak, üretim miktarının artış göstermesiyle

ilişkili olarak azalan ince işçilik ve sabit tutulan blok büyüklüğüne karşın ön yüzleri öncesinde olduğu gibi üç birime bölünmek yerine dört birime bölünerek değişen cephe ölçüleri öne çıkmaktadır.¹²¹

Beykan, İon sütun başlıklarının boyutlarını Asgari'nin çalışmalarında oluşturduğu şemaya bağlı kalarak dört boy grubunda değerlendirmiştir. 37'si Erken Bizans Dönemi'ne, 21'i Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlendirilen toplam 58 başlığın, büyük boyutlu 1, orta boy 44, küçük boy 9, en küçük boy 2 örneği tespit edilirken, 2 örneğin dahil olduğu grup belirlenememiştir.¹²²

3.3.4.4.2. Korinth Sütun Başlıkları

Klasik Dönem'de ortaya çıkan Korinth düzeni, Hellenistik Dönem'den itibaren yaygın olarak kullanılmaya başlamış, Roma Dönemi'nde ise en yaygın cephe düzeni haline gelmiştir. Zaman içinde değişikliklere uğramakla birlikte Erken Bizans mimarisinde kullanılan en yaygın mimari düzen olmuştur. Temelde kalathos etrafında 8 akanthus yaprağından oluşan iki sıra akanthus yaprak çelengi ve yıldız biçimli bir abakus ile tanımlanan Korinth sütun başlığı alt sıra akanthus yaprak çelenginden doğan kaulis çanak yaprağı saplarının kalathos dudağının hemen altında oluşturduğu helikslerin yanında kalathos köşelerinde kıvrılarak oluşturduğu volütler ve son olarak abakusun tüm eksenlerinde merkezde yer alan dışa taşkın abakus çiçeği ile tamamlanmaktadır.¹²³

Prokonnesos mermer ocaklarında da Roma İmparatorluk Dönemi ile Erken Bizans Dönemi arasındaki tarihsel süreçte en yoğun üretim grubu, toplam üretimin %70'ini oluşturan Korinth sütun başlıkları olmuştur.¹²⁴ Nuşin Asgari adada tespit edilmiş farklı işlenim safhalarındaki örnekleri referans alarak, Prokonnesos'ta dikdörtgen prizma biçimindeki bir bloktan tam işli bir Korinth başlığın nasıl elde edildiğini kademeleri, pozisyonları ve kullanılan taşçı aletleri dahil olmak üzere detaylı biçimde açıklamıştır. 12 aşama ile ifade ettiği bu şemayı oluşturan ocak buluntusu 43 sütun başlığının 12 tanesi “geleneksel tipe uygun olmadığından” çalışmanın dışında bırakılmış,¹²⁵ ilerleyen yıllarda

---

¹²¹Beykan, 2004, **a.g.k.**; 50-55.

¹²²Beykan, 2004, **a.g.k.**; 148-151.

¹²³Alp ve Uzun, 2020, **a.g.k.**, 62-63.

¹²⁴Asgari, 1993, **a.g.k.**, 487.

¹²⁵N. Asgari (1988b). The Stages of Workmanship of the Corinthian Capital in Proconnesus and Its Export Form. *Classical Marble: Geochemistry, Technology, Trade*, (Ed. Norman Herz, Marc Waelkens), NATO ASI Series E, c.153, Dordrecht, Kluwer Academic Publ.; s. 115-117.

artan örneklerle “geleneksel tipe uymayan” bu başlıkların Geç Antik Çağ Korinth sütun başlıklarının işlenim safhalarını temsil ettiği anlaşılmıştır.¹²⁶

Asgari'nin oluşturduğu işlenim aşamaları şemasına göre sırasıyla; klasik bir Korinth sütun başlığının yapımının *birinci aşamasında* dikdörtgen prizmatik bloğun yüksekliğine oranla daha geniş olan yatay yüzeyi kömür veya kırmızı aşı boyası yardımıyla 5 eşit parçaya bölünmekte ve üst yüzeyin merkez noktası çevresinde bir daire çizilmektedir, *ikinci aşamada* bu daire sütun başlığının tabanını oluşturacak biçimde toplam yüksekliğin 1/5'ini kapsayan silindirik bir form kazandırılarak işlenmektedir. *Üçüncü aşamada* çapı üstteki silindirden daha geniş yüksekliği yine toplam yüksekliğin 1/5'ine denk başka bir daire çizilerek ikinci bir torus oluşturulmaktadır. *Dördüncü aşamaya* gelindiğinde dikdörtgen prizmanın torusa yakın olan alt köşeleri üst köşelerine ulaşmayacak şekilde kesilerek eğik üçgen bir yüzey oluşturulmakta, *beşinci aşamada* ise başlık abakusu işlenmek üzere ilk kez ters çevrilmektedir. Bir önceki aşamada düzgün bir dikdörtgen biçimindeki abakusun dört kenarının her biri tam merkezde dikdörtgen bir çıkıntı kalacak biçimde köşelerle birleşmeden iki yandan silindirik biçimde oyulmaktadır. *Altıncı aşamada* ters çevrilen başlığın abakus merkezindeki dikdörtgen torusa kadar uzatılmakta, önceki aşamada çizilen üçgen yüzeyler bu dikdörtgen ile bölünerek abakusun köşelerini oluşturmaktadır. *Yedinci aşamaya* gelindiğinde torus murç ve madırğa yardımıyla tam eksenlere denk gelecek şekilde sekiz eş parçaya bölünmekte, *sekizinci aşamada* ise abakusun dört yüzünde devam eden üst yüzeye yakın dar yatay bir çizgi çekilmekte ve abakus üst yüzeyi dişliler ile düzleştirilmektedir. Başlık, önceki aşamada düzleştirilen abakusu *dokuzuncu aşamada* yere gelecek biçimde ters çevrilmekte ve abakustaki dikdörtgen, yatay çizgi ile kesildiği noktada inceltilerek neredeyse 8 oluşturacak biçimde şekillendirilmektedir. *Onuncu aşamada* ters çevrilen başlığın alt akanthus sırası işlenmekte; *onbirinci aşamada* ise başlığın üst yarısına ait bezeme unsurlarının ikinci akanthus sırası, helikler, kaulis dudağı, dış volütler gibi önemli unsurlarının oluştuğu görülmektedir. *Onikinci aşama*, aynı zamanda son aşamayı oluşturmaktadır ve artık abakusun neredeyse tüm bezemeleri tamamlanmıştır.

Ocak buluntuları içerisinde en erken 4. evre, en geç 9. evrede tamamlanmış başlıklar yer almaktadır. Başlığın büyük oranda tamamlandığı 10. ve 12. safhaları temsil eden nadir örnekler olasılıkla işlenimine devam etmek ya da gemiye yüklenmeden önce

---

¹²⁶Asgari, 1993, a.g.k., 486.

depolamak üzere götürüldükleri atölyelerin bulunduğu Saraylar limanı yakınında tespit edilmişlerdir. Ocakların Roma Dönemi üretimini göz önüne seren, fakat Vitruvius'un oranlarına uymayan bu şemanın da kendi içinde değişmez kuralları olduğu görülmektedir; başlığın yüksekliği muhakkak abakus genişliğinden daha azdır, başlığın taban çapı abakus çapraz genişliğinin yarısı kadar olacak biçimde tasarlanmıştır ve alt yaprak sırası toplam yüksekliğin 2/5'sini kapsamaktadır. Asgari'nin boyutlarına göre dört gruba (S, M, L, L+) ayırdığı başlıkların, çapı 0.90 m'e varan en büyük boyutlu örneklerden 0.40 m'lik çapı ile en küçük grubu temsil eden örneklerine kadar tümünde bu kurallar istikrarlı biçimde uygulanmıştır.¹²⁷ Çalışmaların ilerleyen dönemlerinde abakusu dokuzuncu safhaya kadar işlenmişken alt yarısında henüz dördüncü safhaya gelmiş "kural dışı" tabir edilen Korinth sütun başlıklarının oranının artmasıyla bu tip başlıkların Geç Antik Dönem üretimleri olduğu ve dolayısıyla farklı işlenim safhalarını temsil ettikleri anlaşılmıştır.¹²⁸

Geç Antik Dönem başlıklarının klasik Korinth başlığına göre farklılık gösterdiği yeni işlenim şemasında A, B, C, D ve E Evresi şeklinde ifade edilen 5 temel adım izlenmektedir. *A evresinde*; standart uygulamada da olduğu gibi silindirik taban ve torus şekillendirilmekte ve bu evredeyken abakus kare şekli ile korunmaktadır. *B evresinde*; abakusun yıldız biçiminde şekillendirildiği ve hatta tarak ile düzeltilerek büyük ölçüde tamamlandığı görülmektedir. *C evresinde*; alt sıra akanthus yaprak çelenginin işleneceği torus 8 akanthus yaprağı için 16 eş birime bölünmektedir. Ancak kanonik hale gelmiş bu yaprak sayısı Geç Antik Dönem uygulamalarında dörde kadar düşebildiğinden C evresindeki bu bölünme tasarlanan yaprak sayısına göre farklılık göstermektedir. *D evresinde*; önceki aşamada bölünen birimler birer atlayarak dışa taşkın sivri uçlar halinde, arada kalan birimler ise küreyi andırır biçimde şekillendirilmektedir. *E evresinde* alt sıra akanthus yaprak çelengi işlenmekte, sivri uçlar her bir akanthus yaprağının sarkık görünümlü tepe yaprağını, arada kalan küresel birimler ise iki akanthus yaprağının birleşimini oluşturacak biçimde işlenmektedir.

Yukarıda bahsi geçen tartışmaya sebep olan, klasik Korinth başlığı ile kıyaslandığında abakus işleniminde dokuz, alt yarısında ise dördüncü safhayı temsil eden örneklerin Geç Antik Dönem başlıklarının B evresine denk geldiği anlaşılmaktadır.¹²⁹ Bu

---

¹²⁷Asgari, 1988b, a.g.k., 115-119.

¹²⁸Asgari, 1993, a.g.k., 485-486.

¹²⁹Asgari, 1993, a.g.k., 486.

aşamadaki başlıklar adada saptanan Korinth başlıkların içerisinde yüksek bir orana sahipken sonrasında gelen C ve D evrelerinin takip edilebileceği buluntu sayısı oldukça azdır. Adada tespit edilen E evresinde tam işli Korinth sütun başlığı sayısı ise yalnızca beştir.¹³⁰

Nuşin Asgari'nin belirlediği boyut gruplarına göre Korinth sütun başlıkları incelendiğinde 90 cm. üzerinde yüksekliğe sahip en büyük boyu ifade eden grupta (L+); 13, 70-90 cm aralığında büyük boy (L) 15, 60-70 cm aralığında orta boy (M) 9, 40-60 cm. aralığındaki küçük boy (S) başlıklar 29 örnekle temsil edilirken, 30-40 cm aralığındaki en küçük boy (S+) hiçbir örnek tespit edilememiştir.¹³¹ Buna göre 40-60 cm aralığındaki başlıkların en yoğun üretilen boyut grubunu oluşturduğu anlaşılmaktadır.

3.3.4.4.3. Sepet Tipi Sütun Başlıkları

Sepet Tipi sütun başlıkları, Erken Bizans Dönemi impost bloklarından evrilerek 6. Yüzyıl'dan itibaren yaygınlaşmış, Orta ve Geç Bizans Dönemi'nin mimari karakterini oluşturan unsurlardan biri haline gelmiştir.¹³² Prokonnesos ocaklarında 6. Yüzyıldan itibaren üretimi yoğunlaşan bu başlık tipi, temelde silindirik bir taban ve kare bir abakus arasında kesik konik formu bir kalathostan oluşmaktadır.

İşleniminin ilk aşamasında kare prizma şeklindeki mermer bloğun alt birimi silindir olarak kesildikten sonra, külünk ile kalathos şekillendirilerek ihracat formuna ulaşmaktadır. Yarı işli durumdaki başlıklar bu aşamadan sonra bitkisel/geometrik motifler, haçlar, monogramlar veya insan/hayvan figürleri ile bezenerek nihai formuna kavuşacağı Konstantinopolis'teki atölyelere sevk edilmiştir.¹³³ Bunun yanında, işlemesi tamamlanmadan doğrudan ihracat formunda kullanıldığı örnekler Binbirdirek'te olduğu gibi özellikle başkent sarnıç yapılarında karşımıza çıkmaktadır. Bu kullanım, söz konusu aralıkta seri üretimin sürdüğünü göstermekte ve başlıkların ihracat formunu doğrulamaktadır.¹³⁴

---

¹³⁰Asgari, 1995, **a.g.k.**, 269.

¹³¹Asgari, 1992b, **a.g.k.**, 73-74.

¹³²Alp ve Uzun, 2020, **a.g.k.**, s. 61-62.

¹³³Alp ve Uzun, 2020, **a.g.k.**, 68-69.; Asgari, 1992a, **a.g.k.**; 487-488.

¹³⁴Asgari, 1995, **a.g.k.**, 285.

4. PROKONNESOS ÜRETİMİ ERKEN BİZANS DÖNEMİ KORİNTH SÜTUN BAŞLIKLARI

Klasik Dönem’de ortaya çıkan ve zaman içerisinde kanonikleşen Korinth düzeninin işlevsel ve dekoratif anlamda temel unsuru niteliğindeki Korinth sütun başlığı, ilk kez M.Ö. 5. Yüzyıl sonunda Yunanistan’da inşa edilen Bassai Phigalia Apollon Tapınağı’nda kullanılmıştır. Hellenistik Dönem’de kullanım alanı giderek genişleyen düzen ve dolayısıyla başlık tipi, İmparator Augustus zamanından başlayarak, Roma İmparatorluk Dönemi Mimarisinde görülen en yaygın yapısal düzen olmuştur.¹³⁵

Yapısal özellikleri ve süsleme unsurları tarihsel süreç içerisinde kanonikleşen, klasik bir Korinth sütun başlığı; eğimli/yıldız biçimli bir *abakus* levhası ve abakusun hemen altında dudak biçimindeki bir çıkıntıyla başlayarak daralan eğimli bir *kalathos*’tan meydana gelir. Kalathosun alt kısmında, iki sıra halinde tüm yüzeyi çevreleyen ve her biri sekiz *akanthus* yaprağından oluşan alt yaprak çelengi (*ima folia*) ve üst yaprak çelengi (*secunda folia*) yer alır. Kalathosta, yaprak çelenklerinin üst bölümünde *kaulis/kaulikulus* olarak adlandırılan saplar bulunmaktadır. Her kaulisin bilezik biçimindeki başlığından kapalı birer yaprak demeti doğmakta, bu demetlerden büyüyen dallardan ikisi kalathos dudağının altında merkezde birleşerek *heliks*’i, diğer ikisi abakus köşelerinde kıvrılarak *volüt*’leri oluşturmaktadır. Başlığın en üstündeki eğimli/yıldız biçimli abakusun tüm kenarlarının merkezinde, genellikle dışa taşkın bir *abakus çiçeği* bulunur. Başlığın baskın bezeme unsuru olan *akanthus* yaprakları, ortada yer alan ana damarın merkezinden doğan bükümlü bir tepe yaprağı, ana damara bağlı her biri kendi içinde üç, dört genellikle beş dişli yan loblar ve dip yapraklardan oluşur.¹³⁶

Erken Bizans Dönemi Korinth başlıklarında, Roma Dönemi üretimlerine kıyasla oranları, işleme tekniği ve bezeme unsurlarında, tüm başlık tiplerinde olduğu gibi zaman içinde birtakım değişiklikler meydana gelmiştir. Başlığın oranlarındaki bozulmalar ilk olarak, başlık boyutlarının giderek küçülmesi ve *akanthus* yaprak çelenklerinin volütlere doğru uzayarak kalathos yüzeyinde kapladığı alanın büyümesiyle gerçekleşmiştir. Bunun yanında, oldukça basit bir forma indirgenen volütler abakus köşelerine çekilmiştir. *Akanthus* yapraklarının konumu ve boyutlarındaki farklılıkların yanısıra işlenim

¹³⁵V. İdil (1984). Anadolu’da Roma İmparatorluk Çağı Korinth Başlıkları, *Anadolu (Anatolia)* 20, Ankara, s.1-2.

¹³⁶ Alp ve Uzun, 2020, **a.g.k.**, 62. ; İdil, 1984, **a.g.k.**; 1-2.

biçiminde de değişikliğe gidilerek, kaba ve yoğun bir matkap işçiliği uygulamasıyla öncesinde benimsenen doğal görünümünden giderek uzaklaşmıştır. Daha geç tarihli örneklerde, bu kez alışlageldik 8 akanthus yaprağından oluşan yaprak çelenklerinde yaprak sayısı azalmaya, altta ve üstte farklılık gösterebilen dört, beş, altı, bazı nadir örneklerde yedi akanthus yapraklı kombinasyonlar görülmeye başlamıştır. Değişiklikler yalnızca biçimsel bozulmalarla sınırlı değildir. Heliksler ve kaulislerde olduğu gibi başlığı oluşturan temel unsurların bazılarının tamamen kaybolmuştur. İşlenmeye devam edilmesine karşın, alışıldık görünümünü büyük oranda kaybeden abakus çiçeği, bu dönem başlıklarında kaba bir çıkıntı biçimde yer almaktadır.¹³⁷

Geç Roma ile Erken Bizans arasındaki geçiş döneminde üretilen sütun başlıklarını konu alan en kapsamlı çalışma, R. Kautzsch'un Akdeniz Dünya'sının önemli merkezlerindeki örnekleri derlediği, "*Kapitellstudien beiträge zu einer geschichte des spätantiken kapitells im osten vom vierten bis ins siebente jahrhundert*" başlığı taşıyan detaylı monografidir.¹³⁸ R. Kautzsch'un Geç Antik Çağ/Erken Bizans Dönemi Korinth sütun başlıklarına ilişkin oluşturduğu yerleşik tipoloji, onu takip eden araştırmalar için kılavuz niteliği taşımıştır. Bu konuyu ele alan önemli araştırmacılardan W. E. Betsch'in "*The History, Production and Distribution of the Late Antique Capital in Constantinople*"¹³⁹ ve T. Zolt'un "*Kapitellplastik Konstantinopels vom 4. bis 6. jahrhundert n. chr*"¹⁴⁰ başlıklı çalışmalarında, R. Kautzsch'un oluşturduğu tipoloji temel alınmıştır.

3. yüzyılın sonlarından itibaren değişim ve gelişim süreci takip edilebilen Geç Antik/Erken Bizans Dönemi Korinth sütun başlıkları sınıflandırılmasında iki temel belirleyici unsur bulunmaktadır; Bunlardan ilki akanthus yapraklarının işlenim biçimi, diğeri başlıkta yer alan akanthus yaprak çelengi sayısıdır. Ana tipler kronolojik olarak sırasıyla; Akanthus yapraklarının işlenişine göre, Almanca "*Weichgezacktem*" olarak adlandırılan Yumuşak Uçlu/Kenarlı Akanthus Yapraklı Tip, Büyük Uçlu/Kenarlı Akanthus Yapraklı Tip "*Großgezacktem*" ve İnce Uçlu/Kenarlı Akanthus Yapraklı Tip

---

¹³⁷Alp ve Uzun, 2020, **a.g.k.**, s.62.

¹³⁸R. Kautzsch (1936). *Kapitellstudien Beiträge zu Einer Geschichte des Spätantiken Kapitells im Osten vom Vierten bis ins Siebente Jahrhundert*, *Studien zur Spätantiken Kunstgeschichte* (9), Berlin-Liebzig: Walter de Gruyter.

¹³⁹W. E. Betsch (1977). *The History, Production and Distribution of The Late Antique Capital in Constantinople*, Michigan: University of Pennsylvania.

¹⁴⁰T. Zolt (1994). *Kapitellplastik Konstantinopels vom 4. bis 6. jahrhundert n. chr.* Bonn: Dr. Rudolf Habelt GMBH.

“*Feingezahnt*” olmak üzere üç tipten oluşmakta, her tip kendi içinde akanthus yaprak çelengi sayısına göre alt tiplere ayrılmaktadır.¹⁴¹

Yumuşak Uçlu/Kenarlı Akanthus Yapraklı başlıklar, Roma geleneğine en yakın ve en erken tarihli başlık tipidir.¹⁴² 3. Yüzyıl sonu- 4. Yüzyıl başından itibaren takip edilebilen erken örneklerinde, standart bir Korinth sütun başlığını oluşturan unsurların tümü korunmuş, tipin tanımlanmasındaki belirleyici unsur olan akanthus yapraklarının detaylı işlenimiyle doğal ve gerçekçi stil sürdürülmüştür. 4. Yüzyıl örneklerinde hacimli ve yüksek akanthus yapraklarının giderek genişleyen yaprak loblarında damarların daha sık yivlerle belirlenmesiyle yaprak formu daha şematik bir hal almış, yaprakların birbirine yaklaşmasıyla keskin çerçeve ve ayrımları kaybolmaya başlamıştır. Bunun yanında, heliksler de ince dallar halinde basitleştirilerek değişime uğramıştır. Tüm bu bozulmalara karşın başlık plastik etkisini korumuş ve akanthus yaprak çelengi ve yaprak sayısında değişiklik göstermeyerek klasik Korinth sütun başlığı ile yakınlığını sürdürmüştür.¹⁴³

T. Zollt’un sınıflandırmasında Yumuşak Uçlu/Kenarlı Akanthus Yapraklı Tip başlıklar, akanthus yaprak sıralarının sayısına göre belirlenen 4 alt tipi barındırmaktadır. Bunlar sırasıyla; İki Sıra Akanthus Yaprak Çelenkli ve Dolgu Yapraklı, İki Sıra Akanthus Yaprak Çelenkli, Tek Sıra Akanthus Yaprak Çelenkli ve Dolgu Yapraklı ve Tek Sıra Akanthus Yaprak Çelenkli Tiptir.¹⁴⁴

5. Yüzyıl itibariyle tüm başlık tiplerinde meydana gelen değişiklikler, iki sıra akanthus yaprak çelenkli alt tip başlıklarda öncelikle iç heliksler ve kaulisin kaybolmaya başlaması, kaulis çanak yapraklarının ise basitleştirilmesi şeklinde görülmektedir. Aynı zamanda akanthus yapraklarının iki yanda birbirleriyle birleştiği noktada, köprüler ve kapalı gözler biçiminde belirmeye başlayan derin yüzeyler, Erken Bizans Dönemi başlıklarını karakterize eden en önemli farklılık olarak öne çıkmaktadır.¹⁴⁵ Aynı dönemde tek sıra akanthus yaprak çelenkli başlıklarda, T. Zollt’ un Tek Sıra Akanthus Yaprak Çelenkli ve Dolgu Yapraklı, R. Kautzsch’un “*Madalyonlu Tip*” şeklinde tanımladığı yeni bir Korinth çeşitlemesi ortaya çıkmıştır. Bu alt tipin, alt sıra akanthus yaprak çelenginin üzerinde basit bir yaprak demeti formunda işlenen kaulis çanak yapraklarının ortasında,

---

¹⁴¹Zollt, 1994, **a.g.k.**; 110-198.

¹⁴²Alp ve Uzun, 2020, **a.g.k.**, 62.

¹⁴³Betsch, 1977, **a.g.k.**; 183-185., Alp ve Uzun, 2020, **a.g.k.**, 62-63.

¹⁴⁴Zollt, 1994, **a.g.k.**; 112-137.

¹⁴⁵Alp ve Uzun, 2020, **a.g.k.**, 62-63.

kalathostan hafifçe dışarı taşan oval bir yüzey oluşturulmuştur. Yüzey boş bir madalyon şeklinde bırakılabildiği gibi, merkezinde genelde haç motifi ya da bitkisel bezemelere yer verilmiştir.¹⁴⁶

Yumuşak Uçlu/Kenarlı Akanthus Yapraklı Tipin geç örneklerinde başlayan yaprak işlenimi, Büyük Uçlu/Kenarlı Akanthus Yapraklı Tipin temelini oluşturmaktadır. Karakteri tam anlamıyla 5. yüzyılda oluşan başlıkların en erken örnekleri, 4. Yüzyılın üçüncü çeyreğine kadar gitmektedir. Başlık tipini karakterize eden başlıca farklılık, akanthus yapraklarının genişleyerek yelpaze biçiminde yanlara açılması ve birbirine bitleştirilen yaprakların yan lobları arasında derin gözlerin oluşması ile meydana gelmektedir. Mask akanthus şeklinde de tanımlanan yaprak aralarında, dip ve yan yaprak lobları arasında oluşan eliptik derin gözlerin oluşturduğu köprüler yer alır.¹⁴⁷ Gövdeleri büyüyen akanthus yaprakları, abakusa doğru uzatılarak kalathos yüzeyinde kapladığı alan genişlemiştir. Bu sebeple küçülerek abakus köşelerine çekilen volütler, bazı örneklerde akanthus yapraklarından, bazı örneklerde ise doğrudan kalathos dudağından gelişecek şekilde işlenmiştir.¹⁴⁸

Basitleştirilmiş ve plastik görünümünü büyük oranda kaybetmiş bu başlıklarda unsurlarının tam anlamıyla belirlenmesi, Theodosius Dönemi'nde gerçekleştiğinden araştırmacılar tarafından "Theodosius Tipi" olarak adlandırılmıştır. Aynı dönemde, bu tip sütun başlıklarının Prokonnesos ocaklarında tam işli durumda ihraç edildiği bilinmektedir. İstanbul'daki çok sayıdaki örnekte akanthus yapraklarının işleniminde takip edilen temel form ve oranlar yaprakların belirlenmesinde, olasılıkla standartlaşmış ortak bir şablonun kullanıldığını göstermektedir.¹⁴⁹ Bu tipin en karakteristik örnekleri, heliks ve kaulisin tümüyle kaybolduğu ve yaprak işlenim biçiminin tam olarak oluştuğu Theodosius Dönemi Hagia Sophia Kilisesi'nin atriumunda yer alan başlıklardır.¹⁵⁰

T. Zollt'un tipolojisinde bu tipin alt varyantları; "İki Sıra Akanthus Yaprak Çelenkli ve Dolgu Yapraklı", "İki Sıra Akanthus Yaprak Çelenkli", "Tek Sıra Akanthus Yaprak Çelenkli ve Yüksek Köşe Yapraklı", "Büyük Uçlu/Kenarlı, Tek Sıra Akanthus Yapraklı, Kaulisli, İç ve Dış Volütlü" olmak üzere 4 tipten oluşmaktadır.

---

¹⁴⁶Kautzsch, 1936, **a.g.k.**, 53-54.; Zollt, 1994, **a.g.k.**; 125-137.

¹⁴⁷Betsch, 1977, **a.g.k.**; 187-190.

¹⁴⁸Alp ve Uzun, 2020, **a.g.k.**, 63.

¹⁴⁹Betsch, 1977, **a.g.k.**; 191-192.

¹⁵⁰Betsch, 1977, **a.g.k.**; 193-194.

“Tek Sıra Akanthus Yaprak Çelenkli ve Yüksek Köşe Yapraklı Tip”, R. Kautzsch tarafından “*Lir Tipi*” tipi olarak adlandırılmıştır.¹⁵¹ 5. Yüzyıl ortalarından 6. Yüzyılın ilk yarısına kadar, Erken Bizans Dönemi’nde kullanılan en yaygın varyasyonlardan biri olan bu başlıkların ayırt edici özelliği, iki yanda volütler ile sınırlanan kalathos dudağının, ikinci sıra akanthus yapraklarının arasında “V” biçimi oluşturacak şekilde aşağı çekilmesidir. Bu bölümde genellikle abakus çiçeği ile ilişkili bitkisel bezemeler, haç motifi işlenmiş, bazı örneklerde ise bezemesiz bırakılmıştır. Başlıkların alt akanthus yaprak çelengi genelde 8 veya 4 yapraktan oluşurken, üst kenarlarda “V” şeklindeki yüzeyin oluşmasına olacak sağlayacak şekilde aralıklı 4 köşe yaprağı bulunmaktadır.¹⁵²

Prokonneos üretimi Korinth sütun başlıklarını ele alan önemli araştırmacılardan A. Pralong, R. Kautzsch’un oluşturduğu tipolojiyi temel alan, başlıkların morfolojik özelliklerini öne çıkardığı yeni bir tipoloji önerisinde bulunmuştur. Buna göre; akanthus yaprak çelengi sayısına göre ana tipler oluşturulmuş, alt tipler ise yaprak işlenimine göre belirlenmiştir. Yeni bir yaklaşım olarak, heliks işlenimi ve kalathos dudak bandının konumu, dolayısıyla “Lir Tipi”ne ilişkin bir değerlendirme yapılmıştır. Bu tip için önerilen alt tiplerinden ilki, iki ayı uç halinde akanthus yapraklarından doğan banlarla, ikinci alt tip, akanthus yapraklarının ortasında başlayan ancak bu kez birbirine bağlı tek bir bantla, üçüncü tip, abakus alt sınırında başlayan tek bir bantla, dördüncü tip ise abakusu altta sınırlandırarak biçimde tek bir bantla oluşturulan “V” formlu yüzeyi ifade etmektedir.¹⁵³

Büyük Uçlu/Kenarlı Akanthus Yapraklı örneklerle yakın bir tarihsel aralıkta ortaya çıkan İnce Uçlu/Kenarlı Akanthus Yapraklı Tip, 6. Yüzyıl ilk çeyreğine kadar Konstantinopolis başta olmak üzere imparatorluğun önemli merkezlerinde yaygın olarak kullanılmıştır. Yoğun bir matkap işçiliğinin izlendiği başlıklarda testere ağzını andıran kenarları sivrileştirilmiş yapraklar ince ve derin oymalarla şekillendirilmiş, böylece etkili bir ışık-gölge kontrastı oluşturulmuştur.¹⁵⁴

---

¹⁵¹Kautzsch, 1936, **a.g.k.**, 59-60.; Zollt, 1994, **a.g.k.**; 145-176.

¹⁵²Alp ve Uzun, 2020, **a.g.k.**, 64.

¹⁵³A. Pralong (2000). La Typologie des Chapiteaux Corinthiens Tardifs en Marbre de Proconnèse Etl Production D’Alexandrie, *Revue Archéologique, Nouvelle Série*, Fransa: Presses Universitaires de France, s. 93-96.

¹⁵⁴Alp ve Uzun, 2020, **a.g.k.**, 64.

4. ve 6. Yüzyıllar arasında, başkentte yürütölen yapı projeleri başta olmak tüm Akdeniz Dünyası'nın yapısal elemanlarını sağlayan birincil kaynak durumundaki Prokonnesos mermer ocaklarında, yukarıda tanıtılan tüm başlık tipleri çeşitli işlenim safhalarında temsil edilmektedir. Erken Bizans Dönemi standart sütun başlık tiplerinin, tüm tarihsel aralık boyunca Prokonnesos ocaklarında yarı işli ve özellikle 5. yüzyılda tam işli durumda seri üretilerek ihraç edildiği, *in-situ* durumda günümüze ulaşmış bir çok yapıda, sevkiyat aşamasını işaret eden batıklarda ve müzelerde temsil edilen örneklerden anlaşılmaktadır. Bu çalışma kapsamında; Prokonnesos üretimi Erken Bizans Dönemi Korinth sütun başlıkları için ana tipler; Yumuşak Uçlu/Kenarlı Akanthus Yapraklı, Büyük Uçlu/Kenarlı Akanthus Yapraklı ve İnce Uçlu/Kenarlı Akanthus Yapraklı Tip olarak, Lir Tipi başlıklar Büyük Uçlu/Kenarlı Akanthus Yapraklı, Madalyonlu Tip ise Yumuşak Uçlu/Kenarlı Akanthus Yapraklı Tipin alt tipleri olarak belirlenmiştir. Tanıtılan tüm örnekler bu beş başlık tipi esas alınarak değerlendirilmiştir.

Standart bir Korinth sütun başlığını oluşturan temel unsurlarda büyük çaplı değişiklikler görüldüğünden ve Prokonnesos'ta hiçbir örneğine rastlanmadığından bu çalışmanın dışında bırakılan, Girlandlı Korinth, Şematik/Detaylandırılmamış Korinth ve Figürlü Korinth olmak üzere 3 Korinth çeşitlemesi daha bulunmaktadır. Kısaca özetlemek gerekirse; İlk kez Geç Antik Çağ'da Suriye'de görölmeye başlayan Girlandlı Korinth başlıklar, ikinci sıra akanthus yaprak çelenginin üst sınırından itibaren aşağıya eğimli biçimde kalathosun üst kısmını çevreleyen bir çelenk ile tanımlanmaktadır. Kalathos gövdesini yukarıda büyük oranda kaplayan girlandın konumu dolayısıyla kaulis, kaulis çanak yaprakları ve heliksler işlenmemiş, onun yerine bu bölüm küçük yapraklar ile bezenmiştir. İlk olarak Hellenistik Dönemde İskenderiye ve Suriye'de örnekleri görölen Şematik/Detaylandırılmamış Korinth başlıkların en geç örnekleri Erken Ortaçağ'a kadar uzanmaktadır. Başlığın temel unsurları bı tipte yalnızca şematik olarak basit formda korunmuş, akanthus yapraklarının çerçeve damarları belirlenmiş ancak detaylar işlenmemiştir. Son olarak kalathosun işlenişi yönüyle Korinth başlıklar arasında değerlendirilen Figürlü Korinth başlıklar, özellikle 5.-6. Yüzyıl'da kalathosta, alt yaprak sırasının üstünde oluşan bariz bölünme nedeniyle "İki bölümlü" olarak da nitelendirilmiştir. Başlığın tek sıra akanthus yaprak çelengi üzerinde, abakus köşeleri ve/veya eksenlerde volütlerin yerini alan hayvan ve insan figürleri işlenmiştir.¹⁵⁵

---

¹⁵⁵Alp ve Uzun, 2020, a.g.k., 65.

5. PROKONNESOS ÜRETİMİ ERKEN BİZANS DÖNEMİ KORİNTH SÜTUN BAŞLIKLARININ AKDENİZ'DEKİ DAĞILIMI

5.1. Batıklar

Prokonnesos Adası, M.Ö. 8. Yüzyıldan itibaren Kyzikos başta olmak üzere Marmara Denizi'nde kurulan diğer koloni kentleri ile, önemli bir geçiş noktası durumundaki iç denizin coğrafi avantajını kullanarak, deniz ticaretinde aktif rol oynamıştır. Roma İmparatorluk Dönemine kadar hiçbir zaman merkezi bir yönetime bağlı olmayan Marmara Adaları, bu dönemden itibaren daha sistematik ticari ilişkiler üzerinden varlığını sürdürmüştür, Bizans Döneminde ise imparatorluk başkenti Konstantinopolis'in kuruluş süreci itibarıyla üretim ve ticari potansiyelini arttırmıştır. Bölgenin yerleşim tarihi ile eşzamanlı başlayan deniz aşırı faaliyetlerini açıklığa kavuşturacak en güvenilir bulgular, sualtı arkeolojisi çalışmaları ile açığa çıkarılan ticari kargo batıklardır.

Marmara Denizi'nde ilk sualtı arkeoloji çalışmaları, INA (Institute of Nautical Archeology) adına Cemal Pulak tarafından 1983-1984 yılları arasında yürütülmüştür. Sistematik denizaltı yüzey araştırmaları, 1993-1996 yılları arasında Nergis Günsenin tarafından Marmara Adası çevresinde sürdürülmüştür. C. Pulak'ın, biri İstanbul yakınlarında, diğer altısı Marmara Adaları çevresinde olmak üzere tespit ettiği yedi batığa, takip eden süreçte N. Günsenin'in Marmara Adası çevresinde tespit ettiği 12 batık daha eklenmiştir. Sonraki yıllarda yapılan keşiflerle birlikte bugün sayısı 21'e ulaşan batıklar, Antik ve Geç Antik Çağ'da Marmara Denizi'ndeki deniz taşımacılığı ve ticari yoğunluğun somut kalıntılarıdır. En erken tarihli batığın M.Ö. 4. Yüzyıl, en geç olanın M.S. 18. Yüzyıla tarihlendirilmesi, bölgedeki yoğun ticaret trafiğinin ne kadar geniş bir tarihsel aralıkta sürdüğünü göstermesi açısından önem taşımaktadır.¹⁵⁶

Kargo batıklarının Akdeniz coğrafyası genelindeki dağılımını ortaya koyan en kapsamlı çalışma, A.J. Parker'ın 1992 tarihli "*Ancient Shipwrecks of the Mediterranean and the Roman Provinces*" yayınıdır. Bu çalışmada farklı dönemlere ait 1200 kargo batığının yalnızca %11'inin, Bizans Dönemi'ne (4. Yüzyıl – 10. Yüzyıl) ait olabileceği ileri sürülmüştür.¹⁵⁷ Önemli bir kısmı Roma Dönemi'ne tarihlendirilen kargoların

¹⁵⁶S. Gündüz (2021). Su Altı Arkeolojisi ve Marmara Denizi, *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(40), s. 633-662.

¹⁵⁷E. F., Castagnino Berlinghieri ve A. Paribeni, (2015). Marble Production and Marble Trade Along the Mediterranean Coast in the Early Byzantine Period (5th–6th centuries AD): The Data from Quarries,

yüklerini, çoğunlukla imparatorluk çapında dağıtımı yapılan tahılların taşındığı amforalar ve çeşitli seramik kaplar oluştururken, büyük oranda işlenmiş veya ham haldeki mermer veya nadiren Serçe Limanı Batığı örneğinde olduğu gibi sadece cam malzeme taşıyan batıklarının varlığı da bilinmektedir. Seramik, cam vb. ürünlerin taşındığı kargolar, malzemenin niteliğinden dolayı dalgaların etkisiyle tahrip olurken, bu çalışmanın da kapsamını oluşturan mermer kargo batıkları (*navis lapidaria*), yapısal özellikleri sebebiyle suyun altında sabit kalmış ve daha iyi korunmuştur.

Sonraki yıllarda gerçekleştirilen araştırmalar sonucunda, Parker'ın katalogladığı batıkların sayısı artmıştır. Daha önce tespit edilmiş olanlar dahil olmak üzere Akdeniz'de 1.-4. Yüzyıllara tarihlenen 35 mermer kargo batığı bilinmektedir. Büyük bölümü Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlendirilen batıkların dağılımında, %54'lük oranıyla İtalya kıyılarının en yoğun bölge olduğu anlaşılmaktadır. İtalya'yı %14 ile Anadolu, %11 ile Fransa ve %9 ile Yunanistan takip etmekte, her biri %3'lük dilime sahip Karadeniz, Suriye, Hırvatistan ve Tunus, mermer kargo batıklarının tespit edildiği diğer bölgeler olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁵⁸

Batıkların tespit edildiği derinliğe bağlı olarak, mermer ögelerin su yüzüne çıkarılması ve incelenmesi her zaman mümkün olmamıştır. Bu nedenle kargoların büyük kısmı için mermer kaynağının belirlenemediğini söylemek gerekir.¹⁵⁹ Bu çalışmada yalnızca Prokonnesos Adası üretimlerinin kesin olarak tanımlandığı mermer kargolar, ihracatı yapılan üretim grupları, ihracat formu ve dağılım alanına dair bir değerlendirmeye olanak sağlayacak şekilde kronolojik olarak tanıtılacaktır.

Akdeniz'de tespit edilen Prokonnesos üretimleri taşıyan en erken tarihli mermer kargo batıklarından biri, ilk kez 1993 yılında Cemal Pulak'ın yürüttüğü sualtı yüzey araştırmaları sırasında tespit edilen ve M.Ö. 1. yüzyıla tarihlendirilen Çeşme açıklarındaki Kızılburun Batığı'dır. Kızılburun Batığı deniz seviyesinden yak. 45-48 m. derinde bulunmasına karşın, bugüne dek kaydedilen batıklar içerisinde en iyi tanıtılmış olanlardan biridir. Geminin ana kargosunu, Prokonnesos üretimi yak. 7 ton ağırlığındaki

---

Shipwrecks and Monument. In *SOMA 2011: Proceedings of the 15th Symposium on Mediterranean Archaeology* (Vol. 2, pp. 1033-41), s. 1034.

¹⁵⁸E. F. Castagnino Berlinghieri ve A. Paribeni, (2011). Byzantine Merchant Ship and Marble Trade. New Data From the Central Mediterranean. *Skyllis. Zeitschrift für Unterwasserarchäologie*, (11, 1, 2011), s. 64.

¹⁵⁹B. Russell, (2011). Lapis Transmarinus: Stone-Carrying Ships And The Maritime Distribution of Stone in The Roman Empire. *Maritime Archaeology And Ancient Trade in The Mediterranean*. Oxford Centre For Maritime Archaeology Monographs, s.43.

8 sütun tamburu ve yak. 6 tonluk Dor sütun başlığı ile taşıyıcı setlerinden oluşturmaktadır. Sütun tamburlarından birinin sütun gövdesinin en alt parçası olarak hazırlandığı, tabanında manivela yardımıyla yerleştirildiği alanda kaydırılması ve oturtulmasını kolaylaştırmak için bırakılan dört kare takozdan anlaşılmaktadır. Yaklaşık 75 tonluk taşıma kapasiteli büyük boyutlu geminin ana kargosu yanında ele geçen diğer buluntular arasında, yarı işli mezar stelleri ve lytherionlar, ayrıca M.Ö. 2.-1. Yüzyıla tarihlendirilen çoğunluğu amforalardan oluşan çeşitli formlarda seramik kaplar yer almaktadır. Birçok batık için taşıdığı mermerin cinsini saptamak bile mümkün olmazken, Kızılburun Batığı'nda ele geçen Dor düzenine ait mimari elemanların, bahsi geçen tarihsel aralıkta nadiren karşılaşılan spesifik bir üretim grubunu yansıtmaması, kargonun varış noktasını dahi öngörmeye olanak sağlamıştır. Bu noktada, Hellenistik Dönem'de İonia Bölgesi'nde Dor düzeninde inşa edilen tek tapınak olan Klaros'taki Apollon Tapınağı öne çıkmaktadır. İnşası M.Ö. 3. Yüzyılda başlayan ve yüzyıllar boyu tamamlanamayan yapının sütunları ile batıktan çıkarılan örnekler karşılaştırıldığında oldukça benzer yapısal özellikler taşıdıkları tespit edilmiştir. Kızılburun Batığı'nı önemli kılan özelliklerden biri de, geminin battığı noktada kargonun oldukça iyi korunmuş olmasıdır. Yükün dağılmaması bir yana, 8 sütun tamburu ikili gruplar halinde nizami olarak yerleştirildiği haliyle ele geçmiştir. Bu sebeple, büyük boyutlu tamburların altında kalan ahşapların incelenmesine olanak sağladığından, mermer kargo taşıyan özel imalat gemilerin gövde kaplamasında Karaçam ve Dişbudak gibi dayanıklı ağaçların kullanıldığı gibi detaylı bilgiler elde edilmiştir.¹⁶⁰

İtalya dışında tespit edilen sınırlı sayıdaki mermer kargo batıklarından İsrail'in Caesarea Maritima kentinde yapılan çalışmalar sırasında tespit edilen Caesarea 2 Batığı'nın, kesin olarak tanımlanabilen Prokonnesos üretimi yarı işli lahitler ve cinsi tanımlanamayan bloklar taşıdığı anlaşılmıştır. 10 tondan daha az bir yük taşıyan küçük boyutlu bir gemiye ait olduğu anlaşılan batık, M.S. 175-300 yılları arasına tarihlendirilmiştir.¹⁶¹

İstanbul'un Karadeniz kıyısı açıklarında tespit edilen ve Prokonnesos Adası'nda üretilen farklı tür ve işlevde ürünleri taşıyan Şile Batığı, ürün çeşitliliği, korunmuşluk düzeyi ve güvenilir tarihlendirme kriterleri açısından tüm Roma Dönemi mermer kargo

---

¹⁶⁰D. N. Carlson ve O. Köyağasıoğlu, (2008). Kızılburun Roma Sütun Batığı Sualtı Kazısı 2007 Kazı Sezonu, 30. Kazı Sonuçları Toplantısı, Ankara: s.437-442.

¹⁶¹Russell, 2011, **a.g.k.**; 140.

batıkları içinde önemli bir yere sahiptir. Prokonnesos üretimi yarı işli sütun gövdeleri, başlık ve kaidelerden oluşan mimari elemanların yanısıra, heykel ve lahitlerin de bulunduğu zengin ürün çeşitliği yansıtan kargo batığı, M.S. 100-125 yıllarına tarihlendirilmiştir. Tarihlendirmeye yardımcı buluntuların başında, 2. Yüzyıl'da imparatorluk çapında yaygın olarak ihraç edilen yarı işli Girlandlı bir lahit yer almaktadır. Batıkta ele geçen, değişik ölçülerde ve sayıda 1 sütun kaidesi, 2 sütun gövdesi ve 5 İon sütun başlığı, farklı siparişlerin bir arada taşınabildiğini göstermektedir. Batıkta ele geçen ve bugün İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde korunan zırhlı imparator heykeli de olasılıkla bu elemanlardan ayrı bir sipariş için gönderilmiştir. Prokonnesos mermeriyle birlikte Yunanistan-Teselya kökenli *verde antico* mermerinin de ele geçtiği batık karışık kargolar arasında yer almaktadır.¹⁶²

Ben Russell, Roma İmparatorluk Dönemi batıklarını konu alan detaylı çalışmasında, 68 gemi batığının 28'inin farklı tür mermerleri taşıyan karışık kargolar olduğunu aktarmaktadır.¹⁶³ Örneğin, Güney İtalya'nın Calabria Bölge'sinde yer alan kıyı şehri Crotone açıklarında, 1908-1915 yılları arasında yapılan çalışmalarla açığa çıkarılan Punta Scifo A Batığı'nın, farklı tür mermerleri bir arada taşıyan karışık bir kargo içerdiği anlaşılmaktadır. M.S. 2. – 3. Yüzyıla tarihlendirilen kargo batığının, dönemin kullanımı en yaygın doğu kaynaklı mermerlerinden, Diocletianus'un Fiyat Tarhında en ucuz fiyatlandırmaya sahip Prokonnesos ve en pahalı türlerden biri olan Dokimaion mermerlerinden üretilmiş mimari elemanlar ve heykeller taşıdığı tespit edilmiştir. Kabaca işlenmiş şekilde sevk edilen sütun gövdesi, kaide ve başlıklarından oluşan mimari elemanlar ile büyük boyutlu mermer çanakların tamamına yakını Dokimaion ocaklarından çıkarılan beyaz (Synnada) ve pembe damarlı (Pavonazzetto) mermerinden yapılmıştır. Ele geçen Prokonnesos üretimleri ise, dikdörtgen prizmatik bloklar ve altar veya heykel kaidesi olması muhtemel pedestaller olmak üzere 13 parça ile sınırlıdır.¹⁶⁴

Kargo ağırlığı esas alınarak, 50 ton ve üzerindeki, büyük boyutlu kargolar olarak tanımlanır. Batıkların konumlarına göre daha çok Orta Akdeniz'de yoğunlaşan bu gemilerin rotasının olasılıkla Roma'ya dönük olduğu kabul edilmektedir. 90 tonun

---

¹⁶²Russell, 2011, **a.g.k.**; 140-148.; B. Russell, (2012). Shipwrecks and Stone Cargoes: Some Observations. *Interdisciplinary Studies on Ancient Stone. ASMOSIA IX (Documenta 23)*, s. 536.

¹⁶³Russell, 2011, **a.g.k.**; 148.

¹⁶⁴P. Pensabene (1978). A Cargo of Marble Shipwreck at Punta Scifo near Crotona (Italy), *The International Journal of Nautica/Archaeology and Underwater Exploration* (7.2), s. 105-118. ve D. G. Bartoli (2008). *Marble Transport in the Time of the Severans: A New Analysis of The Punta Scifo A Shipwreck at Croton, Italy*. Texas A&M University, s.79-105.

üstünde yük taşıyan büyük kapasiteli kargo gemilerinin büyük çoğunlukla Sicilya yakınlarında battığı anlaşılmıştır. 50 tondan daha hafif, küçük ve orta boyutlu kargo batıkları ile daha çok Güney Fransa kıyılarında karşılaşmıştır.

Sicilya Adası'nın en güney ucunda bulunan Isola delle Correnti Batığı, 350 tonluk ağırlığı ile bugüne dek kaydedilen en büyük mermer kargolardan biridir. 1958 yılında Gerhard Kapitan tarafından keşfedilen kargo batığının tüm yükü, olasılıkla gemiye yüklendiği haliyle düzenli biçimde korunmuş olduğundan, geminin tam olarak battığı konumda sabit kaldığı anlaşılmaktadır. M.S. 280-350 yılları arasına tarihlenen batığın taşıdığı tüm blokların malzemesi, Prokonnesos mermeri olarak tanımlanmıştır. Yine Sicilya'da, bu kez adanın batı ucunda tespit edilen bir diğer mermer kargo batığı olan Capo Granitola A, taşıdığı 350 tonluk ağırlığıyla bugün için bilinen en büyük kargolardan biridir. Gerhard Kapitan, her iki kargo gemisinin de uzunluğunun yak. 40-48 m. aralığında olduğunu ileri sürer. M.S. 225-275 yıllarına tarihlendirilen geminin taşıdığı ana kargosu, boyutları 0.60 m. – 3.30 m. arasında değişiklik gösteren 60'tan fazla Prokonnesos mermer bloğundan oluşur. Bunun yanısıra farklı türlerde beyaz ve gri mermer ile *verde antico* mermerinden bloklar taşıdığı anlaşılmıştır.¹⁶⁵ Ham blokların yanında, Punto Scifo A Batığı'nda ele geçen örnekleri ile benzerlik gösteren 3 pedestal ele geçmiştir.¹⁶⁶ Aynı zamanda, batıkta önceki bir teslimata işaret eden mermer yongaların da ele geçmesi, görevi yalnızca mermer kargo taşımak olan özel gemilerin üretildiğini doğrulamaktadır.¹⁶⁷

Ana kargosu Prokonnesos mermerinden oluşan Isola delle Correnti ve Capo Granitola A Batığı gibi 2.-3. yüzyıla tarihlendirilen ve yine Sicilya açıklarında ele geçen, mermer cinsi tanımlanmayan sütun gövdeleri ve bloklardan oluşan Capo Taormina 100 ton, ve Pentelikon mermerinden bloklar taşıyan Marzamemi A Batığı 180 tonluk ağırlıkları ile ağır kargo gemileri arasında yer almaktadır. Büyük boyutlu mermer kargoların yüklerinden anlaşıldığı üzere, bu dönemde mermer ihracatı çoğunlukla ham bloklar şeklinde yapılmaktadır. Olasılıkla bu gemiler aynı zamanda, blok halindeki mermeri

---

¹⁶⁵Russell, 2011, **a.g.k.**; 140-146.

¹⁶⁶Bartoli, 2008, **a.g.k.**; 126.

¹⁶⁷Russell, 2012, **a.g.k.**; 537.

işlemek üzere taşçı ustaları ve işçilerden oluşan 10-20 kişilik ekipleri de sevkiyatın yapılacağı bölgeye taşımaktadır.¹⁶⁸

Akdeniz’de tespit edilen 35 mermer kargo batığından yalnızca 5’i Erken Bizans Dönemi’ne tarihlendirilmektedir. E. F. Castagno Berlinghieri ve A. Paribeni’nin Bizans mermer ticaretini konu alan makalelerinde, bu batıkların İtalya açıklarında bulunan Capo Bianco ve Marzamemi B, Ege açıklarındaki Altinkum ve Kızılburun, Marmara’daki Ekinlik ve Suriye’deki Amrit Batıkları olduğu ileri sürülmektedir. Burada bahsedilen Kızılburun Batığı’nın yukarıda sözü geçen batıkla ilişkisi olup olmadığı bilinmemekle birlikte, C. Pulak’ın 1993-1994 Marmara Adası yüzey araştırmaları raporunda, beyaz mermerden farklı işlevlerde mimari elamanları taşıyan Marzamemi B ile benzer bir kargoya sahip bir Bizans batığı olduğundan söz edilmektedir. Batık ve taşıdığı ürünlerin detayına ilişkin kesin bir bilgi olmadığından bu çalışma kapsamında değerlendirilmemiştir.¹⁶⁹ Crotone açıklarındaki Capo Bianco’nun taşıdığı mermer bloklar üzerinde yapılan izotopik analizler sonucunda, cinsinin Carrara mermeri olduğu anlaşılmıştır. Son gelişmeler neticesinde oldukça geç tarihli olduğu anlaşılan batık çalışmanın dışında bırakılmıştır.¹⁷⁰

C. Pulak’ın yukarıda sözü geçen raporunda, Çeşme’nin güneyinde yaklaşık 60 m. açıklıkta tespit edilen Altinkum Batığı tanıtılmaktadır. 40 adet mimari elemanın kaydedildiği batığın kargosunda, boyutları 1.15 m. ve 1.35 m arasında değişiklik gösteren 25 sütun gövdesi ve yarı işli durumda ele geçen yüksekliği 0.90 m’e varan Korinth sütun başlıklarının varlığından söz edilmektedir. Ancak, M.S. 5. – 6. Yüzyıla tarihlendirilen kargo batığının taşıdığı ürünlerin malzemesi kesin olarak belirlenememiştir.¹⁷¹

Bugüne dek kaydedilen Prokonnesos Adası’na en yakın konumdaki Erken Bizans Dönemi kargo batığı, 1993-1996 yılları arasında gerçekleşen sualtı yüzey araştırmalarında tespit edilen Ekinlik Adası Mermer Batığıdır. Bölgede yürütülen keşif dalışlarında, geniş bir alana dağılmış halde sütun setlerini oluşturan çok sayıda mimari

---

¹⁶⁸Y. A. Marano, (2008). *Il commercio del marmo nell'Adriatico tardo antico (IV-VI secolo dC)*. Scambi, maestranze, committenze, s. 36.; Russell, 2011, **a.g.k.**; 140.

¹⁶⁹C. Pulak ve E. Rogers, (1995). The 1993-1994 Turkish Shipwreck Surveys, *The INA Quarterly* 24 (4), s. 17.

¹⁷⁰C. Beltrame, L.Lazzarini ve S. Medaglia, (2012). Underwater Investigation on a Marble Cargo Wreck at Capo Bianco near Isola di Capo Rizzuto, Crotona, Italy. *International Journal of Nautical Archaeology*, 41(1), s. 3.

¹⁷¹Pulak ve Rogers, 1995, **a.g.k.**; 19.

elemana rastlanmıştır. Yüzeğe çıkarılması mümkün olmayan parçalardan en az deforme olanları batığı tarihlendirmek üzere değerlendirmeye alınmıştır. Bu noktada, batıkta tespit edilen Sepet Tip sütun başlıklarının, yakın konumdaki Prokonnesos Adası mermer ocaklarında Iustinianus Dönemi'nde yaygın olarak ihraç edilen ürünlerden biri olması belirleyici olmuştur. Kargonun taşıdığı amforalar da M.S. 5. - 7. Yüzyıllara işaret ettiğinden batık yaklaşık olarak 6. yüzyıla tarihlendirilmiştir.¹⁷²

Roma Dönemi'ne kıyasla daha az örnekle temsil edilen Erken Bizans Dönemi mermer kargo batıkları arasında en iyi tanınan ve kapsamlı değerlendirme imkanı sağlayan batık Marzamemi B Batığıdır. Sicilya'da Marzamemi kasabasının yaklaşık 1200 m. açığında, deniz seviyesinin yaklaşık 4 m. derininde tespit edilen batıkta, P.N. Gargallo ve G. Kapitan tarafından 1960-1961 yıllarında gerçekleştirilen yüzeğ araştırılmaları ve keşif dalışlarıyla birlikte bölgedeki su altı arkeolojisi çalışmaları başlamış,¹⁷³ çalışmaların ilerleyen aşamalarında toplam sayısı 570'i aşan seramik ve mermer öge su yüzüne çıkarılarak kataloglanmıştır. Batığın tarihlendirilmesinde, Erken Bizans Dönemi kilisesini karakterize eden çok sayıdaki mimari ve litürjik işlevli mermer ögeyi bir arada bulunduran taş kargosu belirleyici olmuştur.¹⁷⁴ İmparator Iustinianus'un imparatorluk genelinde yürüttüğü büyük imar programının bir parçası olan kiliselerde standart bir mimari anlayış geliştirmeye yönelik politikası ile ilişkilendirilen batık, bu nedenle 6. Yüzyıla tarihlendirilmektedir. Kesin olarak saptamak mümkün olmasa da, geminin planlanan varış noktasına ilişkin önerilerden en çok kabul göreni, kargonun 533 yılında Afrika'nın Vandallardan geri alınması sonrasında Iustinianus'un hüküm süresi içinde inşa edilecek yeni bir yapı için Tunus'a gönderilmiş olmasıdır.¹⁷⁵

Mimari işlevli elemanlar arasında en çok sayıyla temsil edilen grup; olasılıkla üç nefli bir kilisenin nef ayrımlarında, her iki tarafta 14 destek olacak şekilde kullanılması tasarlanan ve tümü Prokonnesos üretimi 28 adet taşıyıcı setine ait sütun başlığı, sütun gövdesi ve sütun kaideleridir. Kargonun detaylı olarak incelenmesi, Erken Bizans

---

¹⁷²N. Günsenin, (1998). 1996 Yılı Marmara Adaları Yan Taramaları Sonar Araştırması Ekinlik Adası Mermer Batığı. *Araştırma Sonuçları Toplantısı 15*, (1), 295-306.

¹⁷³G. Kapitan, (1969). The Church Wreck off Marzamemi. *Archaeology*, 22(2), s.122.

¹⁷⁴G.Kapitan, (1980). Elementi Architettonici per una Basilica dal relitto navale del VI secolo di Marzamemi (Siracusa). *XXVII Corso di cultura ravennate e bizantina, Ravenna*, s.73.

¹⁷⁵Castagnino Berlinghieri ve Paribeni, 2015, **a.g.k.**; 1035.

Dönemi Prokonnesos üretimi mimari öğelerin ihracat formuna ilişkin soruların cevaplanması noktasında önemli rol oynamaktadır.

Batıkta ele geçen büyük oranda aşınmış 28 sütun başlığı içinde en iyi durumda olanı, kargonun taşıdığı tüm sütun başlıklarının tam işli Büyük Uçlu/Kenarlı Tipte olduğunu göstermektedir. 0.91 m. yükseklik, 0.42 m. çap ve 0.92 m. abakus köşe genişliğine sahip örnekten, diğer başlıkların ortalama boyutları anlaşılmaktadır. Başlıklardan dördünde, abakus altında okunaklı “Π O”, “Π T O”, “Π T O” ve “Π” harflerini içeren taşı taşı işaretlerine rastlanmıştır. Ele geçen 28 monolit sütun gövdesinden 12’si, Prokonnesos buluntularının ortaya koyduğu üzere adanın tipik bir uygulaması olan iki uçta silindirik bilezikler ile sonlanmaktadır. Çapları 0.43-0.50 m arasında değişiklik gösteren gövdelerden en büyük boyutlu örneğin uzunluğu 3.38 m.’dir. Biri sualtında bırakılmış, 27’si yüzeye çıkarılabilmış 28 sütun kaidesinin büyük bölümü Prokonnesos ocaklarında üretilen Attik Tip kaidelerdir. Aynı zamanda ürünün ihracat formunu temsil eden üçüncü işlenim safhasındaki yarı işli kaidelerin yanısıra, daha önceki işlenim safhalarını işaret eden örnekler de bulunmaktadır. Yüksekliği 0.72 metreden başlayan kaidelerde korunan en büyük boyutlu örneğin yüksekliği 0.76 metreye kadar ulaşmaktadır. Buna göre, sütun setlerinin yüksekliği yak. 5.10 m. civarında olmalıdır.

Batıkta ele geçen bir diğer buluntu grubu, nef ayrımlarında ve kilisenin templon, solea, kiborium, ambon gibi litürjik kuruluşlarında kullanılmak üzere hazırlanmış çok sayıda levha, balüster, sütun ve Korinth tipi sütun başlıklarından oluşmaktadır. İstanbul’da, benzer tasarıma sahip çok sayıda örneği bulunan levhaların, köşeleri basit silmeler ile vurgulanan, merkezde christogram ve haç motiflerinin sıklıkla kullanıldığı standart bir üretim modeli olduğu görülmektedir. Batıkta, Prokonnesos üretimi litürjik işlevli elemanlara ek olarak ambon kuruluşunda kullanılacağı anlaşılan *verde antico* mermerinden üretilmiş levhalar ele geçmiştir.¹⁷⁶

Bir diğer Erken Bizans Dönemi mermer kargo batığı, 1992-1993 yıllarında Suriye’nin Antik liman kenti Amrit’te modern inşaa faaliyetleri sırasında keşfedilen Amrit Batığıdır. Akdeniz genelinde geniş bir alana dağılmış Prokonnesos üretimi mimari elemanların Suriye’de tanınmış örneklerinin çok az olması, ihracatın bu noktalara kadar ulaştığını gösteren batıkta ele geçen buluntuları daha değerli kılmaktadır. Kargo, 5. – 6. yüzyıla

---

¹⁷⁶Kapitan, 1980, a.g.k.; 71-130.

tarihlendirilen tümü standart Prokonnesos üretimi 21 Büyük Uçlu/Kenarlı Tip Korinth sütun başlığı, 1 impost bloğu, 16 sütun kaidesi ve 1 sütun gövdesinden oluşmaktadır. Birbiriyle uyumlu boyutları dolayısıyla kullanılmaya hazır setler halinde sevk edildiği anlaşılan sütun başlıklarının yüksekliği 0.55-0.68 m. arasında, sütun kaidelerinin yüksekliği ise 0.22-0.42 m arasında değişiklik göstermektedir. 0.38 cm. yüksekliğindeki impost blok ve 4.18 m. yüksekliğindeki sütun gövdesi birer örnekle temsil edilmektedir. Sağlam durumdaki öğeler bir araya getirildiğinde, bir sütun setinin toplam yüksekliği 5.45 m.'ye ulaşmaktadır. Buluntular arasında, biri sütun gövdesi, altısı sütun başlığı, altısı sütun kaidesinde olmak üzere toplam 14 parça üzerinde taşçı işareti tespit edilmiştir. Korinth başlıklar üzerinde $\kappa \lambda$, $\kappa \nu$, $\rho \Delta$ $\frac{\epsilon}{\times}$, $\Delta \lambda$ Sütun kaidelerinde, $\pi \epsilon \eta$, $\kappa \gamma$, $\gamma \tau$, $\kappa \theta$, γ , ϕ ; sütun gövdesi üzerinde, $\rho \chi$ ve impost blokta $\overline{\rho}$ taşçı işaretleri kazanmıştır.

Mimari elemanların kullanılması planlanan kilisenin, mermerin taşınmasındaki zorluklar göz önüne alınarak Amrit yakınlarında olmasının muhtemel olduğu ileri sürülmüştür. Marzamemi Batığındakine benzer ihracat modelini yansıtan kargo, Erken Bizans Dönemi karakteristik Korinth başlıklarının yanında impost bloklarının merkezinde görülen haç motifinden de anlaşılacağı üzere, bir kilisenin inşası için toplu şekilde sipariş edilen mimari elemanları taşımaktaydı. Buna göre, setleri oluşturan mimari elemanların tümü ele geçmemiş olsa da, var olan öğelerden en az 2 sıra halinde 11'er sütunla ayrılması planlanan yak. 40 m. uzunluğunda, 3 nefli bir naosa sahip, bazilikal planlı bir kilisede kullanılmak üzere sipariş edildikleri anlaşılmaktadır. Araştırmacılar, söz konusu yapının muhtemel konumuna ilişkin, Antik Dönem'de Antarados olarak bilinen Tartus'u işaret ederek, Ortaçağ'da orijinal yapının planını kısmen korunarak üstüne Santa Maria di Tortosa Katedrali'nin inşa edildiği eski bir kiliseye ait olabileceğini önermektedir.¹⁷⁷

Erken Bizans Dönemi'ne tarihlendirilen az sayıdaki batıktan, ikisi kazı yapılması mümkün olduğundan kesin olarak bilinen, diğer ikisi ise detaylı incelemesi yapılamamış olmasına karşın Prokonnesos üretimi taşıdığı kabul edilen dört batığın varlığı, bu dönemde mermer ihracatında Prokonnesos'un ağırlığını açıkça ortaya koymaktadır. Bunlar içinde, aynı yüzyıla tarihlendirilen ve aynı üretim grubunu temsil eden örneklerin ele geçtiği Amrit ve Marzamemi B batıkları, taşıyıcı setleri ve kilise donanımı için gerekli

¹⁷⁷M. Dennert ve S. Westphalen, (2004). Säulen aus Konstantinopel-ein Schiffsfund im antiken Hafen von Amrit. *Damaszener Mitteilungen*, (14), s.183-195.

diğer mimari ve litürjik işlevli elemanların Prokonnesos'tan, yarı işli ve tam işli durumda toplu olarak ihraç edildiğine dair kanıt niteliğindedir.

Roma ve Bizans Dönemi'nde son işçiliği tamamlanmış veya yarı işli mermer yapısal elemanlar taşıyan kargo gemilerinin varış noktasında, malzemenin indirilmesi, kısa süreli olarak depolanması ve sonrasında nakledilmesini sağlayan bir organizasyonun var olduğu bilinmektedir. Bu sistemde, ithal edilen ürünler limana yakın bir konumda yer alan ve *lapidarium* olarak tanımlanan mermer depolarında muhafaza edilmektedir. Sipariş üzerine deniz aşırı ithal edilen elemanların korunduğu depolarının yanısıra, olasılıkla mermer atölyeleri ve ofislerinin de bulunduğu *lapidarium*'ların bir diğer işlevinin, yakın bölgedeki yıkılan/hasar gören binalardan yeniden kullanılabilir elemanları ihtiyaç duyulduğunda kullanmak üzere stoklamak olduğu anlaşılmıştır.¹⁷⁸

Mermer kargolar, maliyeti ve ağırlığının sebep olduğu risk faktöründen dolayı serbest satış piyasası için uygun olmadığından, çok büyük bir kısmı devam eden yapı projeleri için sipariş üzerine hazırlanmıştır. Ancak levha, duvar kaplaması gibi yapısal özellikleri itibariyle statik elemanlar gibi kesin ölçülere ihtiyaç duymayan ürünlerin *lapidarium*larda depolanması ve müşterilerin ihtiyaçlarına göre satışların gerçekleştiği bir pazar haline gelmiş olması muhtemel görünmektedir.¹⁷⁹

Antik dünyanın bilinen en büyük liman kompleksi, "dünyanın deposu" olarak tanımlanan Roma'da, Tiber Nehri'nin Akdeniz'e bağlandığı noktada bulunan Ostia ve Portus limanlarından oluşmaktadır. *Horrea* olarak adlandırılan farklı türde malların saklandığı limandaki depoların yanında, Tiber Nehri boyunca dağıtım ve depolamanın sağlandığı çok sayıda *lapidarium*un da var olduğu ileri sürülmektedir. Bunların içinde, nehrin üzerinde, şehrin merkezine oldukça yakın bir bölümünde yer alan Emporium Limanı'nın, yakınındaki Via Marmorata caddesine ismini veren bir mermer deposuna sahip olabileceği öngörülmektedir.¹⁸⁰ Ancak, arkeolojik ve epigrafik olarak varlığı tespit edilen tek liman Ostia'dır. Araştırmacılar tarafından, Roma'daki Geç Antik Çağ yapılarında sıklıkla takip edilebilen devşirme malzemelerin, burada stoklanan öğelerden sağlandığını ileri sürülmektedir. Ward-Perkins Ostia'daki *lapidarium*un varlığını, 393

---

¹⁷⁸Z. Frantová, (2017). *Ravenna: Sedes Imperii and Artistic Trajectories in the Late Antique Mediterranean (402-476)* (Doctoral dissertation, Masarykova univerzita, Filozofická fakulta), s.62-65.

¹⁷⁹Russell, 2012, **a.g.k.**; 139-157.

¹⁸⁰G. Rickman, (2002). *Rome, Ostia and Portus : The Problem of Storage*. Roma: *Mélanges de l'École française de Rome : Antiquité* 114(1), s.353-362.

yılında Roma’da inşa edilen bir yapıda, yak. 300 yıl öncesinde Domitianus Dönemi’nde Numidia’da çıkarılan *giollo antico* mermer bloklarının kullanılması ve çok daha ileriki bir tarihte Medici Ailesi tarafından inşa ettirilen *Opificio delle Pietre Dure*’de farklı cins ve işlevdeki mermer yapı malzemelerinin bir araya getirilmesi ile desteklemektedir.¹⁸¹

Buna karşın, Ostia dışında Akdeniz coğrafyasında önemli liman kentlerinde olması beklenen, belli bölgelerin ihtiyacını karşılayan benzer lapidariumların varlığı bugüne dek kesin kanıtlarıyla ortaya konmamıştır. Geç Antik Çağ’da, Ravenna ve Aquileia’da taş ocaklarıyla bağlantılı, ürünlerin depolandığı lapidariumların varlığı malzeme yoğunluğu ve tarihi kaynakların sunduğu bilgilerden anlaşılmasına karşın arkeolojik olarak belgelenememiştir.

Ravenna, başkentliğini yaptığı Kral Theodoric yönetimindeki Ostrogot Krallığı ve Iustinianus’a kadarki Bizans İmparatorluğu hakimiyetinde yoğun inşa faaliyetlerinin yürütüldüğü önemli bir merkez olarak öne çıkmaktadır. Bu inşaatlar için 6. yüzyılın sonlarında yak. 1556 ton mermerin ithal edildiği tespit edilmiştir. Bu yoğun talepe bağlı olarak, limanda mutlaka hem depolama hem de yakın bölgelere dağıtım sağlayacak bir lapidarium bulunması beklenmelidir. Antik kaynaklar Ravenna’da bir lapidariumun varlığından bahsetmezken, araştırmacılar tarafından Classe Limanı’nda ve Roma’daki merkez ofis Marmorata’yı model alan bir sistemin Ravenna kentinin kuzeyinde Porta Guarcinorum (Porta S. Vittore) Limanı’nın ilerisinde Padenna Nehri boyunca dağıtım kolayca sağlanabileceği bir depolama alanının bulunduğunu ileri sürmektedir. Bu konuyu ele alan araştırmacılar tarafından, 9. Yüzyıl başlarında Andreas Agnellus’un Ravenna’nın bir Hıristiyan kenti olarak kuruluşu ve geçmiş piskoposların yaşamlarını anlattığı “*Liber Pontificalis Ecclesiae Ravennatis*”te Piskopos Maximianus’un bir kilisenin inşası için bir gecede mermer temin ettiğinden bahseden aktarımı ve Akdeniz’de aylarca süren kötü hava koşulları sebebiyle deniz aşırı taşımacılığın mümkün olmadığı zamanlarda dahi inşaatların aralıksız sürdürülmesi, *Marmorata* olarak adlandırılan mermer deposunun olası konumunu değilse de, varlığını destekleyecek kanıtlar olarak kabul edilmektedir.¹⁸²

Gemilerle getirilen çoğunlukla yarı işli mermer ürünlerin depolandığı lapidariumda aynı zamanda taşçı atölyelerin bulunduğu ve ürünlerin burada tamamlandığı kabul

---

¹⁸¹ Ward-Perkins, 1971, **a.g.k.**; 537.

¹⁸²Y. A. Marano, (2016). The Circulation of Marble in The Adriatic Sea at the Time of Justinian. *Ravenna and its Role in Earlier Medieval Change and Exchange*. London: Universty of London Press: Institute of Historical Research s.111-132.; Z. Frantová, 2017, **a.g.k.**; 62-65.

edilmektedir. Ravenna'daki *Marmorata*'da, aynı zamanda Prokonnesos'un denizaşırı bir bürosunun yer aldığı ve buradaki temsilcinin mermer stoğunu ve ihtiyacı takip ederek yeni siparişler için ocaklarla iletişimi sağladığı bilinmektedir. Ancak, Prokonnesos Adası'ndaki standartlaşmış seri üretimlerinin bu depolama planına ne şekilde uyum sağladığı kesin olarak bilinmemektedir.

Roma ve Ravenna'ya kıyasla Geç Antik Çağ'da çok daha yoğun bir ticaretin söz konusu olduğu başkent Konstantinopolis'te, bugüne dek varlığı kesin olarak ortaya konulmuş bir lapidarium tespit edilmemiştir. Ancak, hakkında daha fazla bilgi sahibi olduğumuz İtalya örneklerine benzer ve hatta daha gelişmiş bir sistemi burada da beklemek doğru olacaktır.

5.2.İstanbul

I. Konstantin'in M.S. 330 yılında Bizans İmparatorluğu'nun başkenti olarak Konstantinopolis'i seçmesiyle, Erken Ortaçağ'ın en görkemli merkezi haline gelecek kentin inşaa süreci başlamıştır. Yönetim ve kamu binaları için gerçekleştirilen büyük ölçekli inşaa faaliyetleri, büyük oranda II. Theodosius'un imparatorluk döneminin sonuna kadar geçen ilk 125 yıl içerisinde tamamlanmıştır. 5 yüzyıl ortalarından itibaren, kentin ihtiyaç duyduğu sosyal, ticari ve yönetim binalarının yeterli sayıya ulaşmış olması sebebiyle bu alandaki çalışmalar onarımlarla, yeni inşaa faaliyetleri ise daha çok kiliseler ve saraylar ile sınırlı kalmıştır. Bu süreçte gerçekleşen yoğun inşaa faaliyetleri için, yapı programlarının hem prestij anlamında, hem de strüktürel olarak vazgeçilmez bir parçası olan mermerden yapılmış mimari elemanların tedarikinde Prokonnesos Adası'na yakın konumu belirleyici olmuştur.¹⁸³ 15. Yüzyılın başlarındaki aktarımlarında Manuel Crysoloras, Başkent Konstantinopolis'in kurulması ve ihtişamına kavuşmasında, mermerin ve dolayısıyla başkenti besleyen en büyük kaynak olan Prokonnesos'un önemini "*Doğa onlara (Bizanslılara), sanki burada görkemli bir başkent kurulacağını önceden biliyormuş gibi, şehrin kapılarının hemen önünde mermerden bir ada verdi*" sözleriyle vurgulamaktadır.¹⁸⁴

6. yüzyıla kadar devam eden ve birbirinden bağımsız düşünülmesi mümkün olmayan, Prokonnesos'un tarihi boyunca ulaştığı en yüksek seviyedeki üretim süreci ve

¹⁸³Betsch, 1977, a.g.k.; 163-165.

¹⁸⁴Castagnino Berlinghieri ve Paribeni, 2015, a.g.k.; 1033.

Konstantinopolis'in yoğun inşaa süreci sebebiyle İstanbul, Prokonnesos'un tüm üretim grupları ve tiplerinin en fazla sayıda örnekle temsil edildiği merkezdir. Öyle ki, tespit edilen karakteristik Prokonnesos üretimlerinin tanımlanmasında araştırmacılar "Prokonnesos mermeri" ifadesinden kaçınmış, bunun yerine "İstanbul üretimi" şeklinde nitelendirilmiştir. Başkent in kuruluş süreciyle Prokonnesos Adası mermer ocaklarında başlayan geniş çaplı üretim, 5. Yüzyıl itibariyle Akdeniz'deki tüm önemli merkezlere ve kıyı kentlerine denizaşını ihracat yoluyla dağılmıştır. 6. Yüzyıl'ın ortalarından sonra başkent in onarım odaklı yapı çalışmalarını dolayısıyla talebin azalması, Prokonnesos ocaklarında da üretimin doğru orantılı olarak gerilemesine sebep olmuştur.

T. Zollt'un, dağınık haldeki çok sayıda Erken Bizans Dönemi sütun başlığını bir araya getirdiği kapsamlı monografisinde, Konstantinopolis'te en fazla örnekle temsil edilen başlık tipinin Korinth sütun başlıkları olduğu anlaşılmaktadır. Bugün dağınık örneklerin hepsinin ayrıca tespiti mümkün olmadığından, çalışmamızdaki değerlendirmeler T. Zollt'un katalogladığı 300 Korinth sütun başlığı ile sınırlıdır. Bunlardan, 3.- 4. Yüzyıla tarihlendirilen beş başlık, stilistik özellikleri ve yaprak işleniminin değışmeye başladığı geçiş dönemini temsil eden erken örnekler olarak tanımlanmıştır. Geriye kalan 295 örneğin; %13'ü Yumuşak Uçlu/Kenarlı, %16'sı Madalyonlu, %40'ı Büyük Uçlu/Kenarlı, %28'i Lir ve %3'ü İnce Uçlu/Kenarlı Tipten oluşmaktadır.¹⁸⁵

T. Zollt'un ardından İstanbul'daki Korinth sütun başlıklarını konu alan bir diğer önemli araştırmacı W.E. Betzsch'tir. Dağınık haldeki başlıkları bir araya getiren T. Zollt'a karşılık, Betzsch, İstanbul'da yalnızca sarnıçlarda takip edilebilen in-situ durumdaki başlıkları belgelemiştir. Korunmuşluk düzeyini dolayısıyla üretimlerin ihracat formu ve kullanımına dair daha detaylı değerlendirmeye olanak sağlayan sarnıçlardaki başlıkların en erken tarihli örneği, yeniden kullanıldığı Yerebatan Sarnıcı'nda tespit edilmiştir. I. Theodosius öncesine tarihlendirilen başlık, standart bir Korinth başlığını oluşturan unsurların ve plastik etkinin büyük oranda korunduğu İstanbul'daki son örneklerden birini temsil etmektedir. 5. Yüzyıldan itibaren Büyük Uçlu/Kenarlı başlıkların en yaygın tercih edilen başlık tipi olduğu anlaşılmaktadır.

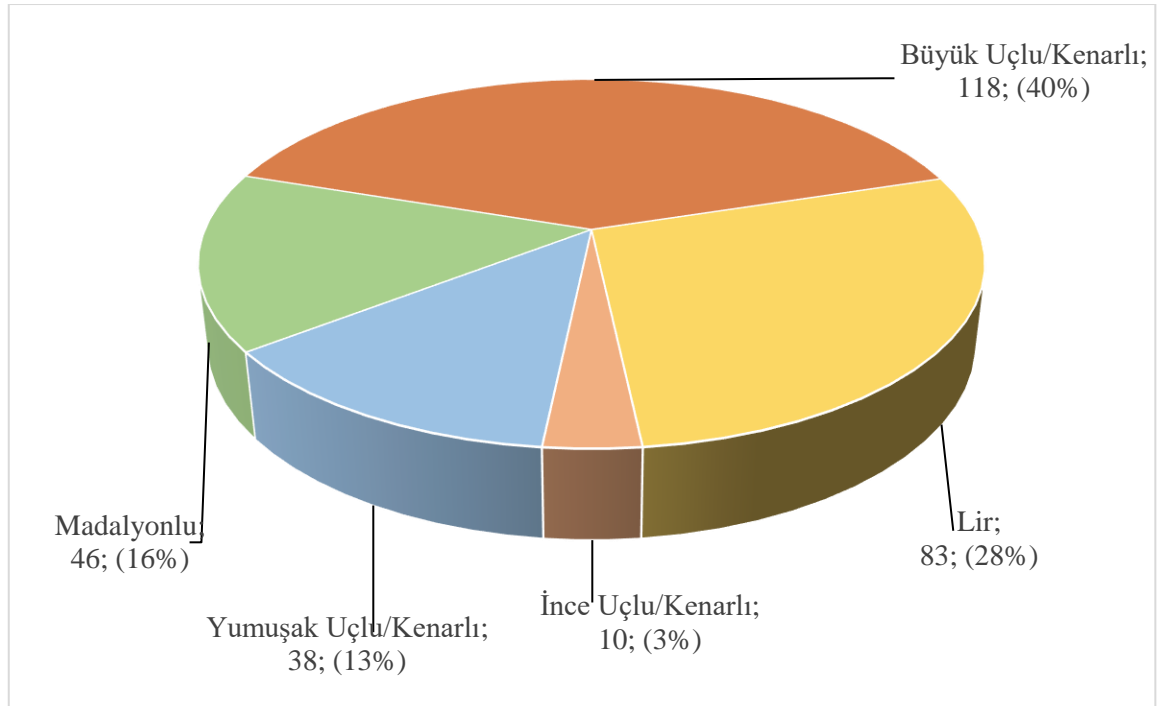
Tiplerin dağılımında, 4. Sonu – 5. Yüzyıl başlarında üretilen erken tarihli Yumuşak Uçlu/Kenarlı ve Madalyonlu başlıklar daha az örnekle temsil edilirken, karakteri 5.

---

¹⁸⁵Zollt, 1994, a.g.k.; 110-201.

Yüzyılda tam anlamıyla oluşan Büyük Uçlu/Kenarlı ve Lir Tipi başlıkların en yoğun grubu oluşturması, bu dönemde imparatorluk çapındaki inşa faaliyetlerine yetişebilmek amacıyla Prokonnesos'un yarı işli ve tam işli mimari eleman üretiminde gerçekleşen artışı desteklemektedir. Bu süreçte, olasılıkla Anadolu'daki taşçı atölyeleri ve ustaların büyük kısmı Konstantinopolis'e getirilmiş ve ürünlerin işlenimi tamamlamak üzere çok sayıda münferit atölye kurulmuştur. Bu atölyelerde üretimi hızlandırmak adına, basitleştirilmiş tasarımlarıyla, en karakteristik örnekleri Theodosius Dönemi Ayasofya Kilisesi atriumunda, Altın Kapı'da (Porta Aurea) takip edilebilen Büyük Uçlu/Kenarlı yaprak işlenimi esas alınarak standart bir seri üretim modeli benimsenmiştir.¹⁸⁶

Korinth sütun başlıklarının boyutlarının değerlendirilmesinde Prokonnesos Adası'nda tespit edilen örneklerin dışında, en büyük ve en yakın tedarikçisi konumundaki İstanbul'da toplu şekilde değerlendirilme imkanı sunan örneklerin belirleyici rolü bulunmaktadır. N. Asgari'nin oluşturduğu boyut grupları üzerinden değerlendirildiğinde, %48'le 40-60 cm. yüksekliğe sahip S grubunun en fazla örnekle temsil edildiği anlaşılmaktadır. Başlıkların %21'i M, %17'si S+, %11'i L, %3'ü ise L+ grubu örneklerden oluşmaktadır.

Grafik 1. Prokonnesos Üretimi Korinth Sütun Başlıklarının Tiplere Göre İstanbul'daki Dağılımı

¹⁸⁶Betsch, 1977, a.g.k.; 163-165.

5.3.Anadolu

İstanbul'un ardından Prokonnesos üretimlerinin en yoğun kullanımı, adıyla yakınlığı ve imparatorluk katkısıyla yürütülen inşa faaliyetlerinin yoğunluğundan beklendiği üzere Batı Anadolu kıyılarında takip edilmektedir. Minimuma indirgenen karayolu taşımacılığı gereksinimi ve kısa mesafeli deniz taşımacılığı sayesinde en az maliyetli şekilde Prokonnesos mermerine ulaşabildiğinden, Anadolu kıyıları İstanbul'un ardından en fazla örnekle temsil edilen ikinci bölgedir.

Erken Bizans Dönemi'nde tüm Akdeniz coğrafyası için geçerli olduğu gibi, Anadolu'daki Prokonnesos üretimlerinin dağılımında da, Korinth sütun başlıkları en yaygın kullanılan başlık tipi olarak karşımıza çıkmaktadır. Konstantinopolis'in belirleyici olduğu ve imparatorluk genelinde model alınan mimari anlayışın Anadolu'daki uygulamalarında, mermer malzemenin yanında Erken Bizans Dönemi karakteristik Korinth tipleri ve alt varyasyonlarının çok sayıda kireç taşı taklidi ile karşılaşılmaktadır. Nispeten transportasyonun daha kolay olduğu Ege kıyılarında emperyal mermerlerden üretilmiş ürünlerin sayısı daha fazlayken; Likya, Pamphylia ve Kilikya bölgelerinde yerel üretimlerin sayısının arttığı görülmektedir.

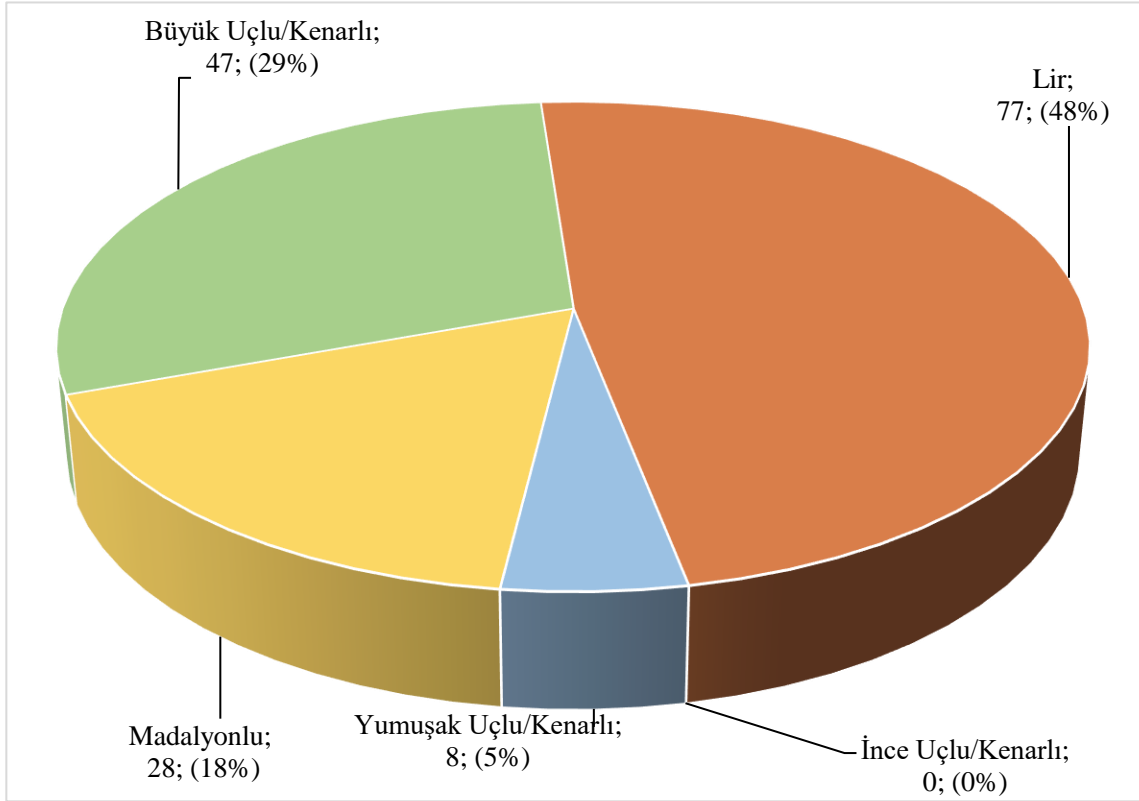
Anadolu'da değerlendirmeye imkan veren nadir toplu buluntu gruplarından biri, Side Sütunlu Cadde kazılarında ele geçen 17 başlıktan oluşmaktadır. Bu seriye ait 2 örneği de müzede bulunan Madalyonlu başlıkların yarı işli tabir edilebilecek düzeyde işlenerek gönderildiği anlaşılmaktadır.¹⁸⁷ Anadolu'daki örneklerinden takip edildiği üzere benzer bir durum Yumuşak Uçlu/Kenarlı başlıklarda da görülürken, Büyük Uçlu/Kenarlı ve Lir tipi tüm başlıklar tam işlidir. Başkentteki dağılımın bir yansıması olarak değerlendirebileceğimiz Anadolu'da, 5. Yüzyıl üretimlerinin yoğunluğu devam etmektedir. Ancak burada başkentten farklı olarak Lir Tipinin, Büyük Uçlu/Kenarlı Tipe kıyasla daha fazla tercih edildiği görülmektedir. İnce Uçlu/Kenarlı başlıkların hiçbir örneğe rastlanmazken, özellikle Kilikia ve Pamphylia'da bu yaprak işlenimine sahip Kompozit başlıkların sıklıkla tercih edildiği görülmektedir.

Bugün büyük oranda dağınık halde müzelerde temsil edilen, 160 Prokonnesos üretimi Erken Bizans Dönemi Korinth sütun başlığı tespit edilmiştir. Başlıkların %5'i Yumuşak

---

¹⁸⁷Ş. Yıldırım (2017) Mimari Plastik Veriler Işığında Erken Bizans Döneminde Side'de Sütunlu Caddelerin Onarımı. *Seleucia*, (7), 177-207.

Uçlu/Kenarlı, %18'i Madalyonlu, %29'u Büyük Uçlu/Kenarlı ve %48'i Lir iken İnce Uçlu/Kenarlı hiçbir örneğe rastlanmamıştır.¹⁸⁸ Bölgedeki örneklerin boyutları incelendiğinde, genel dağılımda da en büyük orana sahip S grubu başlıkların %55 ile en yoğun grubu oluşturduğu anlaşılmaktadır. Geriye kalan örneklerin % 37'si S+ ve %8'i M grubu başlıkları temsil ederken , L ve L+ hiçbir örneğe rastlanmamıştır.

Grafik 2. Prokonnesos Üretimi Korinth Sütun Başlıklarının Tiplere Göre Anadolu'daki Dağılımı

¹⁸⁸G. Hakan (2009). *Kocaeli Müzesindeki Bizans Devri Mimari Plastikleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. s.32-71.; C. Barsanti, (2014a). Capitelli Corinzi del Tipo cd. A "Medaglione" con Inseriti Decorativi, *Decorazione e Architettura nel Mondo Romano*, Roma: Sapienza Üniversitesi (22-24), s.391-400.; A. Andıç, (2012). *İzmir Arkeoloji Müzesi'ndeki Bizans Dönemi Taş Eserleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. s.32-36.; S. Durugönül, A. Aydın, D. Kaplan ve U. Tepebaş, (2013). *Silifke Müzesi Taş Eserler Kataloğu Heykeltıraşlık ve Mimari Plastik Eserler*. Mersin: Kilikia Arkeolojisini Araştırma Merkezi (Kaam) Yayınları; M. Çavdar (2014). *Kırklareli Vize'den Geç Antik-Bizans Dönemi Mimari Plastik Taş Eserler*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.; F. Aytekin (2019). *Bursa Arkeoloji Müzesi Bizans Dönemi Mimari ve Litürjik İşlevli Yapısal Elemanları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.; A. Tiryaki, (2016). Bursa İli, Nilüfer İlçesinde Bulunan Bizans Dönemine Ait Mimari Plastik Taş Eserler. *Odryses'ten Nilüfer'e Uluslararası Nilüfer Sempozyumu*, 817-841.; S. Durugönül, A. Aydın, M. Dinç, D. Kaplan, E. Alkaç, U. Tepebaş, H. Canlı ve G. Tulumcu (2016). *Tarsus Müzesi Taş Eserleri Heykeltıraşlık ve Mimari Plastik Eserler*. Mersin: Kilikia Arkeolojisini Araştırma Merkezi (Kaam) Yayınları.; E. Herzfeld ve S. Guyer (1930). *Meriamlik und Korykos: Zwei Christliche Ruinenstätten des rauhen Kilikiens*. Manchester University Press.; P. Niewöhner (2016). Die Byzantinischen Basiliken von Milet. *Milet Ergebnisse der Ausgrabungen und Untersuchungen Seit Dem Jahre 1899*, 1 (11), 234-254.; E. Aslan (2018). Kekova Adası Erken Bizans Dönemi Korinth Başlıkları. *Arkhaia Anatolika* (1), 52-60.

5.4.Karadeniz

Prokonnesos üretimlerinin Karadeniz dağılımında, örneklerin büyük oranda Romanya, Bulgaristan ve Ukrayna başta olmak üzere dağıtımın sağlanması noktasında belirleyici rolü bulunan Tuna Nehri ve ona bağlı kollar çevresinde yoğunlaştığı görülmektedir. Bunun yanında kuzeyde Kırım, güneyde Anadolu'nun Karadeniz'deki kıyı kentleri olan Şile, Zonguldak, Amasra ve Sinop örneklerin tespit edildiği diğer merkezler arasında yer almaktadır.

Geç Antik Çağ'da Karadeniz Bölgesi'nde yer alan Bizans İmparatorluğu yönetimindeki topraklar ile Prokonnesos üretimlerinin dağılım gösterdiği alanlar birebir örtüştüğünden araştırmacılar tarafından bölgede mermer tedarikinin mutlaka imparatorluk desteği ile sağlandığı kabul edilmektedir. Mermer ithalatının 4. Yüzyıl 3. Çeyreğinden başlayarak özellikle 5.-6. Yüzyıllarda yoğunlaştığı bilinmektedir.¹⁸⁹

Yumuşak Uçlu/Kenarlı Tip yalnızca 2 örnek Romanya'da Köstence Arkeoloji Müzesi'nde yer almaktadır. Alt varyasyonu olan Madalyonlu Tip 8 örnekten 3'ü Bulgaristan'daki Varna Müzesi'nde 1'i Nesebar Arkeoloji Müzesi'nde yer alırken bir diğer örnek Devne/Marcianopolis Büyük Bazilika kazısında ele geçmiştir. Bulgaristan örnekleri dışında tespit edilen, birinin üzerinde $\Theta \in$ işaretinin bulunduğu Madalyonlu Tip 2 örnek bugün Ukrayna'daki Herson Müzesi'nde yer almaktadır.

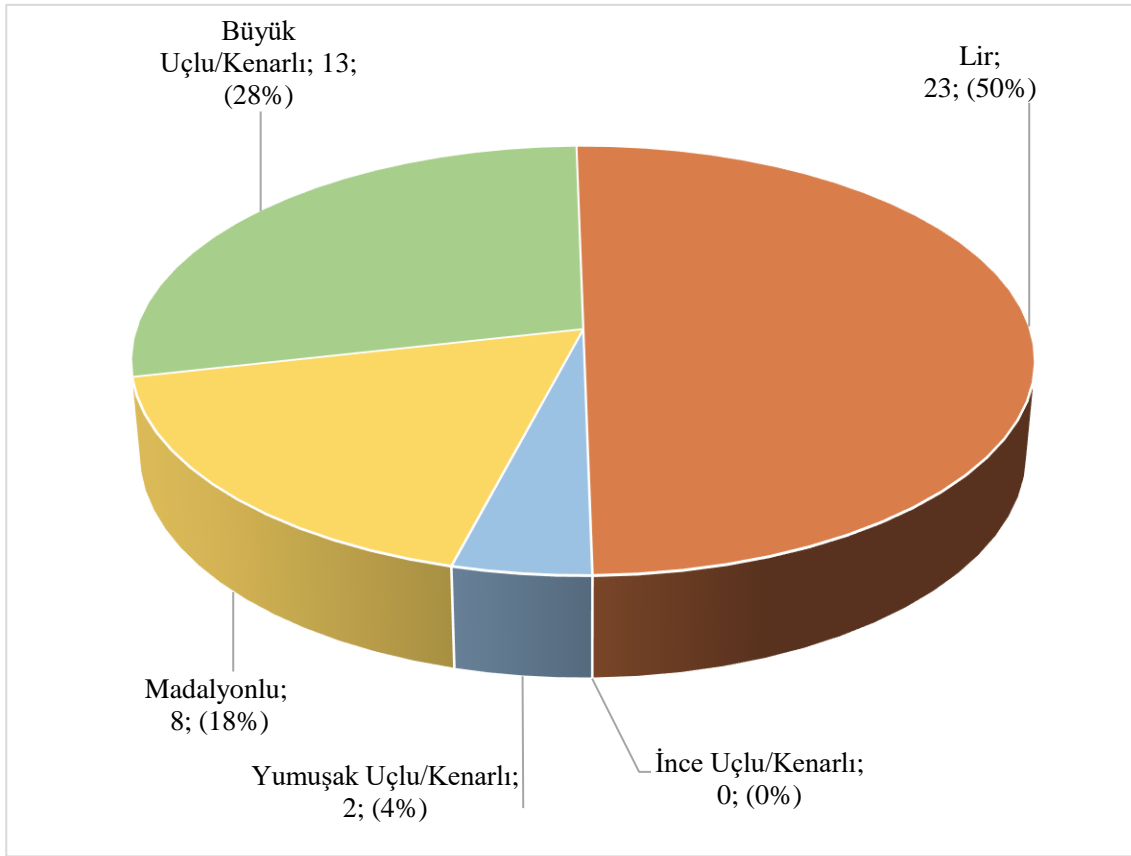
Tüm bölgelerde olduğu gibi Karadeniz'de de Büyük Uçlu /Kenarlı ve Lir Tipi 5. Yüzyıl üretimlerinin yoğunlukta olduğu görülmektedir. Bulgaristan'da farklı merkezlerde çok sayıda örnekle temsil edilen Büyük Uçlu Kenarlı Tip başlıklardan 3'ü, birinin üzerinde $\top \beta$ işaretinin tespit edildiği Nesebar'daki San Stefano Lapidariumu'nda, 1 örnek ise Noulochos-Obzor kentinde yer alan bir diğer lapidariumda ele geçmiştir. Varna Arkeoloji Müzesi'nde yer alan iki örnekte Δ ve $\in V$ işaretleri yer almaktadır. Bulgaristan dışında Büyük Uçlu Kenarlı 1 örnek Romanya/Köstence'de Cattalis Magnalia Arkeoloji Müzesi'nde bulunmaktadır. Anadolu kıyıları dışında Lir tipi başlıkların ele geçtiği diğer merkezlerden Bulgaristan Nesebar San Stefano Lapidariumu'nda 1, Naulochos-Obzor Lapidariumu'nda 1, Burgaz Müzesi'nde 1, Varna

---

¹⁸⁹ Marano, 2008, a.g.k.; 141-142.

Müzesi'nde 2 örnek tespit edilmiştir. Romanya'da Histria Müzesi'nde 1, Ukrayna Herson Bazilikası'nda 1 ve Kırım'da 1 örnek tanınmaktadır.

Tüm merkezlerde toplam 46 Prokonnesos üretimi Korinth sütun başlığı tespit edilmiştir. Başlıkların %2'si Yumuşak Uçlu/Kenarlı, %18'ü Madalyonlu, %28'i Büyük Uçlu/Kenarlı ve %23'ü Lir Tipi iken, İnce Uçlu/Kenarlı hiçbir örneğe rastlanmamıştır.¹⁹⁰Örneklerin %67'si S, % 33'ü S+ boyut grubunu temsil eden küçük boyutlu başlıklardan oluşurken, M, L, L+ grubu ölçülerinde hiçbir örnek tespit edilememiştir.

Grafik 3. Prokonnesos Üretimi Korinth Sütun Başlıklarının Tiplere Göre Karadeniz'deki Dağılımı

¹⁹⁰Peschlow, U., Peschlow-Bindokat, A. ve Wörrle, M. (2002). Die Sammlung Turan Beler in Kumbaba Bei Şile (II) Antike Und Byzantinische Denkmaler Von Der Bithynischen Schwarzmeerküste. *Istanbul Mitteilungen*, 52, 429-522., Barsanti, C. (1989). L'esportazione di Marmi dal Proconneso Nelle Regioni Pontiche Durante Il IV.-VI. Secolo. *Rivista Dell'istituto Nazionale D'archeologia E Storia Dell'arte*. 3 (6), 91-220.; Barsanti, C. (2014a). Capitelli Corinzi del Tipo cd. A "Medaglione" con Inserti Decorativi, *Decorazione e Erchitettura nel Mondo Romano*, Roma: Sapienza Üniversitesi (22-24), s. 391-400., Kıpramaz, A. (2019). *Herakleia Pontike (Karadeniz Ereğli) Bizans Dönemi Taş Eserleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Mersin: Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü., Khrushkova, L. G. (2017). Byzantine Marble of Tauric Chersonesos: Beginning of the Study. *Materials in Archaeology and History of Ancient and Medieval Crimea Archaeology, History, Numismatics, Sigillography and Epigraphy*. (9), 311-342.

5.5.Yunanistan ve Ege Adaları

Antik Çağ'ın en zengin mermer ocaklarına sahip bölgesi olmasına karşın Yunanistan'da, tüm Akdeniz coğrafyası genelinde olduğu gibi Erken Hıristiyanlık Dönemi'nin özellikle dini mimarisini karakterize eden birincil kaynak durumundaki Prokonnesos mermerinin ithal edildiği görülmektedir. Yunanistan kıyıları boyunca bir çok merkezde, Konstantinopolis'in süsleme repertuarını takip eden yerel atölyelerin varlığı bilinmektedir. Bu atölyelerde doğrudan Prokonnesoslu taşçı ustalarının yerel atölyelerle birlikte çalıştığı, bu sayede imparatorluk çapında takip edilen Konstantinopolis'in mimari süsleme anlayışının sürdürüldüğü anlaşılmaktadır. İstanbul dışında, Akdeniz genelinde oldukça az sayıda örneği tespit edilirken, özellikle Kompozit başlıklardan anlaşıldığı üzere Yunanistan'da çokça talep gören yoğun matkap işçilikli İnce Uçlu/Kenarlı yaprak işlenimine sahip Korinth başlıklara rastlanması bu öneriyi desteklemektedir.¹⁹¹

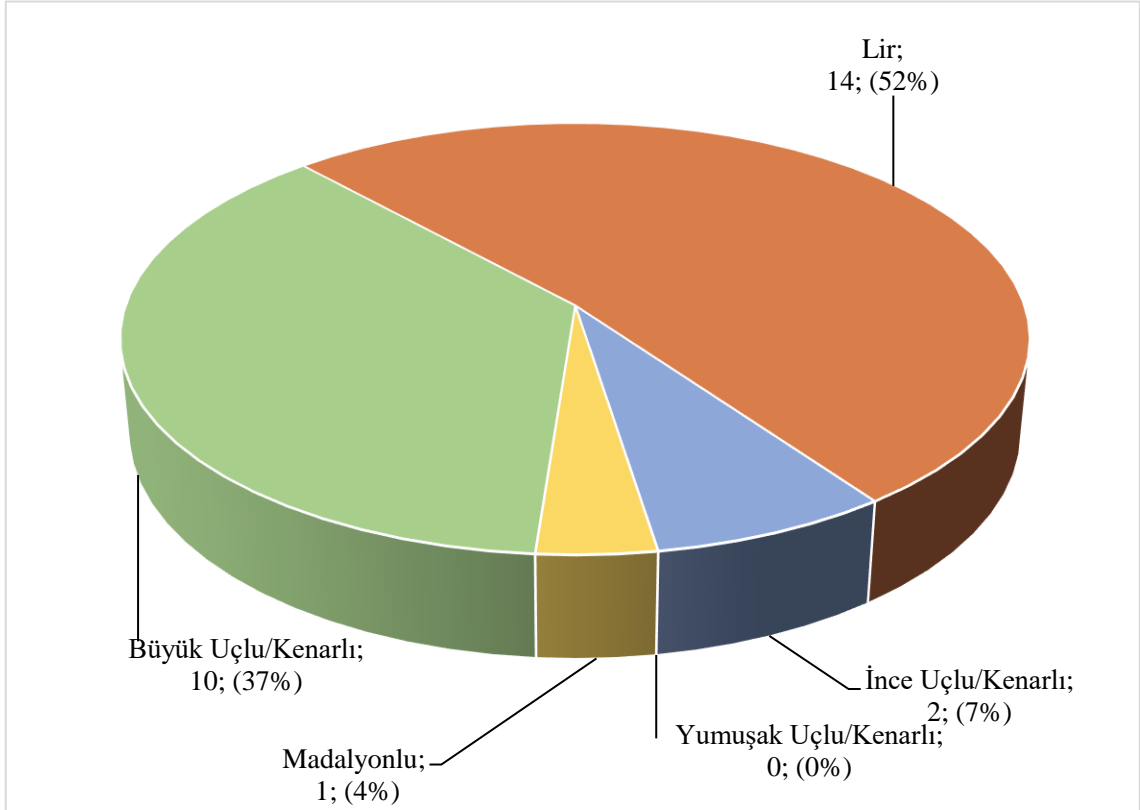
Bölgede tespit edilen dağınık haldeki Korinth sütun başlığı örneklerinin Selanik'te yoğunlaştığı görülmektedir. Selanik Müzesi'ndeki Büyük Uçlu/Kenarlı örnekler dışında, Aziz Georgios Rotondu ve Aziz Demetrios Kilisesi'nin nartheksinde Lir tipi başlıklara rastlanmıştır. Bölgedeki tek toplu buluntu grubunun tespit edildiği, bugün lapidarium işlevi gören Aziz Georgios Rotondu bahçesinde Yumuşak Uçlu/Kenarlı haricinde tüm başlık tiplerini temsil eden örnekler yer almaktadır. Başkent Atina'da tespit edilen örnekler, bugün Atina Müzesi'nde bulunan Lir tipi iki örnek ile sınırlıdır. Yeniden kullanımı ifade eden bir örnek Athos/Aynoroz Yarımadasında bulunan Zenophontos Manastırında tespit edilen Lir tipi başlıktır. Yunanistan anakarası dışında, bölge içinde değerlendirilen diğer dağınık örnekler Ege Adalarında tespit edilmiştir. Adalardaki örnekler içinde Rodos Müzesi'nde bulunan 1 Madalyonlu başlık ve Sakız Ada'sında bugün lapidariumda korunan 3 Lir tipi başlığın doğrudan kullanılacağı merkeze mi sevk edildiği yoksa Yunanistan'daki belirli limanlardan mı dağıtımının sağlandığını anlamak mümkün görünmemektedir. Bölgede, büyük kısmı dağınık halde ele geçen Korinth sütun başlıklarının dışında orijinal bağlamlarında ele geçen örnekler arasında, Philppi A Bazilika'sında kullanılan Büyük/Uçlu Kenarlı ve Lir başlıklar, Amphipolis A

---

¹⁹¹Marano, 2008, a.g.k.; 116-136.

Bazilikası'ndaki Büyük Uçlu Kenarlı başlıklar ve Nikopolis D Bazilikası kazılarında tespit edilen Lir tipi başlıklar yer almaktadır.

Tüm merkezlerde toplam 27 Prokonnesos üretimi Korinth sütun başlığı tespit edilmiştir. Başlıkların %7'si İnce Uçlu/Kenarlı, %4'ü Madalyonlu, %37'si Büyük Uçlu/Kenarlı ve %52'si Lir iken, Yumuşak Uçlu/Kenarlı, hiçbir örneğe rastlanmamıştır.¹⁹²

Grafik 4. Prokonnesos Üretimi Korinth Sütun Başlıklarının Tiplere Göre Yunanistan ve Ege Adalarındaki Dağılımı

¹⁹²P. Lemerle, (1945). *Philippe Et La Macédoine Orientale à L'époque Chrétienne Et Byzantine. Recherches D'histoire Et D'archéologie, Paris*; C. Mavropoulou-Tsiumis ve D. Papanikola-Bakirtzis, (1979). *Kapitelle der Sammlung von Rotonda (Thessaloniki). Korinthische Kapitelle und ihre Gattungen, Makedonika*, 11-39.; J. P. Sodini, (1982). *Un Chapiteau (mixte) D'époque Paléochrétienne à Delphes. L. Hadermann-Misguish et G. Raepsaet (éd.), Rayonnement grec. Hommages à Charles Delvoye, Bruxelles*, 325-340.; M.G. Sotiriou, (1952). *I Basiliki tou Agiou Dimitriou Thessalonikis (The Basilica of Saint Demetrius in Thessaloniki). Athens*, 159-185.; C. Bouras, (1985). *Catalogue of a Collection of Architectural Members in the Byzantine Museum, Formerly in the National Museum of Athens. Deltion of the Christian Archaeological Society*, 39-78.; E. Chalkia, (2013). *Nikopolis. Heaven & Earth. Atina: Hellenic Ministry Of Culture and Sports and The Benaki Museum*.; C. Barsanti, (2002). *Marmi Bizantini nel Palazzo del Gran Maestro Dei Cavalieri a Rodi. Bisanzio, La Grecia E L'Italia*, 16-31. T.H. Pazaras, (1989). *The Sculptural Decoration of the Old Katholikon of The Xenophon Monastery on Mount Athos. Bulletin of the Christian Archaeological Society*, (14), 33-48.; G. Marsili, (2014). *Prassi, Organizzazione E Committenza Attraverso Lo Studio Dei Marchi Dei Marmorai Sugli Elementi Di Arredo Architettionica E Liturgico in Marmo Proconnesio. Proposta Di Suddivisione Tipologica. Il Cantiere Architettionico Di Eta Protobizantina*, 1-53.

5.6.Adriyatik

Prokonnesos'un tüm üretim grupları, Adriyatik kıyıları boyunca aralıksız şekilde takip edilebilmektedir. Ancak çalışma kapsamında Yunanistan ve İtalya, örneklerin yoğunluğu ve merkezlerin önemi dolayısıyla ayrıca ele aldığından, bölgenin kapsamı ve doğru orantılı olarak örneklerin sayısı azalmıştır. Tümü Büyük Uçlu/Kenarlı tipte 8 Korinth başlığın 5'i Durazzo'da, diğer 3 örnek ise Dubrovnik'te tespit edilmiştir.

Roma Dönemi'nde büyük bir bölümü *Epirus Vetus* eyaletine bağlı olan Arnavutluk'un Durazzo kenti, bölgede kireç taşına oranla daha az sayıda örnekle temsil edilen ve daha çok litürjik öğelerde tercih edilen mermer üretimlerin farklı işlevdeki örneklerinin toplu halde ele geçtiği önemli bir merkez olarak öne çıkmaktadır. Çalışma kapsamında değerlendirilen İstanbul dışındaki örnekler büyük oranda dini yapılar ile ilişkiliyken, Durazzo'daki Prokonnesos üretimi örneklerin tümü Dyrrachion Antik Kenti kazılarında açığa çıkarılan *macellum*da ele geçmiştir.¹⁹³ Toplam sayısı 40'ı aşan mimari elemanın tespit edildiği, 5.-6. Yüzyıla tarihlendirilen meydana bugün yer alan 10 başlığın 4'ü orijinal Prokonnesos üretimleri iken, diğer örnekler replikalardan oluşmaktadır. 3 başlığın üzerinde yer alan taşçı işaretlerinde TP, M, ve Σ o M harfleri okunmaktadır. Başlıkların yükseklikleri 54-57, çapları 44-46, abakus genişlikleri ise 70-73 cm arasında değişiklik gösterirken, aynı alanda tespit edilen bir diğer örnek 89 cm yüksekliği, 87 cm çapı ve 1,3x1,3 abakus ölçüleri ile oldukça büyük boyutludur. Bugün Durazzo Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen başlığın olasılıkla meydanın merkezine konumlandırılan bir anıt sütun için hazırlandığı kabul edilmektedir. Attik Tip kaideleriyle birlikte gönderilen başlıkların üslup özellikleri karakteristik Theodosius Tipi başlıkları temsil ederken, büyük boyutlu başlığın farklılık göstermesi seri üretim ürünü sütun setlerinin ihracat formunu doğrulamaktadır. Olasılıkla burada tespit edilen örnekler için yalnızca anıtsal boyutlardaki sütun başlığının özel üretim olduğu, diğer elemanlar için standart sipariş modelinin takip edildiğini söylemek yanlış olmayacaktır.¹⁹⁴

Dubrovnik'te tespit edilen örneklerden ikisi Dubrovnik Katedrali'nde, bir diğeri ise Gradac Park'ta bulunmaktadır. Tümü 480-540 yılları arasına tarihlendirilen başlıklardan Dubrovnik Katedrali'nde yer alan bir başlığın üzerine OE harfleri kazınmıştır.

¹⁹³Marano, 2008, **a.g.k.**; 136.

¹⁹⁴P. Baronio, (2017). Il Cosiddetto Macellum-Forum di Durazzo: Nuovi Dati Sulla Costruzione Di Uno Spazio Circolare. *Thiasos*, (6), 49-77.; Marano, 2016, **a.g.k.**; 111-132.

Gradac Park'taki tek örnek, stilistik özelliklerinin yanında 59 cm. yüksekliği ve 77 cm. abakus genişliği ile Durazzo örnekleri ile benzerlik göstermektedir.¹⁹⁵ Buna göre; Durazzo'daki anıtsal sütun için hazırlanmış başlık bölgedeki tek L grubu örneğini temsil ederken, tüm dağılımda takip edilebildiği üzere Adriyatik'teki diğer örnekler de S grubu başlıklardan oluşmaktadır.

5.7.İtalya

Erken Bizans Dönemi Prokonnesos üretimlerinin İtalya'da en yoğun kullanıldığı merkez Ravenna'dır. J. Harper'ın çok sayıda örnekle temsil edilen lahitleri ve litürjik elemanları dışarıda bıraktığı hesaplamasında 5. Yüzyıl sonu ile 6. Yüzyıl arasında kente 1500 tondan fazla mermer getirildiği aktarılmaktadır.¹⁹⁶ Ostrogot Kralı Theodoroic yönetimindeki krallığın başkenti olan Ravenna, bu dönemde ve takip eden süreçte I. Justinianus hakimiyeti altında 6. Yüzyılın en önemli merkezlerinden biri konumundadır. Bu dönemde gerçekleşen büyük boyutlu inşa faaliyetleri için gerekli mimari elemanların tedarikinde birincil kaynağın Prokonnesos ocakları olduğu anlaşılmaktadır.¹⁹⁷ Ostrogot Kraliçesi Amalasantha'nın 534 yılında, olasılıkla babası Theodoric'in anıt mezarında kullanmak üzere İmparator İustinianus'tan mermer ve gerekli diğer malzemeleri talep ettiği mektubunda geçen "*vestra enim gloria est noster ornatus*" (bizim süslememiz seni görkemli kılar) ifadesinden, mermerin imparatorluğun gücü ve ihtişamını vurgulayan prestij göstergelerinin başında geldiği anlaşılmaktadır.¹⁹⁸

Kentin, Erken Bizans Dönemi Prokonnesos üretimlerinin bulunduğu en önemli merkezlerden biri olmasının başlıca sebebi, çok sayıda in-situ örneği barındıran, tüm Akdeniz coğrafyası içinde en iyi korunmuş Erken Hıristiyanlık kiliselerinin şehirdeki varlığıdır. Kiliselerin büyük kısmında Korinth başlıkların tercih edildiği anlaşılmaktadır. Bunların içinde, Got Kralı Theodoric tarafından 490-504 yılları arasında inşa edilen San Apollinare in Nuovo Kilisesi, 24 taşıyıcı setiyle birlikte, tüm litürjik işlevli elemanları Prokonnesos üretimi olduğundan, seri üretimi ve sipariş modelini doğrulayan en önemli yapı olarak öne çıkmaktadır. Kilisenin naosunda merkezinde haç motifi yer alan

¹⁹⁵B. Šiljeg. (2007). Early Christian Marble Corinthian Capitals from Dubrovnik. *Prilozi Instituta Za Arheologiju u Zagrebu*, 24(1), 257-261.

¹⁹⁶I. Baldini, (2020). The Toilsome Journey of Marbles and Stones. In *Ravenna and the Traditions of Late Antique and Early Byzantine Craftsmanship* De Gruyter, s.83.

¹⁹⁷Marano, 2016, **a.g.k.**; 111-132.

¹⁹⁸Castagnino Berlinghieri ve Paribeni, 2015, **a.g.k.**; 1034.

impostlarıyla birlikte kullanılan sütun başlıklarının tümü Lir tipidir.¹⁹⁹ Ravenna'nın Erken Hıristiyanlık kiliselerinden 450 yılına tarihlendirilen erken tarihli yapının üstüne inşa edilmiş San Francesco Kilisesi'nin nef ayrımlarında, San Apollinare in Nuovo'nun düzenini birebir yansıtan impost bloklarıyla birlikte kullanılmış 24 Lir Tipi Korinth başlık yer almaktadır.²⁰⁰ Tümü aynı tipte seri üretim başlıkların kullanıldığı kiliseler olduğu gibi, San Salvatore Kilisesi ve Santa Agata Maggiore Kilisesi'nde görüldüğü üzere Korinth başlıkların yanında farklı tipte çok sayıda sütun başlığının birlikte kullanıldığı örnekler de bulunmaktadır.

Yaygın olarak görülen Korinth başlıkların yanında, Ravenna Erken Bizans Kiliselerinde çok sayıda farklı tipte Prokonnesos üretimi sütun başlığı ile karşılaşılmaktadır. Set halinde gönderildiği anlaşılan örneklerin en iyi tanınanlarından bazıları, Ravenna San Apollinare in Classe Kilisesi'nin nef ayrımlarında görülen tümü "Yaprakları Rüzgardan Ters Dönmüş" tipte Kompozit başlıklar, San Vitale Kilisesi'nin Dilimli İmpost başlıkları ve San Giovanni Evangelista Kilisesi'nin başlıklarıdır.

Variş noktası kesin olarak belirlenemediğinden Sicilya'da, Marzamemi kasabası açıklarında tespit edilen Marzamemi Batığı'nın kargosu bu bölge içinde değerlendirilmektedir. Ravenna San Apollinare in Nuovo Kilisesi'yle birebir örtüşen bir sipariş modelini yansıtan batıkta, kilise inşası için gerekli tüm mimari ve litürjik işlevli elemanlar bir arada ele geçmiştir. Su altında yüzyıllarca kaldığından büyük oranda deforme olmuş ürünlerin en iyi korunmuş örneklerinden anlaşıldığı üzere batıkta ele geçen 28 Korinth sütun başlığı Büyük Uçlu/Kenarlı tiptedir.

İtalya'da Korinth başlıkların tespit edildiği bir başka merkez, günümüzde *Marche*, Antik Dönemde ise *Picenum* olarak adlandırılan bölgede yer alan ve özellikle Gotlar Savaşı süresince önemli bir imparatorluk merkezi olarak öne çıkan Ancona şehridir. Şehirde, 5.-6. Yüzyıla atfedilen ve olasılıkla erken tarihli bir kiliseden getirilen mimari elemanların kullanıldığı, 11. Yüzyılda yeniden inşa edilen San Ciriaco Katedrali'nde, 8 Büyük/Uçlu Dişli örneğin yanında İnce Uçlu/Kenarlı işlenmiş Kompozit başlıklar, İon-İmpost başlıklar ve kaide işlevinde kullanılan impost bloklar tespit edilmiştir. Ayrıca,

---

¹⁹⁹F. W. Deichmann. (1974). *Ravenna, Hauptstadt des Spätantiken Abendlandes*. Band II, 1: Kommentar 1: Die Bauten bis zum Tode Theodorichs des Grossen. Wiesbaden: Franz Steiner Verlag GMBH. S.127-135.

²⁰⁰D.M. Deliyannis, (2010). *Ravenna in Late Antiquity: AD; 7. Ravenna capital: 600-850 AD*. Cambirdge University Press.

kilise donanımında kullanılan çok sayıda mimari ve litürjik işlevli elemanın da Prokonnesos kaynaklı olduğu anlaşılmıştır. Şehrin 11.-12. Yüzyılda inşa edilen bir diğer kilisesi Santa Maria alla Piazza'nın üzerine inşa edildiği iki Erken Hıristiyanlık kilisesinin kazılarında, Prokonnesos üretimi Korinth sütun başlıklarının tespit edildiği kaynaklarda aktarılmaktadır. Ancak başlığın detaylarına ilişkin bilgiye ulaşamadığından, buradaki örnekler yalnızca Prokonnesos üretimlerinin bölgedeki dağılımını doğrulayan veriler olarak kabul edilmektedir. Ancona'da tespit edilen örneklerin bir kısmı, bugün Diocesano Müzesi'nde bulunan başlıklardan oluşmaktadır.²⁰¹

Sıkı sıkıya takip edilememekle birlikte İtalya'da, dağıtımı Ravenna'dan yapıldığı varsayılan Prokonnesos üretimlerinin takip edildiği çok sayıda yerleşim bulunmaktadır. Korinth başlık örneğine rastlanmadığından çalışma kapsamında değerlendirmeyen örneklerden bazıları Barletta şehrinde yer almaktadır. Şehrin sınırları içinde bulunan terk edilmiş *Canne della Battaglia* yerleşimde tespit edilen Erken Hıristiyanlık Kilisesi'nde, Prokonnesos üretimi İon-İmpost sütun başlıklarının kullanıldığı tespit edilmiştir.²⁰²

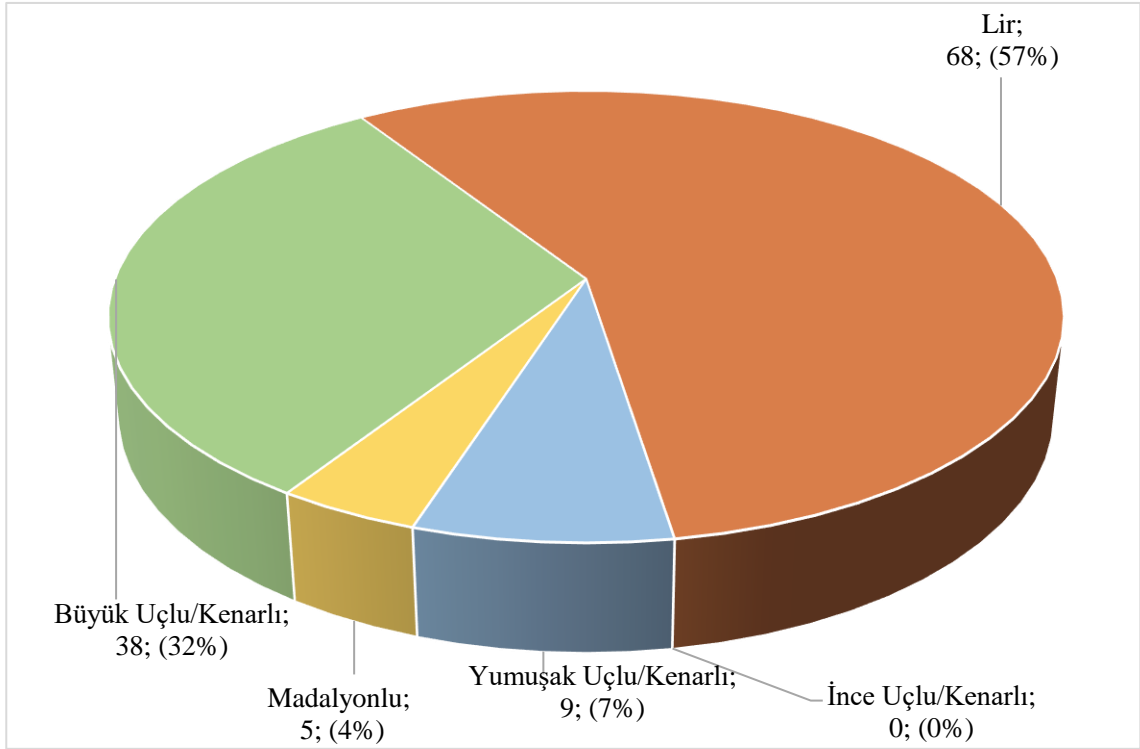
Başlık tipleri içinde daha erken tarihli Yumuşak Uçlu/Kenarlı başlıkların İtalya dağılımındaki tüm örneklerinin Roma'da dağılık halde temsil edildiği tespit edilmiştir. Yumuşak Uçlu/Kenarlı tip 8 örneğin dışında Roma'da yalnızca Madalyonlu Tip 2 başlık ele geçmiştir. Buna karşın, Ravenna başta olmak üzere bölge genelinde, İstanbul dışında ihracatın yapıldığı tüm bölgelerde kullanılan en yaygın başlık tipleri olduğu anlaşılan Büyük Uçlu/Kenarlı ve Lir başlıkların diğer bölgelerle benzer bir dağılımı yansıtmakta ve Lir tipinin daha yaygın tercih edildiği anlaşılmaktadır. Ravenna'daki çok sayıda örneğin yanında, bir başka önemli merkez olan Siponto'da Santa Maria di Siponto Kilisesi ve Santa Maria Maggiore Kilisesi'nde, Torcello'daki San Fosca Kilise'sinde Berscia'daki San Salvatore Kilise'sinde, Bari Katedrali'nde ve Venedik San Giacomina di Rialto Kilise'sinde, tümü 5. Yüzyıl sonu- 6. Yüzyıl başına tarihlendirilen Lir Tipi başlıklar tercih edilmiştir.

---

²⁰¹Marano, 2016, **a.g.k.**; 111-132.; Barsanti, C. (2016). Episodi di Reimpiego nel San Ciriaco di Ancona. *Temporis Signa*, 85-108.; C. Barsanti, ve A. Paribeni, (2016). La diffusione del marmo proconnesio nelle Marche in età classica e paleocristiana: il ruolo del porto di Ancona. *Hortus Artium Medievalium*, 22(22), 200-214.

²⁰²Marano, 2008, **a.g.k.**; 231.

İtalya’da tespit edilen Erken Bizans Dönemi Prokonnesos üretimi toplam 120 Korinth sütun başlığının %7’si Yumuşak Uçlu/Kenarlı, %4’ü Madalyonlu, %38’i Büyük Uçlu/Kenarlı ve %57’si Lir iken İnce Uçlu/Kenarlı hiçbir örneğe rastlanmamıştır.²⁰³ Örneklerin % 29’u L+, %7’si L, %28’i M ve %36’sı S grubu ölçülerinde başlıklardan oluşurken S+ ölçülerinde hiçbir örnek tespit edilememiştir.

Grafik 5. Prokonnesos Üretimi Korinth Sütun Başlıklarının Tiplere Göre İtalya'daki Dağılımı

²⁰³Marano, 2008, **a.g.k.;** 53., J. Kramer, (1997). Spätantike korinthische Säulenkapitelle in Rom. *Paolo fuori le mura, S. Maria in Domnica und andere.*, P. Pensabene, (2017). Architectural Spolia and Urban Transformation in Rome from the Fourth to the Thirteenth Century. *Perspektiven der Spolienforschung 2. Zentren und Konjunkturen der Spolierung*, 175-231., R. O. Farioli, (1969). La Scultura Architettonica, Basi, Capitelli, Pietre D'imposta, Pilastrini, Plutei, Pulvini. *''Corpus'' Della Scultura Paleocristiana Bizantina Ed Altomedioevale Di Ravenna*. 14-91., Barsanti, 2014a, **a.g.k.;** 394., Barsanti, C. (2016). Episodi Di Reimpiego Nel San Ciriaco Di Ancona. *Temporis Signa*, 85-108., Barsanti, C. ve Paribeni, A. (2016). La diffusione del marmo proconnesio nelle Marche in età classica e paleocristiana: il ruolo del porto di Ancona. *Hortus Artium, Medievalium*, 22(22), 200-214., Pensabene, P. ve Barsanti, C. (2008). Reimpiego E Importazioni di Marmi Nell'Adriatico Paleocristiano E Bizantino. *La Cristianizzazione Dell'adriatico*, 66, 455-490., Cali, A., Pellegrino, E., Quarta, G. ve Giannotta, M. T. (2005). I Matronei Della Cattedrale di Bari: Studio Integrato Sull'identificazione, La Provenienza e Il Reimpiego dei Marmi. *Marmi Dei Matronei Della Cattedrale Di Bari*, 187-209. Widrig, W.M. (1975). *The Two Churches at Latrun within The Context of Cyrenaican Church Forms*. New York University. Widrig, 1978, **a.g.k.;** 94-131., L. Di Cosmo, (1996). Casi di Reimpiego Nella Chiesa di S. Maria Maggiore di Siponto. *Archeologia Classica*, (48). 193-216., A. Guiglia Guidobaldi, (1995). *Reimpiego di Marmi Bizantini a Torcello*. Creative Commons Help Search Paper Order Contact Legal Terms Of Use Credits., C. Barsanti, (1995). Alcune Riflessioni Sulla Diffusione Dei Materiali di Marmo Proconnesio in Italia e in Tunisia. *Akten Des XII. Internationalen Kongresses Für Christliche Archaologie*. 20 (1), 515-523.

5.8.Kuzey Afrika

Yerel mermer kaynakları bulunmadığından denizaşırı mermer ihracatının yoğun olarak yapıldığı bir coğrafya olmasına karşın, Kuzey Afrika'daki İslam Dönemi yapılarında yeniden kullanımın yaygınlığı nedeniyle, buradaki örnekler büyük oranda orijinal bağlamlarından kopmuş, dağınık vaziyette ve tespiti zor durumdadır. Ağırlıklı olarak kireç taşı ile donatılan yapılarda, mermer malzemenin başlıca prestij ögesi olarak, daha çok kutsal sayılan alanlarda tercih edildiği görülmektedir.²⁰⁴ Bölgede Erken Bizans Dönemi Prokonnesos üretimi Korinth sütun başlıklarının tespit edildiği başlıca merkezler bugün Libya sınırları içinde yer alan Apollonia ve Latrun iken, bunlar dışında tespit edilen tek örnek Mısır/İskenderiye'de bulunmaktadır.

Libya'nın Antik dönemde *Cyrenaica* olarak bilinen bölgesinde yer alan kıyı kentleri Apollonia ve Latrun, bölgede yürütülen kazılar sonucunda açığa çıkarılmış Erken Hıristiyanlık kiliselerinin tümüyle Prokonnesos üretimlerinden inşa edilmesi sebebiyle önemli merkezler olarak öne çıkmaktadır. Bölgede az sayıda örnek bulunmasına karşın Latrun ve Apollonia kiliseleri, korunmuşluk düzeyi dolayısıyla Prokonnesos ürünlerin ihracat modeline ilişkin kanıt niteliği oluşturmakta, bu sebeple çalışma kapsamında değerlendirilen en önemli merkezler arasında yer almaktadır.

Apollonia ve Derne arasında yer alan bir Erken Hıristiyanlık kenti olan Latrun'da (*Athrun/Lathrun*), M.S. 6. Yüzyıla tarihlenen iki Bizans kilisesi açığa çıkarılmıştır. Latrun A ve B Bazilikası olarak adlandırılan kiliseler, en kesin bulguları Ravenna'daki Erken Bizans Dönemi kiliselerinden ve Marzamemi B Batığından elde edilen, Prokonnesos üretimi litürjik ve mimari işlevli tüm elemanları bir set halinde gönderildiği ihracat modelini destekleyen yapılar olarak karşımıza çıkmaktadır. Latrun A Bazilika'sının Attik tip kaideleri ve monolit sütun gövdeleri ile set halinde gönderilmiş taşıyıcı setleri 12 adet Büyük Uçlu/Kenarlı Korinth sütun başlığı taşımaktadır. Aynı sipariş modelini yansıtan Latrun B Bazilikası'nda ise impostlarıyla birlikte 10 Lir başlık tespit edilmiştir. Taşıyıcı setlerinin yanında, templon kuruluşunda küçük boyutlu Korinth sütun başlıkları dahil olmak üzere kilisenin tüm litürjik işlevli elemanları da Prokonnesos üretimidir. Kilisede Prokonnesos üretimleri dışında, Taşoz mermerinin de kullanıldığı tespit edilmiştir. Latrun A Bazilikası'nda yer alan Korinth sütun başlıklarının

---

²⁰⁴Marano, 2008, a.g.k.; 137.

ikisinde $\triangle^{\wedge}$ ve $\triangle^{\circ}$, Latrun B Bazilika'sındaki iki örnek üzerinde ise $\mathcal{B}$ ve $\triangle$ işaretlerinin kazındığı görülmektedir.²⁰⁵

Bugün su altında kalan ancak bilinen en erken tarihli limanlardan birine sahip bir diğer önemli merkez Apollonia'da, İstianus Dönemi'nde Kuzey Afrika'nın yeniden ele geçirilmesi ile başlayan inşaa faaliyetlerine örnek oluşturan Doğu, Merkez ve Batı Kilisesi olmak üzere 3 Erken Hıristiyanlık kilisesi bulunmaktadır. Bunlardan Apollonia Merkez Kilisesi'nin nef ayrımlarındaki 10 taşıyıcı setinin yanında sütunce, sütunce başlığı, balüster ve levha gibi çok sayıdaki litürjik elemanın Prokonnesos üretimi olduğu tespit edilmiştir. Attik tip kaide ve monolit sütun gövdesinden oluşan taşıyıcı setleri, merkezinde haç motifinin yer aldığı impost bloklar ile kullanılan Büyük Uçlu/Kenarlı Tip Korinth başlıklar taşımaktadır. Batı Kilisesi'nin mimari işlevli elemanlarında ise farklı bir durum görülmektedir. Kilisenin taşıyıcı setlerini oluşturan unsurların mermer cinsinin farklılık gösterdiği ve 14 Korinth sütun başlığının üç farklı tipi temsil ettiği tespit edilmiştir. Başlıklardan altısı 3.-4. Yüzyıla tarihlendirilen erken örneklerken, iki örnek yerel atölyelerde üretildiği anlaşılan Lir tipi başlıklardan oluşmaktadır. Diğer altı başlığın ise, Merkez Kilise'de kullanılan Büyük Uçlu/Kenarlı başlıklar ile tip ve boyut olarak aynı özellikleri taşıması dikkat çekmektedir. Araştırmacılar, burada kullanılan altı Büyük Uçlu/Kenarlı başlığın Merkez Kilise için getirilen sevkiyatın ürünleri olduğunu ve yapının inşasından arta kalan malzemenin bu kilisede kullanıldığını ileri sürmektedir. Lir Tipi başlıklar olasılıkla seti tamamlamak adına yerel atölyelerde işlenmiştir. Yapıda, başlıklarda görülen duruma benzer şekilde, Prokonnesos üretimi kaideler ve sütun gövdelerinin yanında *cipollino* mermerinden yapılmış mimari işlevli elemanlar kullanılmıştır. Merkez Kilise zemin döşemesini temel alarak İstianus Dönemi'ne tarihlendirilirken, Batı Kilisesi'nin bu kullanımdan dolayı aynı dönemde ancak daha geç bir tarihte inşa edildiği kabul edilmektedir.²⁰⁶

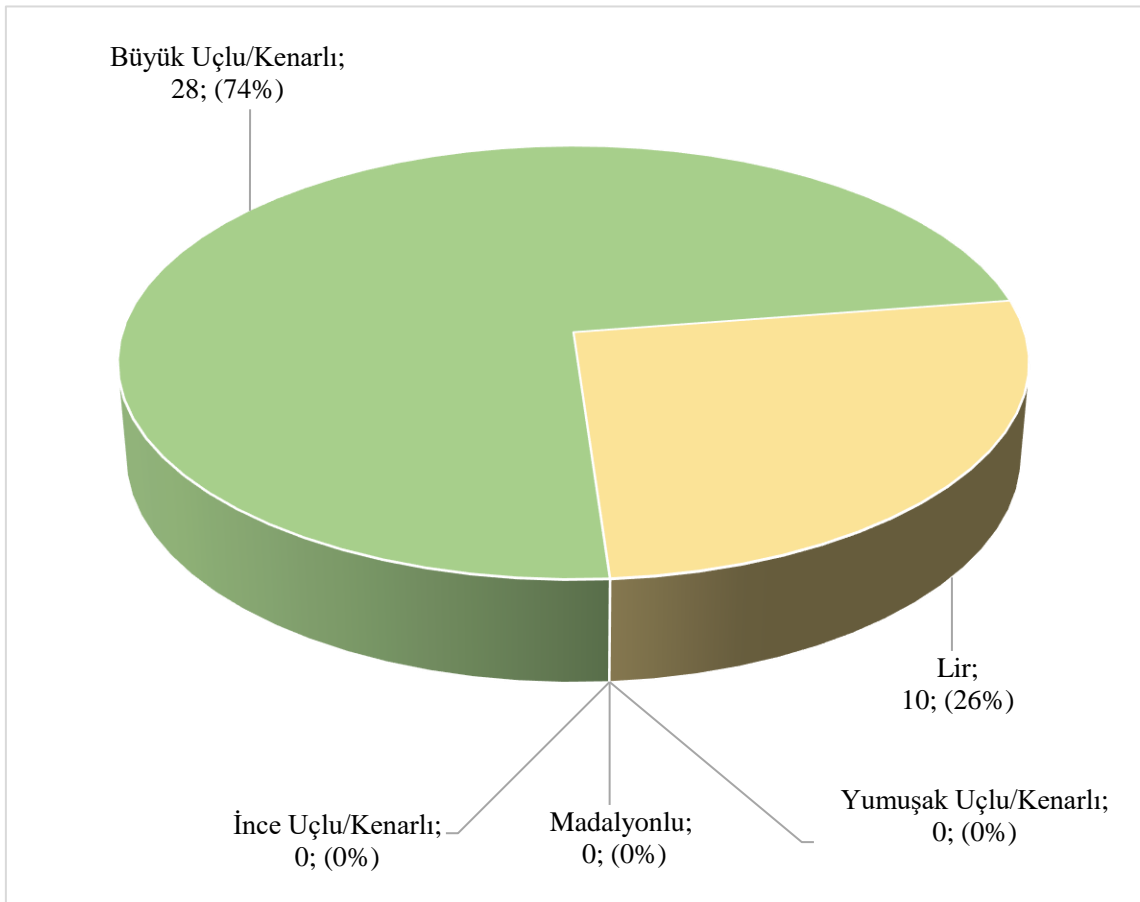
Mısır'da çok sayıda örnekle temsil edilen kireçtaşı Korinth sütun başlığına karşın, karakteristik Prokonnesos üretimi tek bir örnek tespit edilebilmiştir. Bugün İskenderiye

²⁰⁵W.M. Widrig. (1978). Two Churches At Latrun in Cyrenaica. *Papers Of The British School At Rome*, (46), 94-131.; W.M. Widrig, (1975). *The Two Churches at Latrun within The Context of Cyrenaican Church Forms*. New York University.

²⁰⁶W. M. Widrig ve R. Goodchild. (1960). The West Church at Apollonia in Cyrenaica. *Papers of the British School at Rome*, 28(1), 70-90.

Yunan-Roma Müzesi'nde yer alan Büyük/Dişli Kenarlı tip başlık, 5. Yüzyıla tarihlendirilmektedir. Mısır'da Kahire ve İskenderiye'deki kireçtaşı üretimlerden hareketle, yerel beğenin abakus altında yer alan heliks benzeri kurdele biçimindeki bezemelerle ve dönemin karakteristik yaprak işlenimini değil Yumuşak Uçlu/Kenarlı işlenimi takip eden akanthus yapraklarında kendini gösterdiği anlaşılmaktadır. Olasılıkla Prokonnesos'tan yarı işli durumda ihraç edilen sütun başlıkları da yerel atölyelerde bu beğeniye uygun şekilde tamamlandığından, üretimlerin tespiti görece zor bir hal almaktadır.²⁰⁷

Kuzey Afrika'da yalnızca Latrun, Apollonia ve Mısır'da temsil edilen toplam 38 örnekten %74'ü Büyük Uçlu/Kenarlı, %26'sı Lir iken, Yumuşak Uçlu/Kenarlı, Madalyonlu ve İnce Uçlu/Kenarlı hiçbir örneğe rastlanmamıştır. Bölgede tespit edilen örneklerin tamamı S grubuna ait küçük boyutlu başlıklardan oluşmaktadır.

Grafik 6. Prokonnesos Üretimi Korinth Sütun Başlıklarının Tiplere Göre Kuzey Afrika'daki Dağılımı

²⁰⁷J. Mckenzie, ve P.R.S. Moorey, (2007). *The Architecture Of Alexandria and Egypt, C.300 BC to AD 700.* (63). New Haven: Yale University Press

5.9. Doğu Akdeniz ve Kıbrıs

Çalışma kapsamında değerlendirilen son bölge Kıbrıs'ın da dahil edildiği ağırlıklı Suriye ve İsrail örneklerinin yer aldığı Doğu Akdeniz bölgesidir. M.S. 4. Yüzyıl itibariyle kutsal topraklara verilen önemin artmasıyla ilişkili olarak yürütülen inşa faaliyetleri için Prokonnesos'tan ithal edilen mimari elemanların yanında, aynı zamanda yerel atölyelerde üretilen çok sayıda Prokonnesos taklidi örnek tespit edilmiştir.²⁰⁸

Bölgede tespit edilen tek toplu buluntu grubu aynı zamanda bu çalışma kapsamında değerlendirilen set halindeki ihracatı ifade eden en önemli merkezlerden biri olan Suriye açıklarındaki Amrit Batığı'dır. Bu ihracat modelinin ne kadar geniş bir coğrafyaya ulaştığını göstermesi açısından önemli bir yere sahip olan batıkta tümü standart Prokonnesos üretimi 21 Büyük Uçlu/Kenarlı Tip Korinth sütun başlığı tespit edilmiştir. 5 adet Korinth başlık üzerinde tespit edilen $\text{K} \nearrow$, $\text{K} \searrow$, $\text{K} \triangle$ $\text{K} \times$, $\text{K} \lambda$ işaretlemeleri seti oluşturan diğer unsurlar üzerinde takip edildiğinden aynı atölyede tamamlandıkları anlaşılmaktadır. Batıkta yalnızca 1 impost blok tespit edilmiş olup San Apollinare in Nuovo gibi merkezinde haç motifinin yer aldığı benzer örnekler göz önüne alındığında setin impost bloklar ile birlikte gönderilmiş olması muhtemel görünmektedir. Bu durumda total yüksekliği 5.45 m.'ye ulaşan taşıyıcı setleri çalışma kapsamında değerlendirilen en büyük boyutlu örnekleri temsil etmektedir. Yüzyıllar boyu su altında kalan kargonun taşıdığı tüm elemanların ele geçememiş olmasına karşın varolan veriler üzerinden en az 3 nefli bazilikal planlı bir kilisenin 11 taşıyıcı setiyle ayrılması planlanan 2 sıra halindeki nef ayrımlarına ait olduğu ileri sürülmektedir. Bugün Tartus Müzesi'nde korunan hem pahada hem de yükte ağır bir malzeme olan mermerin Amrit Batığı'ndaki örnekleri bu zorluk sebebiyle antik bir kıyı kenti olan Amrit'te kullanılmak üzere getirtilmiş olmalıdır.²⁰⁹

Bölgede Suriye dışında ele geçen örneklerin büyük bölümü bugün İsrail sınırları içinde yer alan merkezlerde ele geçmiştir. Bunlardan Be'er Sheva'nın Naghev Müzesi'nde 1 adet, önemli bir liman kenti olan Kayserya'daki Caesarea Maritima'da 1 adet, Nasıra'daki Convento Franciscano Masastırı'nda 1 adet ve aynı zamanda Sozousa/Arsuf olarak da bilinen Apollonia'da 6. Yüzyıla tarihlendirilen 1 adet

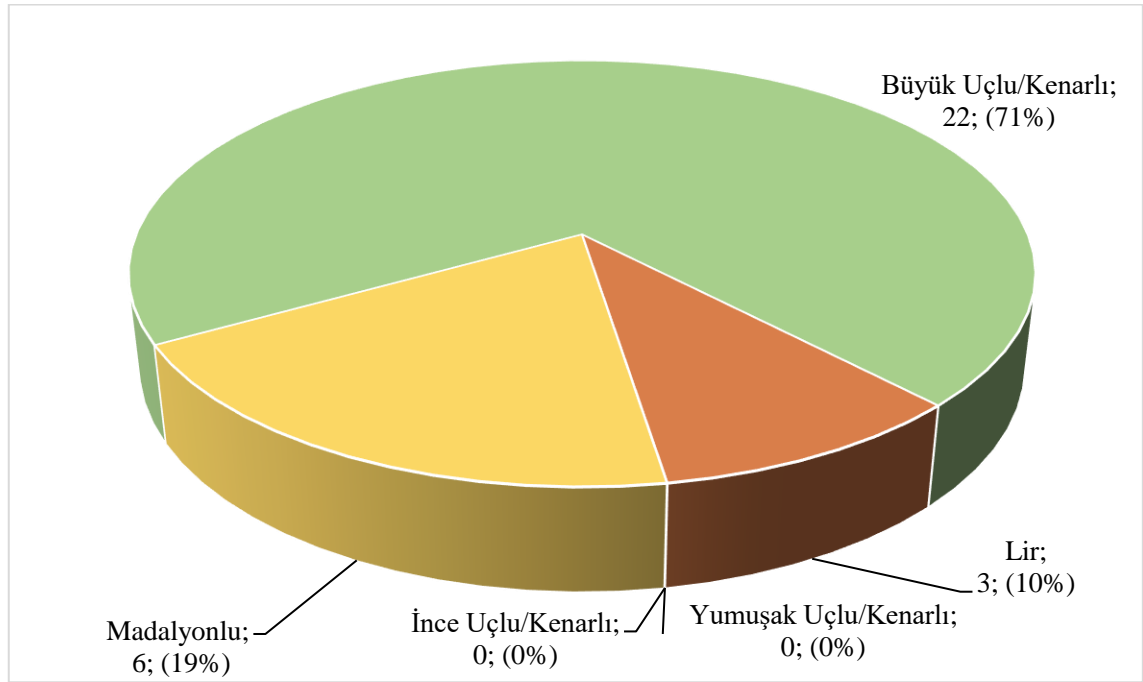
²⁰⁸Marano, 2008, **a.g.k.**; 148-149.

²⁰⁹Dennert ve Westphalen, 2004, **a.g.k.**; 183-195.

Madalyonlu Tip Korinth başlık tespit edilmiştir. Yine Apollonia’da Lir Tipi 2 örnek daha tespit edilmiştir.²¹⁰

Geç Antik Çağ’da Kıbrıs’ın tarihine dair kısıtlı kaynak bulunmakla birlikte arkeolojik bulgulardan özellikle 4. Yüzyıl- 7. Yüzyıl arasında Doğu Akdeniz ilişkileri ile mermer ticareti ağında yer aldığı anlaşılmaktadır. Bölgedeki örnekler, Gazimağusa’da tespit edilen ve 5. Yüzyıla tarihlendirilen 2 Madalyonlu Tip, Peya’daki Bazilika I’de tespit edilen 1 Büyük Uçlu/Kenarlı Tip ve Salamis’te yer alan Erken Hıristiyanlık Dönemi Bazilikası Campanopetra’nın Doğu Atriumu’ndaki Lir Tipi 1 başlık’tan oluşmaktadır.²¹¹

Tüm merkezlerde toplam 31 Prokonnesos üretimi Korinth sütun başlığı tespit edilmiştir. Başlıkların %19’u Madalyonlu, %71’i Büyük Uçlu/Kenarlı ve %10’u Lir iken Yumuşak Uçlu/Kenarlı ve İnce Uçlu/Kenarlı hiçbir örneğe rastlanmamıştır. Örneklerin tümü S grubu ölçülerini temsil etmektedir.

Grafik 7. Prokonnesos Üretimi Korinth Sütun Başlıklarının Tiplere Göre Doğu Akdeniz ve Kıbrıs’taki Dağılımı

²¹⁰ M. Fischer, D. Tambakopoulo, ve Y. Maniatis, (2018). Recycling of Marble: Apollonia/Sozousa/Arsuf (Israel) as a Case Study. In *ASMOSIA XI, Interdisciplinary Studies on Ancient Stone, Proceedings of the XI International Conference of ASMOSIA* University of Split, Arts Academy in Split, 443-456.; Barsanti, 2014a, **a.g.k.**; 394.

²¹¹G. Roux, (1993). Basiliques Et Residences Byzantines Byzantine Basilicas and Residencies Fouilles Françaises De Constantia-Salamine The French Excavations At Constantia-Salamis. *MOM Editions*. 22 (1), 195-204.; C. Barsanti, (2014b). Marmi Costantinopolitani A Cipro. *Il Potere Dell’arte Nel Medioevo*. 261-272.

6. SONUÇ

Prokonnesos Adası, Antik Dönem’de “Marmaros” olarak anılması dolayısıyla Marmara Denizi’nin de isim kökenini oluşturan, Geç Antik Çağ’ın en büyük ve etkin mermer ocaklarına sahiptir. Yerleşim tarihi M.Ö. 8. Yüzyıla kadar takip edilebilen adanın Roma İmparatorluk Dönemi ve Erken Bizans Dönemi arasında mermer ticaretinde en aktif dönemini yaşadığı anlaşılmaktadır. M.S. 1. Yüzyılda mermer ocaklarının imparatorluk idaresince yeniden düzenlenmesi sonrasında takip edilebilen üretim ve denizaşırı ihracat faaliyetleri, ocak buluntuları, batıklar ve Akdeniz genelinde tespit edilen örneklerden anlaşıldığı üzere Roma İmparatorluk Dönemi boyunca ham bloklar ve yarı işli lahit, heykel vb. öğeler üzerinden yürütülmüştür. Bizans İmparatorluğu idarisine geçtikten sonra adanın ihracat modelini koruduğu ancak üretim potansiyelinin kuruluş aşamasındaki başkent Konstantinopolis’in ihtiyaçları ile doğru orantılı olarak taşıyıcı setleri ağırlıkta olmak üzere mimari işlevli elemanlarda yoğunlaştığı görülmektedir.

Prokonnesos’un ihraç ettiği ana üretim grubunu oluşturan Korinth sütun başlıklarının Erken Bizans Dönemi karakteristik varyasyonları kronolojik olarak sırasıyla; Yumuşak Uçlu/Kenarlı, alt varyasyonu olan Madalyonlu, Büyük Uçlu/Kenarlı, alt varyasyonu olan Lir ve İnce Uçlu/Kenarlı Tip üzerinden tüm Akdeniz coğrafyasına ihraç edilmiştir. Klasik Korinth sütun başlığını oluşturan unsurların büyük oranda korunduğu erken örnekleri 3. Yüzyıl ortalarında ortaya çıkan Yumuşak Uçlu/Kenarlı Tip 4. Yüzyıldan itibaren özellikle İstanbul ve Anadolu’da çok sayıda örnekle temsil edilirken genel dağılımda İtalya örneğinde yalnızca Roma’ya gönderilmesi gibi daha dar bir ticaret ağına işaret etmektedir. Yarı işli ihraç edilen Yumuşak Uçlu/Kenarlı ve Madalyon Tipi başlıklara karşın 5. Yüzyıl ortalarından itibaren basitleştirilmiş tasarımı ve küçülen boyutları ile seri üretime daha uygun bir şemayı yansıttığından tam işli halde ihraç edilen Büyük Uçlu/Kenarlı ve Lir Tipi başlıklar çok geniş bir coğrafyada en yaygın kullanılan başlık tipi olmuştur. İnce Uçlu/Kenarlı Tip başlıklar ise ince işçilik gerektirdiğinden seri üretime uygun olmadığı için Prokonnesos ocaklarından ham ya da işleniminin erken safhalarında sevk edilen ve özel atölyelerde özellikle litürjik işlevli kuruluşlarda kullanılmak üzere işlenimi tamamlanan daha küçük boyutlu özel bir grubu temsil etmektedir.

Çalışma kapsamında değerlendirilen Korinth varyasyonları boyut, bezeme ve teknik anlamda büyük oranda yakınlık göstermesine karşın farklı uygulamaların da varolduğu görülmektedir. Bunların arasında yer alan Bursa Arkeoloji Müzesi’ndeki Lir Tipi

başlığın, akantthus yapraklarının alışlageldiği üzere Büyük Uçlu/Kenarlı değil, İnce Uçlu/Kenarlı işlendiği görülmektedir. Bir başka örnek Delphi’de ele geçen, bir yüzü İnce Uçlu/Kenarlı akantthus yaprakları ile işlenirken diğer yüzü Büyük Uçlu/Kenarlı tipte işlenmiş Korinth başlıktır.

Roma Dönemi’nde başlayan yarı işli ürünlerin seri üretimi, Erken Bizans Dönemi’nde aralıksız şekilde devam ederken, 5. Yüzyılda Özellikle imparatorluk idaresi tarafından belirlenen ve imparatorluk genelinde takip edilen dini yapıların oranlarındaki standartlaşmayla ilişkili olarak, kilise binalarının ihtiyaç duyduğu tüm mimari ve litürjik işlevli ürünlerin işlenmesinin son aşamada tamamlandığı ve set halinde sevkedildiği yeni bir ihracat modeli ortaya çıkmıştır. Bu sipariş modelinin değişmez parçaları, standart bir seri üretimi açıkça ortaya koyan, küçülen boyutları dolayısıyla zaman zaman merkezinde haç motifinin yer aldığı sabit bir tasarıma sahip impostlarıyla birlikte hazırlanan Büyük Uçlu/Kenarlı ve Lir tipi Korinth sütun başlıkları, monolit sütun gövdeleri ve Attik tip sütun kaidelerinden oluşan taşıyıcı setleridir. Galeri katı için hazırlanan taşıyıcı setlerinde ise İon-İmpost sütun başlıklarının tercih edildiği görülmektedir.

Bu çalışma kapsamında tespit edilen örneklerin çok büyük bir kısmı, dağınık halde ele geçen, bugün müzelerde temsil edilen veya orijinal bağlamı ile ilişkisi olmayan yeniden kullanıma işaret eden başlıklardan oluşmaktadır. Ancak, Prokonnesos üretimlerinin ihracat formu ve sevkiyat modeline dair en güvenilir verileri, günümüze in-situ durumda ulaşmış yapılardaki orijinal kullanımı yansıtan örnekler ve kargosu yüzyıllar boyu sualtında korunmuş batıklar sağlamaktadır. Bu noktada, öne çıkan merkezlerin başında gelen Ravenna’da, günümüze ulaşan en iyi korunmuş Erken Bizans kiliselerinden biri olan San Apollinare in Nuovo’da, kilise donanımında kullanılan çok sayıdaki litürjik elemanın ve Prokonnesos’un en yaygın üretim grubu olan taşıyıcı setlerinin eksiksiz olarak yer aldığı görülmektedir. Aynı sipariş modelini temsil eden veriler görece uzak bir coğrafyada, Kuzey Afrika’daki Latrun A ve B Bazilikası’nda da karşımıza çıkmaktadır. Benzer şekilde Marzamemi B Batığı ve Amrit Batığı’nda ele geçen taşıyıcı setleri ve litürjik işlevli mermer elemanlar, bu üretimlerin bir yapıyı işlevsel ve dekoratif anlamda donatacak tüm mermer elemanların sipariş üzerine toplu bir set halinde çok geniş bir coğrafyaya gönderildiğini tereddüte yer bırakmayacak şekilde ispatlamaktadır. Dağınık halde bulunan örneklerin çok büyük bir bölümü kaideleri ile

ilişkili şekilde ele geçtiğinden, bağımsız parçalar halinde tespit edilen örneklerin de 5. Yüzyıl ortalarından itibaren muhakkak bir set dahilinde gönderildiği kabul edilmelidir.

İmparatorluğun belirlediği inşa faaliyetleri dışında, bu siparişler büyük oranda piskoposluklar ve kent idareleri tarafından sağlanmış olmalıdır. Ancak, Akdeniz genelinde, sivil kent idareleri ve piskoposlukların belirlediği yapı projeleri için gerekli mermerin tedarikinde ne tür bir yol izlendiğini kesin kanıtlarıyla ortaya koymak mümkün değildir. Talep edilen ölçü ve tiplerde özel bir üretimin söz konusu olup olmadığı ya da yalnızca imparatorluk idaresince belirlenen standart ölçülerde hazırlanmış üretimlerin sabit bir sipariş modeli üzerinden dağıtımının yapıp yapılmadığına ilişkin net bir çıkarım mümkün görünmemektedir. Ancak Marzamemi ve Amrit örneklerinin ortaya koyduğu üzere kiliseler için boyut ve tip anlamında çok büyük oranda benzerlik gösteren üretimler, standart bir sipariş modelinin varlığına işaret etmektedir. Özellikle dini yapılarda imparatorluk çapında standart ölçülerin uygulanması sebebiyle bu ihracat modelinin uygulaması mantıklı görünse de, forum, sütunlu cadde ve sivil konutların inşasında kullanılacak mimari elemanlar için özel siparişler söz konusu olmalıdır.

Bu siparişler, hazırlanması, sevk edilmesi ve varış noktasında indirilerek inşaat alanına taşınması çok katmanlı ve meşakkatli bir süreçten geçmektedir. Sürecin ilk adımını teşkil eden, planlanan yapı projesi için siparişin mermer ocaklarına iletilmesi ve gerekli iletişimin kurulması imparatorluk çapındaki mermer bürolarının aracılığı ile sağlanmış olmalıdır. Sonraki aşamada sevkiyatın ve yüksek maliyetli deniz taşımacılığının ne şekilde finanse edildiği, bu noktada imparatorluğun denizaşırı mermer ihracatında bir desteği olup olmadığına ilişkin herhangi dönem kaydı bulunmamaktadır.

İmparatorluk genelinde yürütülen dini işlevli yapıların inşasında kullanılmak üzere üretilen taşıyıcı setlerinin, farklı işlevdeki kentsel donatılarda kullanıldığını gösteren yalnızca iki örnek bulunmaktadır. Bunlardan ilki muhtemelen I. Theodosius zamanında tekrardan inşa edildiği anlaşılan Side Sütunlu Cadde'de diğeri ise Arnavutluk'un Durazzo şehrinde günümüze kısmen korunmuş şekilde ulaşan Macellium Forumu'nda karşımıza çıkmaktadır. Forumun kazılarında ele geçen, benzer örneklerini çok sayıda merkezde takip edebildiğimiz haç bezemeli impost bloklar buradaki ürünlerin de standart seri üretim ürünler olduğunu gösterirken, forumun merkezinde yer alan anıt sütunun farklı boyut ve biçimsel özelliklere sahip Korinth başlığı farklı işlevdeki ürünlerin özel üretildiğini doğrulamaktadır. Bu duruma örnek teşkil eden önemli veriler,

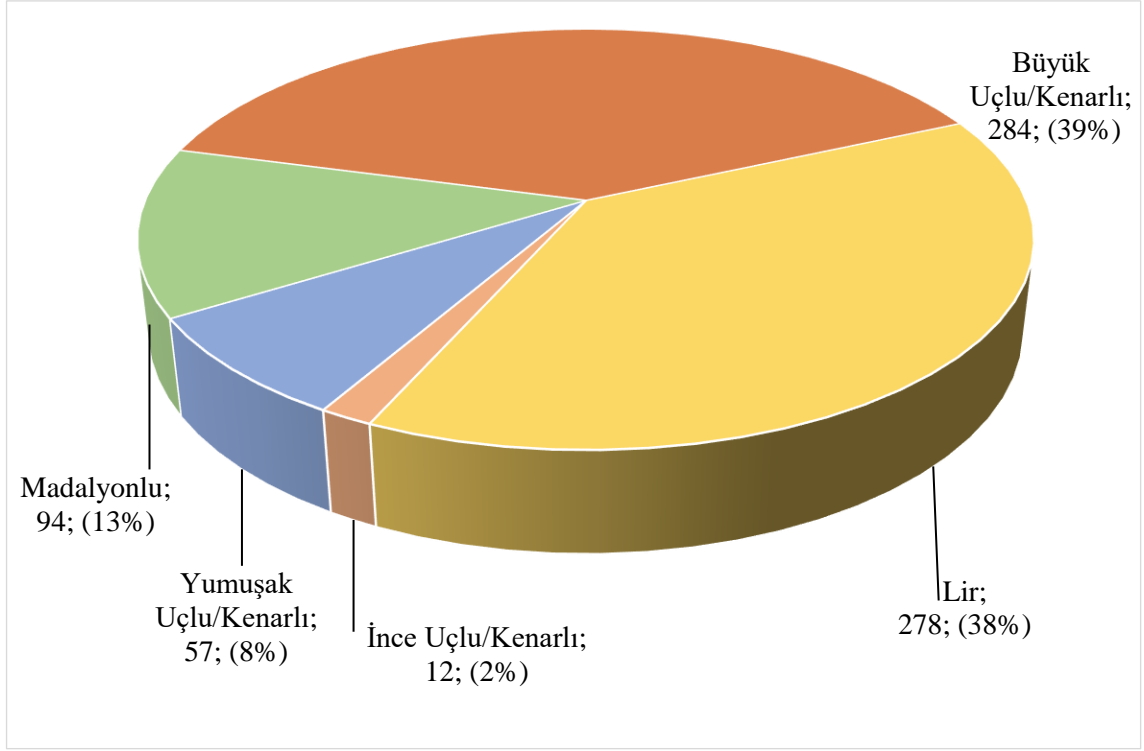
Konstantinopolis'teki Theodosius Kemerinin orijinal sütunlarının ölçüleri ile benzerlik gösteren ve tam işli halde sevkedilecekken hasarlı olduğundan terkedilen devasa sütun tamburlarının bulunduğu Prokonnesos Adası'ndan sağlanmaktadır.

Bu çalışma kapsamında tespit edilen örneklerin harita üzerindeki dağılımının ortaya koyduğu üzere, Prokonnesos Adası'nın 4. - 6. Yüzyıllar arasında zirveye ulaşan yoğun üretim ve ihracatından, imparatorluğun Akdeniz'deki tüm kıyı kentlerinin kesintisiz olarak faydalandığı görülmektedir. Prokonnesos üretimi Korinth sütun başlıkları üzerinden ihracatın yapıldığı bölgeler 8 grup altında değerlendirilmiştir. Tespit edilen başlıkların sayısına göre en yoğun bölgenin, adayla ilişkisi ve yakınlığı göz önüne alındığında beklenildiği üzere % 41'le İstanbul olduğu anlaşılmıştır. İstanbul'u, %22'yle deniz taşımacılığı ile ulaşılabilir en yakın ve kolay merkezlerin bulunduğu Batı Anadolu kıyıları takip etmektedir. İmparatorluğun Ravenna gibi önemli merkezlerinin bulunduğu İtalya'da toplam örneklerin %17'si, Yunanistan ve Ege Adaları'nda %4'ü ve Karadeniz'de %6'sı temsil edilmektedir. Listeyi sırasıyla %1'le Adriyatik kıyıları, %5'le Kuzey Afrika ve %4'le Doğu Akdeniz ve Kıbrıs takip etmektedir.

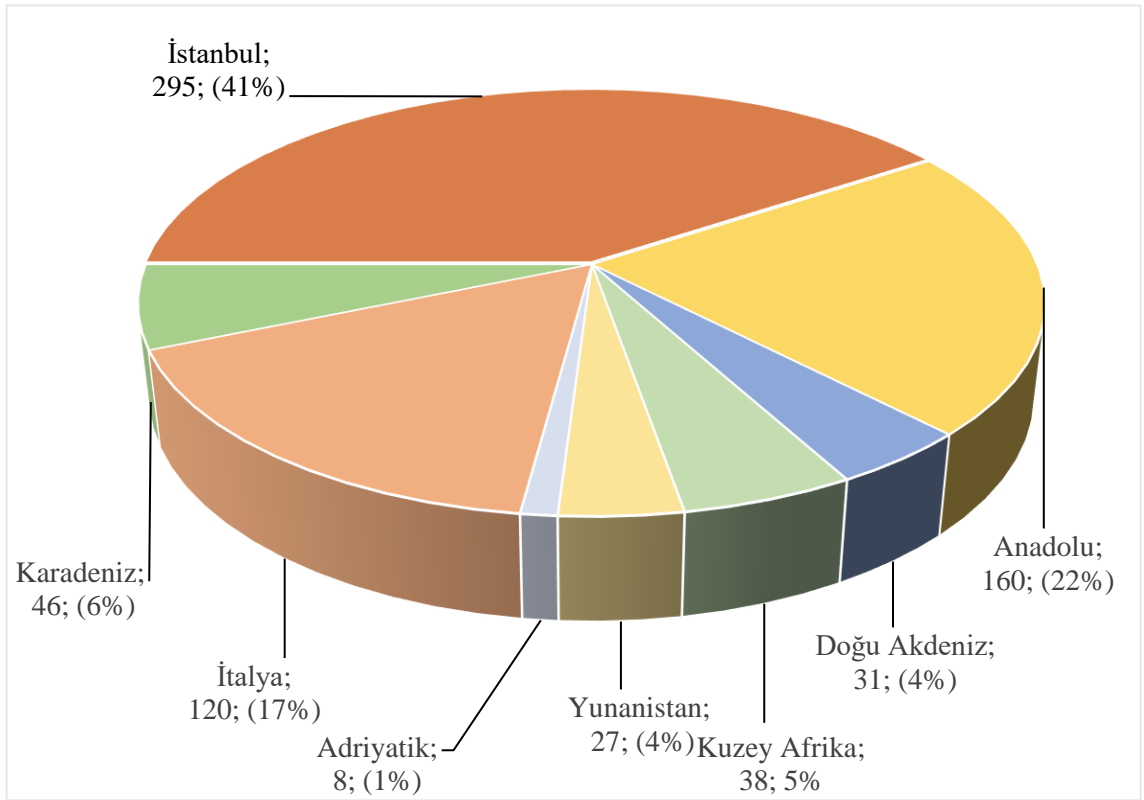
Roma ve Erken Bizans Dönemi'nde mermer ocaklarındaki imparatorluk kontrolünü ifade eden taşçı işaretlerinin Prokonnesos'un tüm üretim grupları dahil olmak üzere ürünlerin yalnızca %10'u üzerinde yer aldığı tespit edilmiştir. Yazıt ve işaretlerin büyük oranda taşıyıcı setini oluşturan öğeler üzerinde yer aldığı görülmektedir. Bunların içinde en yoğun üretim grubunu Korinth başta olmak üzere sütun başlıkları oluşturmaktadır. Sütun başlıklarının ardından en fazla örnek sütun kaideleri üzerinde görülmekte ve üçüncü grubu sütun gövdeleri oluşturmaktadır. Ürünlerde işaretlemenin yapılması için tercih edilen bölgelerin, sütun gövdelerinde genellikle alt ve üst bilezikler, sütun kaidelerinde ise apophyge ve plinthe olduğu anlaşılmaktadır. Korinth sütun başlıklarında Marzamemi Batığı örneklerinde görüldüğü üzere abakus çiçeğinin bulunduğu yerde, Durazzo'daki Macellum Forumu başlıklarında olduğu gibi volütler veya San Apollinare in Nuovo Kilisesi'nin başlıklarındaki gibi kalathos yüzeyi işaretlemenin yapıldığı farklı yüzeyler olarak karşımıza çıkmaktadır. İşaretlemenin yapıldığı alanların genelde ürünün işçiliği tamamlandığında kaybolacak şekilde planlandığı görülse de, işaretlerin silinmediği ve bu şekilde kullanıldığı örneklerin sayısı oldukça fazladır. Akdeniz genelinde toplam 51 Korinth sütun başlığı üzerinde taşçı işareti

tespit edilmiştir. Tüm buluntular içinde ancak %7'lik bir dilimi ifade eden taşçı işaretleri Prokonnesos buluntuları üzerindeki işaretleme oranı ile benzerlik göstermektedir.

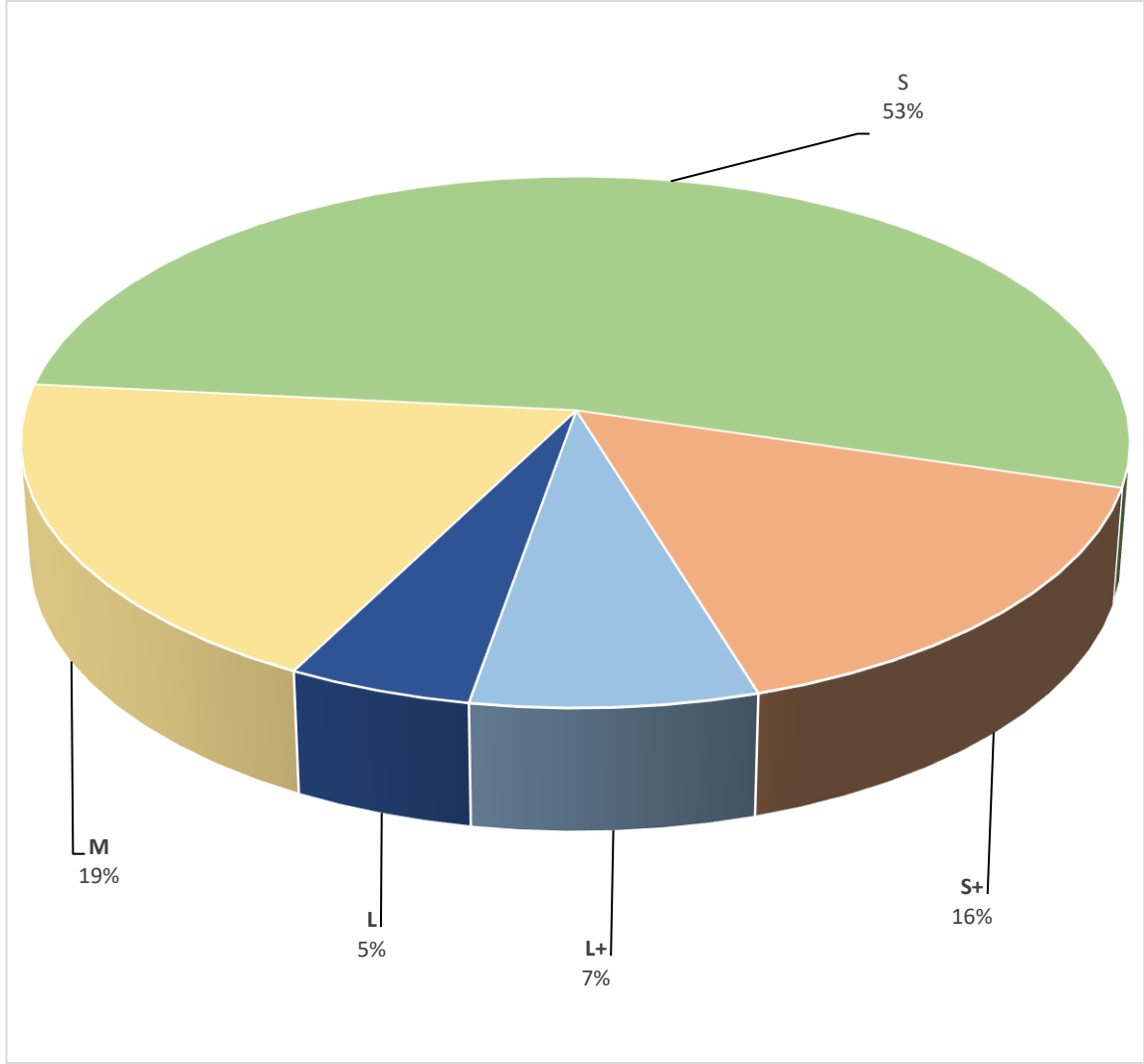
N. Asgari'nin yüksekliği esas alarak boyutlara göre oluşturduğu 5 grubun ada buluntuları içindeki dağılımda %44'le en fazla örnekle temsil edilen başlıkların S grubuna ait olduğu görülmektedir. Bu grubu sırasıyla, %23'le L, %20'yle L+ takip ederken, S+ grubu ölçülerinde hiçbir örnek tespit edilememiştir. Akdeniz genel dağılımı ile ada buluntuları arasında bir paralellik oluşup oluşmadığını anlamak adına tüm örnekler sınıflandırıldığında, benzer şekilde %53'le S grubu başlıkların en yoğun grubu oluşturduğu anlaşılmaktadır. M grubunda %19 ile Prokonnesos buluntuları ile benzer bir oran takip edilirken, adada hiçbir örneğine rastlanmayan S+ grubunun genel dağılım içinde en fazla örnekle temsil edilen üçüncü grup olduğu tespit edilmiştir. Adada çok sayıda örneği bulunan L grubuna ait başlıklar tüm örneklerin %5'ini L+ grubu ise %7'sini oluşturmaktadır. Büyük boyutlu başlıkların büyük kısmı İstanbul'daki örneklerden oluştuğundan, ihracatın çoğunlukla küçük boyutlu başlıklar üzerinden yapıldığını söylemek yanlış olmayacaktır. Bu durumun kuşkusuz temel sebebi, ihracatın da büyük bölümünü oluşturan 5. Yüzyıl başlarından itibaren yaygınlaşan Büyük Uçlu/Kenarlı ve Lir Tipi başlıkların karakteristik olarak daha küçük boyutlarda üretiliyor olmasıdır. Tüm Akdeniz dağılımı içerisinde özellikle Roma ve İstanbul örnekleri göz önüne alındığında L ve L+ grubu başlıkların çok büyük oranda daha erken tarihli Yumuşak Uçlu/Kenarlı Tip başlıklardan oluştuğu anlaşılmaktadır.

Grafik 8. Prokonnesos Üretimi Korinth Sütun Başlıklarının Akdeniz'deki Dağılımı

Grafik 9. Prokonnesos Üretimi Korinth Sütun Başlıklarının Tiplere Göre Akdeniz'deki Dağılımı

Grafik 10. Prokonnesos Üretimi Korinth Sütun Başlıklarının Boyut Gruplarına Göre Dağılımı

Boyut Grubu (Yükseklik)	S+ (30-40 cm)	S (40-60 cm)	M (60-70 cm)	L (70-90 cm)	L+ (90 cm +)
Marmara Adası	-	29 (%44)	9 (%13)	15 (%23)	13 (%20)
Akdeniz Dağılımı	65 (%16)	220 (%53)	79 (%19)	20 (%5)	31 (%7)

Tablo 1. Prokonnesos Üretimi Korinth Sütun Başlıklarının Boyut Gruplarına Göre Dağılımı

KAYNAKÇA

- Albustanlıoğlu, T. (2006). *Dokimaion Işığı Altında Roma İmparatorluk Döneminde Mermer Kullanımı: İmparatorluk Yönetimindeki Anadolu Mermer Ocaklarının İşletme Stratejisi ve Organizasyonu*, Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Alp, A.O. ve Uzun, M.C. (2020). Geç Antik Çağ/ Erken Bizans Sütun Başlıkları Üzerine Bir Tipoloji Denemesi, *24. Uluslararası Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, 62-63.
- Andıç, A. (2012). *İzmir Arkeoloji Müzesi'ndeki Bizans Dönemi Taş Eserleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Asgari, N. (1978). Roman and Early Byzantine Marble Quarries Of Proconnesus. *Proceedings Of The Xth International Congress Of Classical Archeology*, (1), 467-480.
- Asgari, N. (1981). Saraylar Köyü (Marmara Adası) 1980 Çalışması, *III. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Asgari, N. (1987). Prokonnesos - 1986 Çalışmaları. *V. Araştırma Sonuçları Toplantısı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 147-155.
- Asgari, N. (1988a). Prokonnesos - 1987 Çalışmaları. *VI. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 233-246.
- Asgari, N. (1988b). The Stages of Workmanship of the Corinthian Capital in Proconnesus and Its Export Form. *Classical Marble: Geochemistry, Technology, Trade*, (Ed. Norman Herz, Marc Waelkens), NATO ASI Series E, C.153, Dordrecht, Kluwer Academic Publ, 115-117.
- Asgari, N. (1989). Prokonnesos - 1988 Çalışmaları, *VII. Araştırma Sonuçları Toplantısı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 93-109.
- Asgari, N. (1991). Prokonnesos – 1990 Çalışmaları, *IX. Araştırma Sonuçları Toplantısı*. Ankara Türk Tarih Kurumu Basımevi, 311-332.

- Asgari, N. (1992a). Prokonnesos – 1991 Çalışmaları, *X. Araştırma Sonuçları Toplantısı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 487-509.
- Asgari, N. (1992b). Observations on Two Types Of Quarry-items from Proconnesus: Column-shaft and Column-bases, *Ancient Stones: Quarrying, Trade and Provenance*, 73-80.
- Asgari, N. (1993). Prokonnesos – 1992 Çalışmaları. *XI. Araştırma Sonuçları Toplantısı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 483-504.
- Asgari, N. (1994). Prokonnesos-1993 Çalışmaları, *XII. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 99-121.
- Asgari, N. (1995). The Proconnesian Production of Architectural Elements in Late Antiquity, Based on Evidence from the Marble Quarries, *Constantinople and its Hinterland*, (3), 263-288.
- Asgari, N. ve Drew-Bear, T. (2002). The Quarry Inscriptions of Proconnesus, *Asmosia 5: Interdisciplinary Studies on Ancient Stone*, (Ed. John J. Hermann), Londra: Archetype Publ, 1-20.
- Aslan, E. (2018). Kekova Adası Erken Bizans Dönemi Korinth Başlıkları. *Arkhaia Anatolika* (1), 52-60.
- Aytekin, F. (2019). *Bursa Arkeoloji Müzesi Bizans Dönemi Mimari ve Litürjik İşlevli Yapısal Elemanları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Baldini, I. (2020). The Toilsome Journey of Marbles and Stones. In *Ravenna and the Traditions of Late Antique and Early Byzantine Craftsmanship*, De Gruyter. s. 83-114.
- Baronio, P. (2017). Il Cosiddetto Macellum-Forum Di Durazzo: Nuovi Dati Sulla Costruzione Di Uno Spazio Circolare. *Thiasos*, (6), 49-77.
- Barsanti, C. (1989). L'esportazione di Marmi dal Proconneso Nelle Regioni Pontiche Durante Il IV.-VI. Secolo. *Rivista Dell'istituto Nazionale D'archeologia E Storia Dell'arte*. 3 (6), 91-220.

- Barsanti, C. (1995). Alcune Riflessioni Sulla Diffusione Dei Materiali di Marmo Proconnesio in Italia e in Tunisa. *Akten Des XII. Internationalen Kongresses Für Christliche Archaologie*. 20 (1), 515-523.
- Barsanti, C. (2002). Marmi Bizzantini nel Palazzo del Gran Maestro Dei Cavalieri a Rodi. *Bisanzio, La Grece E l'Italia*, 16-31.
- Barsanti, C. (2014a). Capitelli Corinzi del Tipo cd. A “Medaglione” con Insetti Decorativi, *Decorazione e Architettura nel Mondo Romano*, Roma: Sapienza Üniversitesi (22-24), s. 391-400.
- Barsanti, C. (2014b). Marmi Costantinopolitani A Cipro. *Il Potere Dell'arte Nel Medioevo*. 261-272.
- Barsanti, C. (2016). Episodi Di Reimpiego Nel San Ciriaco Di Ancona. *Temporis Signa*, 85-108.
- Barsanti, C. ve Paribeni, A. (2016). La diffusione del marmo proconnesio nelle Marche in età classica e paleocristiana: il ruolo del porto di Ancona. *Hortus Artium Medievalium*, 22(22), 200-214.
- Bartoli, D. G. (2008). *Marble Transport in The Time of The Severans: A New Analysis Of The Punta Scifo A Shipwreck At Croton, Italy*. Texas: A&M University.
- Beltrame, C., Lazzarini L. and Medaglia, S. (2012). Underwater Investigation on a Marble Cargo Wreck At Capo Bianco Near Isola di Capo Rizzuto. *International Journal Of Nautical Archaeology*, 41 (1), 3.
- Betsch, W. E. (1977). *The History, Production and Distribution Of The Late Antique Capital in Constantinople*, Michigan: University Of Pennsylvania.
- Beykan, M. (2004). *Prokonnesos'ta Bulunan İon Sütun Başlıkları Yerel Mermer Ocaklarında Biçimlendirilmesi ve İhracatı*. Yayınlanmamış Doktora Tezi: İstanbul Üniversitesi.
- Bingöl, O. (2004). *Arkeolojik Mimaride Taş*. İstanbul: Homer Kitapevi.
- Bostock, J. ve Riley, H. T. (1968). *Natural History Of Pliny*. (1). London: Henry G. Bohn, York Street, Covent Garden.

- Bouras, C. (1985). Catalogue of a Collection of Architectural Members in the Byzantine Museum, Formerly in the National Museum of Athens. *Deltion of the Christian Archaeological Society*, 39-78.
- Cali, A., Pellegrino, E., Quarta, G. ve Giannotta, M. T. (2005). I Matronei Della Cattedrale di Bari: Studio Integrato Sull'identificazione, La Provenienza e Il Reimpiego dei Marmi. *Marmi Dei Matronei Della Cattedrale Di Bari*, 187-209.
- Carlson, D. N. ve Köyağasıoğlu, O. (2008). Kızılburun Roma Sütun Batığı Sualtı Kazısı 2007 Kazı Sezonu, 30. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 437-442.
- Castagnino Berlinghieri, E. F. ve Paribeni, A. (2011). Byzantine Merchant Ship and Marble Trade. New Data From The Central Mediterranean. *Skyllis*, 64.
- Castagnino Berlinghieri, E. F. ve Paribeni, A. (2015). Marble Production and Marble Trade Along The Mediterranean Coast in The Early Byzantine Period (5th–6th Centuries Ad): The Data From Quarries, Shipwrecks and Monument. *In SOMA 2011: Proceedings Of The 15th Symposium on Mediterranean Archaeology*, (2) 1034.
- Chalkia, E. (2013). Nikopolis. *Heaven & Earth*. Atina: Hellenic Ministry Of Culture and Sports and The Benaki Museum.
- Çavdar, M. (2014). *Kırklareli Vize'den Geç Antik-Bizans Dönemi Mimari Plastik Taş Eserler*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Deichmann, F. W. (1974). *Ravenna, Hauptstadt des Spätantiken Abendlandes*. Band II, 1: Kommentar 1: Die Bauten bis zum Tode Theodorichs des Grossen. Wiesbaden: Franz Steiner Verlag GMBH.
- Deliyannis, D.M. (2010). *Ravenna in Late Antiquity: AD; 7. Ravenna capital: 600-850 AD*. Cambridge University Press.
- Dennert, M. ve Westphalen, S. (2004). Säulen Aus Konstantinopel – Ein Schiffsfund Im Antiken Hafen Von Amrit. *Damaszener Mitteilungen*, (14), 183-195.
- Di Cosmo, L. (1996). Casi di Reimpiego Nella Chiesa di S. Maria Maggiore di Siponto. *Archeologia Classica*, (48). 193-216.

- Durugönül, S., Aydın, A., Dinç, M., Kaplan, D., Alkaç, E., Tepebaş, U., Canlı, H., ve Tulumcu, G. (2016). *Tarsus Müzesi Taş Eserleri Heykeltıraşlık ve Mimari Plastik Eserler*. Mersin: Kilikia Arkeolojisini Araştırma Merkezi (Kaam) Yayınları.
- Durugönül, S., Aydın, A., Kaplan, D., ve Tepebaş, U. (2013). *Silifke Müzesi Taş Eserler Kataloğu Heykeltıraşlık ve Mimari Plastik Eserler*. Mersin: Kilikia Arkeolojisini Araştırma Merkezi (Kaam) Yayınları.
- Farioli, R. O. (1969). La Scultura Architettonica, Basi, Capitelli, Pietre D'imposta, Pilastrini e Pilastrini, Plutei, Pulvini. '*Corpus*' *Della Scultura Peleocristiana Bizantina Ed Altomodioevla Di Ravenna*. 14-91.
- Fischer, M., Tambakopoulos, D., ve Maniatis, Y. (2018). Recycling of Marble: Apollonia/Sozousa/Arsuf (Israel) as a Case Study. In *ASMOSIA XI, Interdisciplinary Studies on Ancient Stone, Proceedings of the XI International Conference of ASMOSIA* University of Split, Arts Academy in Split, 443-456.
- Frantová, Z. (2017). *Ravenna: Sedes Imperii and Artistic Trajectories in The Late Antique Mediterranean (402-476)*. Doctoral Dissertation, Masarykova Univerzita, Filozofická Fakulta.
- Guiglia Guidobaldi, A. (1995). *Reimpiego di Marmi Bizantini a Torcello*. Creative Commons Help Search Paper Order Contact Legal Terms Of Use Credits.
- Gündüz, S. (2021). Su Altı Arkeolojisi ve Marmara Denizi. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22 (40), 633-662.
- Günsenin, N. (1998). 1996 Yılı Marmara Adaları Yan Taramaları Sonar Araştırması Ekinlik Adası Mermer Batığı. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 15, (1), 295-306.
- Hakan, G. (2009). *Kocaeli Müzesindeki Bizans Devri Mimari Plastikleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hasluck, F. W. (1909). The Marmara Islands. *The Journal Of Hellenic Studies*, (29), 6-18.

- Hermann, J.J., Attanasio, Jr. D., Tykot, R.H. ve Van Den Hoek, A. (2012). Aspects of The Trade in White and Gray Architectural Marbles in Algeria. *Africa Romana*, (19), 1322.
- Herzfeld, E. ve Guyer, S. (1930). *Meriamlik und Korykos: Zwei Christliche Ruinenstätten des rauhen Kilikiens*. Manchester University Press.
- İdil, V. (1984). Anadolu'da Roma İmparatorluk Çağı Korinth Başlıkları, *Anadolu (Anatolia)*, (20), 1-49.
- Kapitän, G. (1969). The Church Wreck Off Marzamemi. *Archaeology*, 22 (2), 122.
- Kapitan, G. (1980). Elementi Architettonici Per Una Basilica Dal Relitto Navale Del VI Secolo Di Marzamemi (Siracusa). *XXVII Corso di Cultura Ravennate e Bizantina, Ravenna*, 9 (18), 71-136.
- Karagianni, A. (2011). The Harbour Of Proconnesus in Greco-Roman and Early Byzantine Times: The Marble Trade, *The European Archeologist*, (36), 17.
- Kautzsch, R. (1936). *Kapitellstudien Beiträge Zu Einer Geschichte Des Spätantiken Kapitells Im Osten Vom Vierten Bis Ins Siebente Jahrhundert. Studien Zur Spätantiken Kunstgeschichte* (9). Berlin – Leipzig: Walter De Gruyter.
- Khrushkova, L. G. (2017). Byzantine Marble of Tauric Chersonesos: Beginning of the Study. *Materials in Archaeology and History of Ancient and Medieval Crimea Archaeology, History, Numismatics, Sigillography and Epigraphy*. (9), 311-342.
- Kıpramaz, A. (2019). *Herakleia Pontike (Karadeniz Ereğli) Bizans Dönemi Taş Eserleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Mersin: Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Koch, G. (2015). *Erken Hıristiyan Sanatı*. (Çev: A. Aydın) İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Kramer, J. (1997). Spätantike korinthische Säulenkapitelle in Rom. *Paolo fuori le mura, S. Maria in Domnica und andere*.
- Lemerle, P. (1945). Philippos Et La Macédoine Orientale à L'époque Chrétienne Et Byzantine. *Recherches D'histoire Et D'archéologie*, Paris.

- Marano, Y. A. (2016). *The Circulation Of Proconnesian Marble in The Adriatic Sea in The Age Of Justinian, Ravenna and Its Role in Earlier Medieval Change and Exchange*. London: Universty Of London Press: Institute Of Historical Research. S.111- 132
- Marano, Y.A. (2008). *Il Commercio Del Marmo Nell'Adriatica Tardoantica (IV-VI Secolo D.C.). Scambi, Maestranze, Committenze*. Scuola Di Dottorato Di Ricerca in Scienze Storiche Indirizzo: Storia Del Cristianesimo E Delle Chiese Ciclo XX.
- Marsili, G. (2014). Prassi, Organizzazione E Committenza Attraverso Lo Studio Dei Marchi Dei Marmorai Sugli Elementi Di Arredo Architettonica E Liturgico in Marmo Proconnesio. *Proposta Di Suddivisione Tipologica. Il Cantiere Architettonico Di Eta Protobizantina*, 1-53.
- Mavropoulou-Tsiumis, C. ve Papanikola-Bakirtzis, D. (1979). Kapitelle der Sammlung von Rotonda (Thessaloniki). Korinthische Kapitelle und ihre Gattungen, *Makedonika*, 11-39.
- Mckenzie, J. ve Moorey, P.R.S. (2007). *The Architecture Of Alexandria and Egypt, C.300 BC To AD 700*. (63). New Haven: Yale University Press.
- Niewöhner, P. (2016). Die Byzantinischen Basiliken von Milet. *Milet Ergebnisse der Ausgrabungen und Untersuchungen Seit Dem Jahre 1899*, 1 (11), 234-254.
- Pazaras, TH. (1989). The Sculptural Decoration of the Old Katholikon of The Xenophon Monastery on Mount Athos. *Bulletin of the Christian Archaeological Society*, (14), 33-48.
- Pensabene, P. (1978). A Cargo of Marble Shipwreck at Punta Scifo Near Crotona (Italy), *The International Journal Of Nautica/Archaeology and Underwater Exploration*, 7 (2), 105-118.
- Pensabene, P. (2017). Architectural Spolia and Urban Transformation in Rome from the Fourth to the Thirteenth Century. *Perspektiven der Spolienforschung 2. Zentren und Konjunkturen der Spolierung*, 175-231.

- Pensabene, P. and Gasparini, E. (2015). Marble Quarries: Ancient Imperial Administration and Modern Scientific Analyses. (Çev. Massimo Carlucci), *The Oxford Handbook Of Roman Sculpture*, Oxford University Press.
- Pensabene, P. ve Barsanti, C. (2008). Reimpiego E Importazioni di Marmi Nell'Adriatico Paleocristiano E Bizantino. *La Cristianizzazione Dell'adriatico*, 66, 455-490.
- Peschlow, U., Peschlow-Bindokat, A. ve Wörrle, M. (2002). Die Sammlung Turan Beler in Kumbaba Bei Şile (II) Antike Und Byzantinische Denkmaler Von Der Bithynischen Schwarzmeerküste. *Istanbuler Mitteilungen*, 52, 429-522.
- Pilutti, M. (2004). I Capitelli Di Navata Della Basilica Di Santa Eufemia E Della Chiesa Di Santa Maria Delle Grazie A Grado. *Annali Della Scuola Normale Superiore Di Pisa. Classe Di Lettere E Filosofia*, 9 (2). 269-303.
- Pralong, A. (2000). La Typologie Des Chapiteaux Corinthiens Tardifs En Marbre De Proconnèse Et La Production D'alexandrie, *Revue Archéologique, Nouvelle Série*, (1), 81-101.
- Pulak, C. ve Rogers, E. (1995). The 1993-1994 Turkish Shipwreck Surveys, *The INA Quarterly*, 24 (4), 17.
- Rickman, G. (2002). Rome, Ostia and Portus : The Problem of Storage. Roma: *Mélanges de l'École française de Rome : Antiquité* 114(1), s.353-362.
- Roux, G. (1993). Basiliques Et Residences Byzantines Byzantine Basilicas and Residencies Fouilles Françaises De Constantia-Salamine The French Excavations At Constantia-Salamis. *MOM Editions*. 22 (1), 195-204.
- Russell, B. (2011). Lapis Transmarinus: Stone-Carrying Ships and The Maritime Distribution Of Stone in The Roman Empire. *Maritime Archaeology and Ancient Trade in The Mediterranean*, 43.
- Russell, B. (2012). Shipwrecks and Stone Cargoes: Some Observations. *Interdisciplinary Studies on Ancient Stone*. (23), 536.
- Sertkaya Doğan, Ö. (2009). *Beşeri Coğrafya Açısından Marmara Takım Adaları*. İstanbul: Çantay Kitapevi.

- Šiljeg, B. (2007). Early Christian Marble Corinthian Capitals From Dubrovnik. *Prilozi Instituta Za Arheologiju U Zagrebu*, 24(1), 257-261.
- Sivrioğlu, U. T., Akçaöz, M. ve Papachristou, I. (2020). Güney Marmara Adaları Tarihçesi. *Güney Marmara Adaları Risk Altındaki Mirası*, (Ed. İnci Türkoğlu) İstanbul: Kültürel Mirası Koruma Derneği.
- Sodini, J. P. (1982). Un Chapiteau (mixte) D'époque Paléochrétienne à Delphes. *L. Hadermann-Misguish et G. Raepsaet (éd.), Rayonnement grec. Hommages à Charles Delvoye, Bruxelles*, 325-340.
- Sotiriou, M.G. (1952). I Basiliki tou Agiou Dimitriou Thessalonikis (The Basilica of Saint Demetrius in Thessaloniki). *Athens*, 159-185.
- Strabon (1987). *Antik Anadolu Coğrafyası*. (Çev:Adnan Pekman), İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Tenekedijiev, V. (2019). Another Look The Large Basilica in Marcianopolis: The Problems Of Its Construction and Dating. *Nis and Byzantium*, (16), 129-156.
- Texier, C. (2002). *Küçük Asya Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi*. (Çev. Ali Suat) Cilt:3, Ankara: Enformasyon ve Dökümantasyon Hizmetleri Vakfı.
- Tiryaki, A. (2016). Bursa İli, Nilüfer İlçesinde Bulunan Bizans Dönemine Ait Mimari Plastik Taş Eserler. *Odryses'ten Nilüfer'e Uluslararası Nilüfer Sempozyumu*, 817-841.
- Türker, A.Ç. (2018). *Byzantine Architectural Sculpture in Çanakkale*. Ankara: Bilgin Kültür Sanat.
- Vitruvius (2005). *Mimarlık Üzerine On Kitap*. (Çev.Suna Güven), Ankara: Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı.
- Ward-Perkins, J. B. (1971). Quarries and Stoneworking in The Early Middle Ages: Heritage of Ancient World. *In Artisans and Technical Knowledge in Western Society Of The Early Middle Ages(Artigianato E Tecnica Nella Societa Dell'alto Medioevo Occidentale*, 537.
- Ward-Perkins, J. B. (1980a). Nicomedia and The Marble Trade, *Papers Of The British School At Rome*, (48), 23-69.

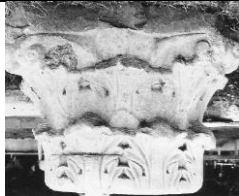
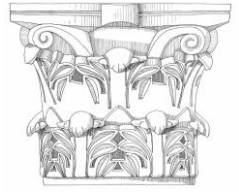
- Ward-Perkins, J. B. (1980b). *The Marble Trade and Its Organization: Evidence From Nicomedia, Memoirs of The American Academy in Rome: The Seaborne Commerce Of Ancient Rome: Studies in Archeology and History*. Michigan: University Of Michigan Press.
- Ward-Perkins, J. B. (1992). *Marble in Antiquity: Collected Papers of J.B. Ward-Perkins, Archeological Monographs Of The British School At Rome*. (Ed. H. Dodge ve B. Ward-Perkins), No:6, London: British School At Rome.
- Widrig, W. M. ve Goodchild, R. (1960). The West Church at Apollonia in Cyrenaica. *Papers of the British School at Rome*, 28(1), 70-90.
- Widrig, W.M. (1975). *The Two Churches at Latrun within The Context of Cyrenaican Church Forms*. New York University.
- Widrig. W.M. (1978). Two Churches At Latrun in Cyrenaica. *Papers Of The British School At Rome*, (46), 94-131.
- Yıldırım, Ş. (2017) Mimari Plastik Veriler Işığında Erken Bizans Döneminde Side'de Sütunlu Caddelerin Onarımı. *Seleucia*, (7), 177-207.
- Zollt, T. (1994). *Kapitellplastik Konstantinopels vom 4. bis 6. Jahrhundert n. chr*. Bonn: Dr. Rudolf Habelt GMBH.

İSTANBUL						
1: 3.-4. Yüzyıl Korinth Sütun Başlıkları						
Sıra No	Başlık	Kat No	Env No	Bulunduğu Yer	Tarihlendirme	Ölçüler
1.	-	283	-	Gülhane Gotlar Sütunu	Severuslar Dönemi 200'ler (?)	Yük: - Çap: -
2.	-	284	191	Ayasofya Müzesi	3. Yy – 4. Yy İlk Yarısı	Yük: 44 cm. Çap: 33.5 cm.
3.	-	285	192	Ayasofya Müzesi	3. Yy – 4. Yy İlk Yarısı	Yük: 44.5 cm. Çap: 34 cm.
4.	-	286	-	Saraçhane	3. Yy (?)	Yük: 37 cm. (?) Çap: -
5.		287	Yok	Ayasofya Müzesi	3. Yy Sonu - 4. Yy İlk Yarısı	Yük: 48 cm. Çap: 38 cm.
2: Yumuşak Dışlı Akantus Yapraklı Korinth Sütun Başlıkları						
2.1: İki Sıra Akantus Yaprak Çelenkli, Dış Volütlü, Dolgu Yapraklı Başlıklar						
6.		288	-	Forum Tauri Theodosius Kemerli	393	Yük: 136 cm. Çap: 122 cm..
7.		289	-	Forum Tauri	393-465	Yük: 140 cm. Çap: 130 cm.
8.	-	290	-	Forum Tauri Theodosius Kemerli	393 - 465	Yük: 130 cm. Çap: -
9.	-	291	-	Forum Tauri Theodosius Kemerli	393 - 465	Yük: - Çap: -

Tablo 1. İstanbul

10.		292	-	Forum Tauri Theodosius Kemerli	393-465	Yük: 175 cm. Çap: 140 cm.
11.		293	Yok	Ayasofya Theodosius Dönemi Portikosu	404/405-415	Yük: 82 cm. Çap: 65 cm.
12.	-	294	-	Porta Aurea Avlusu	4. Yy 2. Yarısı- 5. Yy İlk Çeyreği	Yük: 77.5 cm. Çap: 70 cm.
13.	-	295	3216	İstanbul Arkeoloji Müzesi	4. Yy 2. Yarısı- 5. Yy İlk Çeyreği	Yük: 87 cm. Çap: 76 cm.
14.		296	-	Topkapı Sarayı Avlusu	5. Yy İlk Çeyreği	Yük: 72.5 cm. Çap: 59 cm.
15.		297	-	Saraçhane	4. Yy 2. Yarısı- 5. Yy İlk Çeyreği	Yük: 65 cm. Çap: 53 cm.
16.	-	298	-	Saraçhane	4. Yy 2. Yarısı- 5. Yy İlk Çeyreği	Yük: 66 cm. Çap: 62.5 cm.
17.	-	299	-	Saraçhane	4. Yy 2. Yarısı- 5. Yy İlk Çeyreği	Yük: 72.5 cm. Çap: 76.5 cm.
18.	-	300	-	Saraçhane	4. Yy 2. Yarısı- 5. Yy İlk Çeyreği	Yük: 72 cm. Çap: -
19.	-	301	-	Saraçhane	4. Yy 2. Yarısı- 5. Yy İlk Çeyreği	Yük: 70 cm. Çap: -
20.	-	302	-	Saraçhane	4. Yy 2. Yarısı- 5. Yy İlk Çeyreği	Yük: - Çap: -

Tablo 1. (Devamı) İstanbul

2.2: İki Sıra Akantus Yaprak Çelenkli, Dış Volütlü Başlıklar						
21.		303	-	Saraçhane	4. Yy 2. Yarısı- 5. Yy İlk Çeyreği	Yük: 70.5 cm. Çap: 61 cm.
22.	-	304	-	Saraçhane	4. Yy 2. Yarısı- 5. Yy İlk Çeyreği	Yük: 62 cm. Çap: 54.5 cm.
23.	-	305	-	Saraçhane	4. Yy 2. Yarısı- 5. Yy İlk Çeyreği	Yük: 59 + cm. Çap: 56 cm.
24.	-	306	-	Saraçhane	4. Yy 2. Yarısı- 5. Yy İlk Çeyreği	Yük: 62 cm. Çap: 55.8 cm.
25.		307	-	Saraçhane	4. Yy 2. Yarısı- 5. Yy İlk Çeyreği	Yük: 61.5 cm. Çap: 55.5 cm.
26.	-	308	-	Saraçhane	4. Yy 2. Yarısı- 5. Yy İlk Çeyreği	Yük: - Çap: -
27.	-	309	-	Saraçhane	4. Yy 2. Yarısı- 5. Yy İlk Çeyreği	Yük: 66.5 cm. Çap: 56.5 cm.
28.		310	-	Saraçhane	4. Yy 2. Yarısı- 5. Yy İlk Çeyreği	Yük: 66.5 cm. Çap: 56 cm.
29.	-	311	-	Saraçhane	4. Yy 2. Yarısı- 5. Yy İlk Çeyreği	Yük: 64 cm. Çap: 59.5 (52.5) cm.
30.	-	312	-	Saraçhane	4. Yy 2. Yarısı- 5. Yy İlk Çeyreği	Yük: 67 cm. Çarp: 56.5 cm.

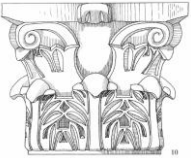

Tablo 1. (Devamı) İstanbul

31.	-	313	Yok	Ayasofya Müzesi	4. Yy 2. Yarısı- 5. Yy İlk Çeyreği	Yük: 59 cm. Çap: 54.5 cm.
32.	-	314	-	Topkapı Sarayı 2. Avlu	4. Yy 2. Yarısı- 5. Yy İlk Çeyreği	Yük: 56 cm. Çap: 51.5 cm.
33.	-	315	3278	İstanbul Arkeoloji Müzesi 2. Avlu	4. Yy 2. Yarısı- 5. Yy İlk Çeyreği	Yük: 55.5 cm. Çap: 47 cm.
34.	-	316	Yok	İstanbul Arkeoloji Müzesi 5. Avlu	4. Yy 2. Yarısı- 5. Yy İlk Çeyreği	Yük: 56.5 cm. Çap: 46 cm.
35.	-	317	3256	İstanbul Arkeoloji Müzesi 2. Avlu	4. Yy 2. Yarısı - 5. Yy İlk Çeyreği	Yük: 50.5 cm. Çap: 48.5 cm.
36.	-	318	-	Yedikule Avlu	4. Yy 2. Yarısı - 5. Yy İlk Çeyreği	Yük: 43 cm. Çap: 46 cm.
37.	-	319	-	Mozaik Müzesi	4. Yy 2. Yarısı - 5. Yy İlk Çeyreği	Yük: 50 cm.
38.	-	320	3258	İstanbul Arkeoloji Müzesi 4. Avlu	4. Yy 2. Yarısı - 5. Yy İlk Çeyreği	Yük: 43.5 cm. Çap: 37 cm. (?)
39.	-	321	Yok	İstanbul Arkeoloji Müzesi 2. Avlu	4. Yy 2. Yarısı - 5. Yy İlk Çeyreği	Yük: 60 cm. Çap: 46 cm.
40.	-	322	78.91	İstanbul Arkeoloji Müzesi 2. Avlu	4. Yy 2. Yarısı - 5. Yy İlk Çeyreği	Yük: - Çap: -

Tablo 1. (Devamı) İstanbul

41.	-	323	-	Topkapı Sarayı 1. Avlu	5. Yy İlk Çeyreği	Yük: 64 cm. Çap: 57.8 cm.
42.	-	324	-	Saraçhane	4. Yy 2. Yarısı - 5. Yy İlk Çeyreği	Yük: 46.5 cm. Çap: -
2.3: Yumuşak Dişli Tek Sıra Akantus Yaprak Çelenkli, Dış Volütlü, Dolgu Yapraklı Başlıklar						
43.		325	Yok	İstanbul Arkeoloji Müzesi 3. Avlu	5. Yy İlk Çeyreği	Yük: 53 cm. Çap: 43.5 cm.
44.	-	326	5444	İstanbul Arkeoloji Müzesi 5. Avlu	4. Yy 2. Yarısı- 5. Yy İlk Çeyreği	Yük: 43.5 cm. Çap: 37 cm.
45.	-	327	-	Topkapı Sarayı	4. Yy 2. Yarısı- 5. Yy İlk Çeyreği	Yük: 45.5 cm. Çap: 42 cm.
46.	-	328	-	Davut Paşa Medresesi	4. Yy 2. Yarısı- 5. Yy İlk Çeyreği	Yük: 47 cm. Çap: 37.5 cm.
47.	-	329	-	Davut Paşa Medresesi	4. Yy 2. Yarısı- 5. Yy İlk Çeyreği	Yük: 43.5 cm. Çap: 38.5 cm.
48.	-	330	-	Davut Paşa Medresesi	4. Yy 2. Yarısı- 5. Yy İlk Çeyreği	Yük: 42.5 cm. Çap: 41 cm.
49.	-	331	Yok	Ayasofya Müzesi	4. Yy 2. Yarısı- 5. Yy İlk Çeyreği	Yük: 47+ cm. Çap: 47 cm.

Tablo 1. (Devamı) İstanbul

50.		332	-	Arap Cami	4. Yy 2. Yarısı- 5. Yy İlk Çeyreği	Yük: 45.5 cm. Çap: -
51.	-	333	-	Saraçhane	4. Yy 2. Yarısı- 5. Yy İlk Çeyreği	Yük: 49 cm. Çap: 42 cm.
52.	-	334	-	Saraçhane	4. Yy 2. Yarısı- 5. Yy İlk Çeyreği	Yük: 47 cm. Çap: 43 cm.
53.	-	335	-	Saraçhane	4. Yy 2. Yarısı- 5. Yy İlk Çeyreği	Yük: 44 cm. Çap: 41 cm.
54.	-	336	-	Saraçhane	4. Yy 2. Yarısı- 5. Yy İlk Çeyreği	Yük: 48 cm. Çap: 42.5 cm.
55.	-	337	-	Saraçhane	4. Yy 2. Yarısı- 5. Yy İlk Çeyreği	Yük: 54 cm. Çap:-
56.	-	338	-	Saraçhane	4. Yy 2. Yarısı- 5. Yy İlk Çeyreği	Yük: 48.5 cm. Çap: -
57.	-	339	-	Saraçhane	4. Yy 2. Yarısı- 5. Yy İlk Çeyreği	Yük: - Çap: 42 cm.
58.	-	340	-	Saraçhane	4. Yy 2. Yarısı- 5. Yy İlk Çeyreği	Yük: 47 cm. Çap:-
59.	-	341	-	Saraçhane	4. Yy 2. Yarısı- 5. Yy İlk Çeyreği	Yük: 50 cm. Çap: 42 cm.
60.	-	342	-	Saraçhane	4. Yy 2. Yarısı- 5. Yy İlk Çeyreği	Yük: 50 cm. Çap: -
61.	-	343	-	Saraçhane	4. Yy 2. Yarısı- 5. Yy İlk Çeyreği	Yük: 44.5 cm. Çap: -
62.		344	-	Saraçhane	5.Yy İlk Çeyreği	Yük: 44,5 cm. Çap: 45 cm.

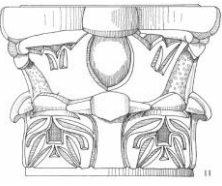
Tablo 1. (Devamı) İstanbul

63.	-	345	2310	İstanbul Arkeoloji Müzesi 3. Avlu	5.Yy İlk Çeyreği	Yük: 51 cm. Çap: 42 cm.
64.	-	346	7627	İstanbul Arkeoloji Müzesi 2. Avlu	4. Yy 2. Yarısı – 5. Yy İlk Çeyreği	Yük: 50.5 cm. Çap: 42 cm.
65.	-	347	2658	İstanbul Arkeoloji Müzesi 5. Avlu	5. Yy İlk Çeyreği	Yük: 47 cm. Çap: 44 cm.
66.	-	348	Yok	İstanbul Arkeoloji Müzesi 3. Avlu	5. Yy İlk Çeyreği	Yük: 47.5 cm. Çap: 39.5 cm.
67.	-	349	Yok	Ayasofya Müzesi	5. Yy İlk Çeyreği	Yük: 42.5 cm. Çap: 38 cm.
68.	-	350	Yok	İstanbul Arkeoloji Müzesi Osman Hamdi Bey Yokuşu	5. Yy İlk Çeyreği	Yük: 37 cm. Çap: 33 cm.
69.	-	351	Yok	İstanbul Arkeoloji Müzesi Osman Hamdi Bey Yokuşu	4. Yy 2. Yarısı 5. Yy İlk Çeyreği	Yük: 34+ cm. Çap: -
70.	-	352	Yok	İstanbul Arkeoloji Müzesi 3. Avlu	5. Yy İlk Çeyreği	Yük: 37.5 cm. Çap: 34.5 cm.

Tablo 1. (Devamı) İstanbul

71.	-	353	222	Ayasofya Müzesi	4. Yy 2. Yarısı 5. Yy İlk Çeyreği	Yükseklik : 41.5 cm. Çap: 42.5 cm.
72.	-	354	-	Studios Manastır Kilisesi	4. Yy 2. Yarısı 5. Yy İlk Çeyreği	Yük: 40 cm. Çap: 34 cm.
73.	-	355	504	Ayasofya Müzesi	5. Yy İlk Çeyreği	Yük: 48 cm. Çap: 46 cm.
74.	-	356	-	Topkapı Sarayı	5. Yy İlk Çeyreği	Yük: 36 cm. Çap: 33 cm.
75.	-	357	Yok	Ayasofya Müzesi	5. Yy İlk Çeyreği	Yük: 48 cm. Çap: -
76.	-	358	409	Ayasofya Müzesi	5. Yy İlk Çeyreği	Yük: 48.5 cm. Çap: 45 cm.
77.	-	359	114	Ayasofya Müzesi	5. Yy İlk Çeyreği	Yük: 47.5 cm. Çap: -
78.	-	360	6259	İstanbul Arkeoloji Müzesi 5. Avlu	5. Yy İlk Çeyreği	Yük: 40.5 cm. Çap: 40 cm.
79.	-	361	Yok	İstanbul Arkeoloji Müzesi Osman Hamdi Bey Yokuşu	5. Yy İlk Çeyreği	Yük: 37.5 cm. Çap: 36 cm.
80.	-	362	-	Azize Eufemia Kilisesi Arkeoloji Parkı (?)	5. Yy İlk Çeyreği	Yük: 40 cm. Çap: 43 cm.

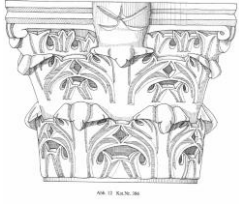

Tablo 1. (Devamı) İstanbul

81.	-	363	-	Topkapı Sarayı 2.Avlu	5. Yy İlk Çeyreği	Yük: 41 cm. Çap: 37.5 cm.
82.	-	364	-	Topkapı Sarayı Bahçe	5. Yy İlk Çeyreği	Yük: 44 cm. Çap: 41.5 cm.
83.	-	365	-	Mozaik Müzesi Avlu	5. Yy İlk Çeyreği	Yük: 45 cm. Çap: 44.5 cm.
84.		366	Yok	İstanbul Arkeoloji Müzesi Osman Hamdi Bey Yokuşu	5. Yy İlk Çeyreği	Yük: 38 cm. Çap: 36 cm.
85.	-	367	74.54	İstanbul Arkeoloji Müzesi 2.Avlu	5. Yy İlk Çeyreği	Yük: 36 cm. Çap: 35 cm.
86.	-	368	-	Topkapı Sarayı 1.Avlu	5. Yy İlk Çeyreği	Yük: 40.5 cm. Çap: 35 cm.
87.	-	369	Yok	İstanbul Arkeoloji Müzesi 5.Avlu	5. Yy İlk Çeyreği	Yük: 49 cm. Çap: 45 cm.
88.	-	370	78.41	İstanbul Arkeoloji Müzesi 2.Avlu	5. Yy İlk Çeyreği	Yük: 45.5 cm. Çap: 43.8 cm.
2.4: Yumuşak Dişli Tek Sıra Akantus Yaprak Çelenkli, Dış Volütlü Başlıklar						
89.	-	371	-	Azize Eufemia Kilisesi Arkeoloji Parkı	5. Yy İlk Çeyreği	Yük: 35 cm. Çap: 33 cm.

Tablo 1. (Devamı) İstanbul

3: Büyük Dişli Akantus Yapraklı Korinth Sütun Başlıkları						
3.1: Büyük Dişli İki Sıra Akantus Yaprak Çelenkli, Dış Volütlü, Dolgu Yapraklı Başlıklar						
90.		372	Yok	Ayasofya Müzesi	404/405-415	Yük: 105 cm. Çap: 83 cm.
91.	-	373	78.30	İstanbul Arkeoloji Müzesi 2. Avlu	5. Yy İlk Yarısı	Yük: 52 + cm. Çap: -
92.	-	374	Yok	İstanbul Arkeoloji Müzesi Osman Hamdi Bey Yokuşu	5. Yy 2. Yarısı	Yük: 48.5 cm. Çap: 43-45 cm.
93.	-	375	Yok	Ayasofya Müzesi	5. Yy 2. Yarısı	Yük: 53 cm. Çap: 47 cm.
94.	-	376	Yok	İstanbul Arkeoloji Müzesi 5. Avlu	5. Yy 2. Yarısı	Yük: 36 cm. Çap: 32.5 cm.
95.	-	377	5671	İstanbul Arkeoloji Müzesi 3. Avlu	6. Yy İlk Yarısı	Yük: 70,5 cm. Çap: 62,5 cm.
96.	-	378	5839	İstanbul Arkeoloji Müzesi 3. Avlu	6. Yy İlk Yarısı	Yük: 78 cm. Çap: 70.5 cm.
97.	-	379	-	Mozaik Müzesi	6. Yy İlk Yarısı	Yük: 70+ cm.
98.	-	380	-	Mozaik Müzesi	6. Yy İlk Yarısı	Yük: 71.5 cm. Çap: 52 cm.

Tablo 1. (Devamı) İstanbul

99.	-	381	-	Mozaik Müzesi	6. Yy İlk Yarısı	Yük: 63+ cm.
100.	-	382	-	Mozaik Müzesi	6. Yy İlk Yarısı	Yük: 70 cm. Çap: 54 cm.
101.	-	383	Yok	İstanbul Arkeoloji Müzesi 3. Avlu	6. Yy İlk Yarısı	Yük: 72 cm. Çap: 56 cm.
102.	-	384	72.38	İstanbul Arkeoloji Müzesi 2. Avlu	6. Yy İlk Yarısı	Yük: 78.5 cm. Çap: 64.5 cm.
103.		385	72.39	İstanbul Arkeoloji Müzesi 2. Avlu	6. Yy İlk Yarısı	Yük: 80 cm. Çap: 66.5 cm.
104.		386	-	Topkapı Sarayı 1. Avlu	6. Yy İlk Yarısı	Yük: 72 cm. Çap: 60.5 cm.
105.		387	-	Topkapı Sarayı 1. Avlu	6. Yy İlk Yarısı	Yük: 71.5 cm. Çap: 60.5 cm.
106.	-	388	-	Topkapı Sarayı 1. Avlu	6. Yy İlk Yarısı	Yük: 69 cm. Çap: 59.5 cm.
107.	-	389	-	Kınalı Ada (?)	6. Yy 2. Çeyreği	Yük: 73+ cm. Çap: -
108.	-	390	Yok	Ayasofya Müzesi	6. Yy İlk Yarısı	Yük: 50 + cm. Çap: 68? cm.

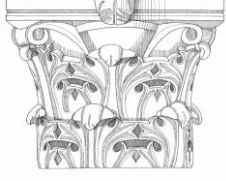
Tablo 1. (Devamı) İstanbul

3.2: Büyük Dişli İki Sıra Akantus Yaprak Çelenkli, Dış Volütlü Başlıklar						
109.		391	-	İstanbul Teknik Üniversitesi Bahçe	5. Yy İkinci Yarısı	Yük: 43 cm. Çap: 37 cm.
110.	-	392	Yok	İstanbul Arkeoloji Müzesi 4.Avlu	5. Yy İkinci Yarısı	Yük: 56 cm. Çap: 43.5 cm.
111.	-	393	4710	İstanbul Arkeoloji Müzesi 2.Avlu	5. Yy	Yük: 57 cm. Çap: 48 cm.
112.	-	394	2460	İstanbul Arkeoloji Müzesi 3.Avlu	5.Yy	Yük: 52.5 cm. Çap: 42.5 cm.
113.	-	395	2460	İstanbul Arkeoloji Müzesi 3.Avlu	5.Yy	Yük: 52.5 cm. Çap: 44 cm.
114.	-	396	2460	İstanbul Arkeoloji Müzesi 3.Avlu	5.Yy	Yük: 53.5 cm. Çap: 48 cm.
115.	-	397	2460	İstanbul Arkeoloji Müzesi 3.Avlu	5.Yy	Yük: 53.5 cm. Çap: 43.5 cm.
116.	-	398	2734	İstanbul Arkeoloji Müzesi 3.Avlu	5.Yy	Yük: 65 cm. Çap: 58 cm.

Tablo 1. (Devamı) İstanbul

117.	-	399	-	Kalenderhane Cami	5. Yy İkinci Yarısı	Yük: 69 cm. Çap: 51 cm.
118.	-	400	-	Kalenderhane Cami	5. Yy İkinci Yarısı	Yük: 68 cm. Çap: 51 cm.
119.	-	401	-	Kalenderhane Cami	5. Yy İkinci Yarısı	Yük: 64.5 cm. Çap: 50 cm.
120.	-	402	-	Kalenderhane Cami	5. Yy İkinci Yarısı	Yük: 49+ cm. Çap: -
121.	-	403	-	Kalenderhane Cami	5. Yy İkinci Yarısı	Yük: 41+ cm. Çap: -
122.	-	404	-	Kalenderhane Cami	5. Yy	Yük: 27+ cm. Çap: -
123.	-	405	-	Gülhane Parkı	5.Yy	Yük: 57.5+ cm. Çap: 54 cm.
124.	-	406	202	Ayasofya Müzesi	5.Yy	Yük: 46.5 cm. Çap: 45.5 cm.
125.	-	407	3200	İstanbul Arkeoloji Müzesi 3.Avlu	5.Yy	Yük: 56 cm. Çap: 49 cm.
126.	-	408	2321	İstanbul Arkeoloji Müzesi 3.Avlu	5.Yy	Yük: 55 cm. Çap: 45 cm.
127.	-	409	5987	İstanbul Arkeoloji Müzesi 2.Avlu	5. – 6. Yy	Yük: 50 cm. Çap: 45.5 cm.

Tablo 1. (Devamı) İstanbul

128.		410	-	Topkapı Sarayı 1.Avlu	5. Yy	Yük: 53 cm. Çap: 48 cm.
129.	-	411	Yok	İstanbul Arkeoloji Müzesi 3.Avlu	5.Yy	Yük: 56 cm. Çap: 50 cm.
130.	-	412	5440	İstanbul Arkeoloji Müzesi 2.Avlu	5.Yy	Yük: 52 cm. Çap: 46 cm.
131.	-	413	Yok	İstanbul Arkeoloji Müzesi 3.Avlu	5.Yy	Yük: 52.5 cm. Çap: 54 cm.
132.	-	414	Yok	İstanbul Arkeoloji Müzesi 3.Avlu	5.Yy	Yük: 60 cm. Çap: 45 cm.
133.	-	415	7223	İstanbul Arkeoloji Müzesi 2.Avlu	5.Yy	Yük: 31 cm. Çap: 25 cm.
134.	-	416	-	Topkapı Sarayı Fil Bahçe	5. – 6. Yy	Yük: 63 cm. Çap: 50 cm.
135.	-	417	-	Topkapı Sarayı Fil Bahçe	5. – 6. Yy	Yük: 66 cm. Çap: 55.5 cm.
136.	-	418	Yok	İstanbul Arkeoloji Müzesi 3.Avlu	5. – 6. Yy	Yük: 58 cm. Çap: 40.5 cm.

Tablo 1. (Devamı) İstanbul

137.	-	419	5197	İstanbul Arkeoloji Müzesi 2.Avlu	5. – 6. Yy	Yük: 55 cm. Çap: 50 cm.
138.	-	420	Yok	İstanbul Arkeoloji Müzesi 2.Avlu	5. – 6. Yy	Yük: 60 cm. Çap: 50.5 cm.
139.	-	421	-	Topkapı Sarayı 1.Avlu	5. Yy 2. Yarısı – 6. Yy	Yük: 65 cm. Çap: -
140.	-	422	Yok	Ayasofya Müzesi	5. – 6. Yy	Yük: 63 cm. Çap: -
141.	-	423	-	Saraçhane	5. Yy 2. Yarısı - 6. Yy	Yük: 60 cm. Çap: 52 cm.
142.	-	424	7464	İstanbul Arkeoloji Müzesi 2.Avlu	5. – 6. Yy	Yük: 54 cm. Çap: 50.5 cm.
143.	-	425	2735	İstanbul Arkeoloji Müzesi 3.Avlu	5. Yy 2. Yarısı – 6. Yy	Yük: 57 cm. Çap: 43.5 cm.
144.	-	426	3252	İstanbul Arkeoloji Müzesi 3.Avlu	5. Yy	Yük: 51 cm. Çap: 44.5 cm.
145.	-	427	-	Kalenderhane Cami	5. Yy 2. Yarısı – 6. Yy	Yük: - Çap: -
146.	-	428	-	Kalenderhane Cami	5. – 6. Yy	Yük: - Çap: -
147.		429	-	Topkapı Sarayı 1.Avlu	5. Yy	Yük: 63.5 cm. Çap: 51.5 cm.

Tablo 1. (Devamı) İstanbul

148.	-	430	4454	İstanbul Arkeoloji Müzesi 3.Avlu	5. Yy	Yük: 53 cm. Çap: 44.5 cm.
149.	-	431	224	Ayasofya Müzesi	5.Yy	Yük: 52.5 cm. Çap: 40 cm.
150.	-	432	2383	İstanbul Arkeoloji Müzesi 3.Avlu	5. Yy	Yük: 57.5 cm. Çap: 48 cm.
151.	-	433	229	Ayasofya Müzesi	5. Yy – 6. Yy	Yük: 50.5 cm. Çap: 44 cm.
152.	-	434	-	Burmali Mescid	5. Yy – 6. Yy	Yük:- Çap:-
153.	-	435	7838	İstanbul Arkeoloji Müzesi 2.Avlu	5. Yy	Yük: 51 cm. Çap: 45 cm.
154.	-	436	Yok	İstanbul Arkeoloji Müzesi Bahçe	5. Yy	Yük: 57 cm. Çap: 50.5 cm.
155.	-	437	-	Topkapı Sarayı 1.Avlu	5. Yy	Yük: 49 cm. Çap: 43 cm.
156.	-	438	Yok	İstanbul Arkeoloji Müzesi 4.Avlu	5. Yy – 6. Yy	Yük: 54 cm. Çap: -
157.	-	439	2991	İstanbul Arkeoloji Müzesi 3.Avlu	5. Yy 2. Yarısı	Yük: 52 cm. Çap: 42 cm.

Tablo 1. (Devamı) İstanbul

158.	-	440	3252	İstanbul Arkeoloji Müzesi 3.Avlu	5. Yy – 6. Yy	Yük: 48 cm. Çap: 44 cm.
159.	-	441	-	Gülhane Parkı	5. Yy	Yük: 57+ cm. Çap: 50-51 cm.
160.	-	442	-	Gülhane Parkı	5.Yy	Yük: 60.5+ cm. Çap: 55 cm.
161.	-	443	Yok	İstanbul Arkeoloji Müzesi 3.Avlu	5. Yy – 6. Yy	Yük: 53.5 cm. Çap: 42 cm.
162.	-	444	-	Haseki Hastanesi	5. Yy	Yük: 58 cm. Çap: 53 cm.
163.	-	445	Yok	İstanbul Arkeoloji Müzesi 3.Avlu	5. Yy 2. Yarısı 6. Yy	Yük: 51 cm. Çap: 44 cm.
164.	-	446	-	Kalenderhane Cami	5. Yy – 6. Yy	Yük: - Çap: 46 cm.
165.		447	-	Topkapı Sarayı 1.Avlu	5. Yy 2. Yarısı – 6. Yy	Yük: 66.5 cm. Çap: 49.5 cm.
166.	-	448	Yok	Ayasofya Müzesi	5. Yy 2. Yarısı – 6. Yy	Yük: 60 cm. Çap: -
167.		449	201	Ayasofya Müzesi	5. Yy 2. Yarısı – 6. Yy	Yük: 64.5 cm. Çap: 53.5 cm.

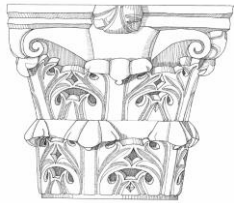
Tablo 1. (Devamı) İstanbul

168.	-	450	-	Topkapı Sarayı Fil Bahçe	5. Yy 2. Yarısı – 6. Yy	Yük: 56.5 cm. Çap: 44.5 cm.
169.	-	451	-	Topkapı Sarayı Fil Bahçe	5. Yy 2. Yarısı – 6. Yy	Yük: 52 cm. Çap: 46 cm.
170.	-	452	-	Mozaik Müzesi	5. Yy 2. Yarısı – 6. Yy	Yük: 63.5 cm. Çap: 56.5 cm.
171.	-	453	-	Mozaik Müzesi	5. Yy 2. Yarısı – 6. Yy	Yük: 54 cm. Çap:-
172.	-	454	-	Mozaik Müzesi	5. Yy 2. Yarısı – 6. Yy	Yük: 54.5 cm. Çap: 44 cm.
173.	-	455	-	Burmali Mescid	5. Yy 2. Yarısı – 6. Yy	Yük: - Çap: -
174.	-	456	2630	İstanbul Arkeoloji Müzesi 3.Avlu	5. Yy 2. Yarısı – 6. Yy	Yük: 57 cm. Çap: 48.5 cm.
175.	-	457	7918	İstanbul Arkeoloji Müzesi 3.Avlu	5. Yy 2. Yarısı – 6. Yy	Yük: 55.5 cm. Çap: 47.5 cm.
176.	-	458	4447	İstanbul Arkeoloji Müzesi 3.Avlu	5. Yy 2. Yarısı – 6. Yy	Yük: 64 cm. Çap: 55.5 cm.
177.	-	459	2629	İstanbul Arkeoloji Müzesi 3.Avlu	5. Yy 2. Yarısı - 6. Yy	Yük: 59.5 cm. Çap: 50.5 cm.

Tablo 1. (Devamı) İstanbul

178.	-	460	7829	İstanbul Arkeoloji Müzesi 2.Avlu	5. Yy 2. Yarısı – 6. Yy	Yük: 59 cm. Çap: 47 cm.
179.	-	461	-	İstanbul Arkeoloji Müzesi 2.Avlu	5. Yy 2. Yarısı- 6. Yy	Yük: 64 cm. Çap: 51.5 cm.
180.	-	462	-	İstanbul Arkeoloji Müzesi 2.Avlu	5. Yy 2. Yarısı - 6. Yy	Yük: 65 cm. Çap: 52.5 cm.
181.	-	463	Yok	Ayasofya Müzesi	5. Yy 2. Yarısı – 6. Yy	Yük: - Çap: 53 cm.
182.	-	464	5771	İstanbul Arkeoloji Müzesi 4.Avlu	5. Yy 2. Yarısı – 6. Yy	Yük: 48+ cm. Çap: -
183.	-	465	5441	İstanbul Arkeoloji Müzesi 5.Avlu	5. Yy 2. Yarısı- 6. Yy	Yük: 49 cm. Çap:41.5 cm.
184.	-	466	5442	İstanbul Arkeoloji Müzesi 5.Avlu	5. Yy 2. Yarısı – 6. Yy	Yük: 47+ cm. Çap: -
185.	-	467	-	Topkapı Sarayı 2.Avlu	5. Yy 2. Yarısı – 6. Yy	Yük: 54.5 cm. Çap: 43.5+ cm.
186.	-	468	-	Topkapı Sarayı 2.Avlu	6. Yy	Yük: 60 cm. Çap: 47 cm.
187.	-	469	-	Topkapı Sarayı 2.Avlu	5. Yy 2. Yarısı – 6. Yy	Yük: - Çap: -

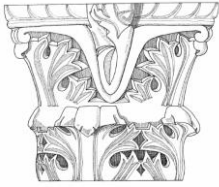
Tablo 1. (Devamı) İstanbul

188.	-	470	126	Ayasofya Müzesi	5. Yy 2. Yarısı- 6. Yy	Yük: 53 cm. Çap: 48.5 cm.
189.	-	471	-	Tekfur Sarayı	5. Yy 2. Yarısı- 6. Yy	Yük: 48 cm. Çap: 46 cm.
190.	-	472	201	Ayasofya Müzesi	6. Yy	Yük: 68 cm. Çap: 50 cm.
191.		473	-	Sarayhanı	6. Yy	Yük: 64 cm. Çap: 45.5 cm.
192.	-	474	-	Sarayhanı	5. Yy 2. Yarısı – 6. Yy	Yük: 56 cm. Çap: -
193.	-	475	-	Sarayhanı	6. Yy	Yük: 58 cm. Çap: -
194.	-	476	-	Sarayhanı	6. Yy	Yük: 48.8 cm. Çap: 43.5 cm.
195.	-	477	3257	İstanbul Arkeoloji Müzesi 2.Avlu	6. Yy	Yük: 59 cm. Çap: 47 cm.
196.	-	478	Yok	İstanbul Arkeoloji Müzesi 3.Avlu	6. Yy	Yük: 61 cm. Çap: 46.5 cm.
197.	-	479	-	Kalenderhane Cami	5.Yy 2.Yarısı – 6. Yy	Yük: - Çap: -
198.	-	480	-	Kalenderhane Cami	5.Yy 2.Yarısı – 6. Yy	Yük: - Çap: -
199.	-	481	Yok	Ayasofya Müzesi	5. – 6. Yy	Yük: 61 cm. Çap: 48.5 cm.

Tablo 1. (Devamı) İstanbul

200.	-	482	Yok	İstanbul Arkeoloji Müzesi 2.Avlu	5.Yy 2.Yarısı – 6. Yy	Yük: 61.5 cm. Çap: 50 cm.
201.		483	-	Topkapı Sarayı 1.Avlu	6. Yy 1. Yarısı	Yük: 64 cm. Çap: 51.5 cm.
202.	-	484	-	Topkapı Sarayı 1.Avlu	6. Yy 1. Yarısı	Yük: 62.5 cm. Çap: 43.5 cm.
203.	-	485	2379	İstanbul Arkeoloji Müzesi 3.Avlu	6. Yy 1. Yarısı	Yük: 58.5 cm. Çap: 43 cm.
204.		486	4455	İstanbul Arkeoloji Müzesi 3.Avlu	6. Yy 1. Yarısı	Yük: 56 cm. Çap: 45 cm.
205.	-	487	-	Kalenderhane Cami	6. Yy 1. Yarısı	Yük: - Çap: -
206.	-	488	-	Aya İrini Kilisesi Naos	5. – 6. Yy	Yük: 63 cm. Çap: -
3.3: Büyük Dişli Tek Sıra Akantus Yaprak Çelenkli, Dış Volütlü, Dolgu Yapraklı Başlıklar						
207.		489	6045	İstanbul Arkeoloji Müzesi 3.Avlu	5. Yy 2. Yarısı	Yük: 52 cm. Çap: 40.5 cm.
208.		490	-	Şarāçhane	6. Yy	Yük: 48 cm. Çap: 38.5 cm.

Tablo 1. (Devamı) İstanbul

209.	-	491	7465	İstanbul Arkeoloji Müzesi 2.Avlu	5. Yy 2. Yarısı	Yük: 47 cm. Çap: 43 cm.
210.	-	492	Yok	İstanbul Arkeoloji Müzesi 4.Avlu	5. Yy 2. Yarısı	Yük: 43 cm. Çap: 38.5 cm.
211.	-	493	-	Topkapı Sarayı 1.Avlu	5. Yy Son Çeyreği - 6. Yy İlk Çeyreği	Yük: 44.5 cm. Çap: 35.5 cm.
212.	-	494	-	Topkapı Sarayı Fil Bahçe	5. Yy 2. Yarısı- 6. Yy İlk Yarısı	Yük: 36 cm. Çap: 33 cm.
213.	-	495	-	Forum Tauri	5. Yy 2. Yarısı- 6. Yy İlk Yarısı	Yük: 38 cm. Çap: 34 cm.
214.	-	496	232 (?)	Ayasofya Müzesi	5. Yy 2. Yarısı- 6. Yy İlk Yarısı	Yük: 50 cm. Çap: 37 cm.
215.		497	207 (?)	Ayasofya Müzesi	6. Yy İlk Yarısı	Yük: 48 cm. Çap: 39.5 cm.
216.	-	498	(?)	Ayasofya Müzesi	5. Yy 2. Yarısı- 6. Yy İlk Yarısı	Yük: 42 cm. Çap: 39.5 cm.
217.	-	499	4436	İstanbul Arkeoloji Müzesi 2.Avlu	5. Yy 2. Yarısı- 6. Yy İlk Yarısı	Yük: 44.5 cm. Çap: 38.5 cm.
218.	-	500	-	Topkapı Sarayı Fil Bahçe	6. Yy 2. Yarısı	Yük: 44 cm. Çap: 38 cm.

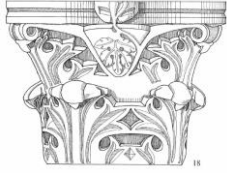
Tablo 1. (Devamı) İstanbul

219.	-	501	Yok	İstanbul Arkeoloji Müzesi Osman Hamdi Bey Yokuşu	5. Yy 2. Yarısı- 6. Yy İlk Yarısı	Yük: 48 cm. Çap: -
220.	-	502	2390	İstanbul Arkeoloji Müzesi 5.Avlu	5. Yy 2. Yarısı- 6. Yy İlk Yarısı	Yük: 48 cm. Çap: 42 cm.
221.	-	503	5741	İstanbul Arkeoloji Müzesi 3.Avlu	5. Yy 2. Yarısı – 6. Yy	Yük: 48.5 cm. Çap: 42.5 (38) cm.
222.	-	504	250	Ayasofya Müzesi	6. Yy İlk Yarısı	Yük: 33 cm. Çap: 33 cm.
223.	-	505	2460	İstanbul Arkeoloji Müzesi 3.Avlu	5. Yy 2. Yarısı- 6. Yy İlk Yarısı	Yük: 50.5 cm. Çap: 44 cm.
224.		506	Yok	İstanbul Arkeoloji Müzesi Osman Hamdi Bey Yokuşu	5. Yy 2. Yarısı- 6. Yy İlk Yarısı	Yük: 43 cm. Çap: 35.5 cm.
225.	-	507	-	Kalenderhane Cami	5. Yy 2. Yarısı- 6. Yy İlk Yarısı	Yük: - Çap: -
226.	-	508	5443	İstanbul Arkeoloji Müzesi 5.Avlu	6. Yy	Yük: 41 cm. Çap: 33 cm.
227.	-	509	5746	İstanbul Arkeoloji Müzesi 5.Avlu	6. Yy	Yük: 42 cm. Çap: 40 cm.

Tablo 1. (Devamı) İstanbul

228.	-	510	-	Topkapı Sarayı Fil Bahçe	6. Yy	Yük: 40 cm. Çap: 40 cm.
229.	-	511	Yok	Ayasofya Müzesi	6. Yy	Yük: 43 cm. Çap: -
230.	-	512	Yok	Ayasofya Müzesi	6. Yy	Yük: 40.5 cm. Çap: -
231.	-	513	-	Sultanahmet (Pazar Sokağı- Mozaik Müzesi(?))	6. Yy	Yük: 41.5 cm. Çap: 29.5 cm.
232.		514	-	Galata St. Georg Kilisesi	5. Yy 2. Yarısı- 6. Yy İlk Yarısı	Yük: - Çap: -
233.	-	515	-	Galata St. Georg Kilisesi	5. Yy 2. Yarısı- 6. Yy İlk Yarısı	Yük: - Çap: -
234.	-	516	Yok	Ayasofya Müzesi	5. Yy 2. Yarısı- 6. Yy İlk Yarısı	Yük: 50 cm. Çap: 37.5 cm.
235.	-	517	-	İstanbul Teknik Üniversitesi Avlu	5. Yy 2. Yarısı- 6. Yy İlk Yarısı	Yük: 46 cm. Çap: 36 cm.
236.	-	518	-	Güzelbahçe Hastanesi	5. Yy Sonu- 6. Yy İlk Yarısı	Yük: 50.5 cm. Çap: 36 cm.
237.	-	519	-	Sultanahmet (Pazar Sokağı- Mozaik Müzesi(?))	5. Yy Sonu- 6. Yy İlk Yarısı	Yük: 43.5 cm. Çap: 33 cm.
238.	-	520	-	Arap Camii	5. Yy 2. Yarısı- 6. Yy İlk Yarısı	Yük: 47.5 cm. Çap: 36 cm.

Tablo 1. (Devamı) İstanbul

239.	-	521	-	Topkapı Sarayı Fil Bahçe	6. Yy İlk Yarısı	Yük: 39.5 cm. Çap: 27 cm.
240.	-	522	-	Yedikule	5. Yy 2. Yarısı- 6. Yy İlk Yarısı	Yük: 39 cm. Çap: 37 cm.
241.	-	523	3259	İstanbul Arkeoloji Müzesi 5.Avlu	5. Yy 2. Yarısı- 6. Yy İlk Yarısı	Yük: 45.5 cm. Çap: 38.5 cm.
242.	-	524	Yok	İstanbul Arkeoloji Müzesi Osman Hamdi Bey Yokuşu	5. Yy 2. Yarısı- 6. Yy İlk Yarısı	Yük: 40 cm. Çap: 35.5 cm.
243.	-	525	Yok	İstanbul Arkeoloji Müzesi 5.Avlu	6.Yy 2.Yarısı	Yük:45,5 cm. Çap: 36,5+ cm.
244.	-	526	3181	İstanbul Arkeoloji Müzesi 3.Avlu	6.Yy İlk Yarısı	Yük: 50 cm. Çap:39,5 cm.
245.		527	Yok	Ayasofya Müzesi	5. Yy 2. Yarısı- 6. Yy İlk Yarısı	Yük:43 cm. Çap:36,5 cm.
246.	-	528	Yok	Ayasofya Müzesi	5. Yy 2. Yarısı- 6. Yy İlk Yarısı	Yük: 51 cm. Çap: 51 cm.
247.	-	529	Yok	Ayasofya Müzesi	5. Yy 2. Yarısı- 6. Yy İlk Yarısı	Yük: 41 cm. Çap: 32 cm.
248.	-	530	107	Ayasofya Müzesi	5. Yy 2. Yarısı- 6. Yy İlk Yarısı	Yük:45 cm. Çap: 33,5 cm.

Tablo 1. (Devamı) İstanbul

249.	-	531	108	Ayasofya Müzesi	5. Yy 2. Yarısı- 6. Yy İlk Yarısı	Yük: 41,5 cm. Çap: 33,5 cm.
250.	-	532	-	Sultanahmet (Pazar Sokağı- Mozaik Müzesi(?))	5. Yy 2. Yarısı- 6. Yy İlk Yarısı	Yük: 40 cm. Çap: 33 cm.
251.	-	533	Yok	İstanbul Arkeoloji Müzesi 3.Avlu	5. Yy 2. Yarısı- 6. Yy İlk Yarısı	Yük: 46 cm. Çap: 43 cm.
252.	-	534	231	Ayasofya Müzesi	5. Yy 2. Yarısı- 6. Yy İlk Yarısı	Yük: 44 cm. Çap: 40,5 cm.
253.		535	Yok	İstanbul Arkeoloji Müzesi 3.Avlu	5.Yy Sonu- 6.Yy İlk Yarısı	Yük:50 cm. Çap: 36,5 cm.
254.	-	536	-	Topkapı Sarayı Fil Bahçe	5. Yy 2. Yarısı- 6. Yy İlk Yarısı	Yük: 46 cm. Çap: 33,5 cm.
255.	-	537	2312	İstanbul Arkeoloji Müzesi 3.Avlu	6.Yy	Yük: 48 cm. Çap: 44,5 cm.
256.	-	538	5295	İstanbul Arkeoloji Müzesi 3.Avlu	5. Yy 2. Yarısı- 6. Yy İlk Yarısı	Yük: 40 cm. Çap: 38 cm.
257.	-	539	-	Topkapı Sarayı Fil Bahçe	6.Yy İlk Yarısı	Yük: 51 cm. Çap: 39 cm.
258.	-	540	-	Saraçhane	6.Yy İlk Yarısı	Yük: 50 cm. Çap: 38 cm.

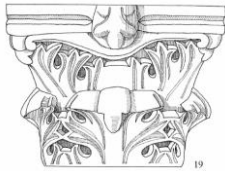
Tablo 1. (Devamı) İstanbul

259.	-	541	-	Saraçhane	5. Yy 2. Yarısı- 6. Yy İlk Yarısı	Yük: 32+ cm. Çap: 39 cm.
260.	-	542	2386	İstanbul Arkeoloji Müzesi 3.Avlu	5. Yy 2. Yarısı- 6. Yy İlk Yarısı	Yük: 43 cm. Çap: 35,5 cm.
261.	-	543	Yok	Ayasofya Müzesi	6.Yy. 2. Çeyreği	Yük: 42,5 cm. Çap: 40 cm.
262.	-	544	3255	İstanbul Arkeoloji Müzesi 4.Avlu	6. Yy İlk Yarısı	Yük: 47,5 cm. Çap: 35 cm.
263.	-	545	203	Ayasofya Müzesi	5. Yy 2. Yarısı- 6. Yy İlk Yarısı	Yük: 41 cm. Çap: 35 cm.
264.	-	546	223	Ayasofya Müzesi	5. Yy 2. Yarısı- 6. Yy İlk Yarısı	Yük: 40 cm. Çap: 33.5 cm.
265.	-	547	319 (?)	Ayasofya Müzesi	5. Yy 2. Yarısı- 6. Yy İlk Yarısı	Yük: 40 cm. Çap: 36,5 cm.
266.	-	548	Yok	Ayasofya Müzesi	5. Yy 2. Yarısı- 6. Yy İlk Yarısı	Yük: 43 cm. Çap: -
267.	-	549	Yok	Ayasofya Müzesi	5. Yy 2. Yarısı- 6. Yy İlk Yarısı	Yük: - Çap: -
268.	-	550	-	Kariye Camii	6. Yy İlk Yarısı	Yük: 40+ cm. Çap: 36+ cm.
269.	-	551	-	Kariye Camii	6. Yy İlk Yarısı	Yük: 40 cm. Çap: 33+ cm.
270.	-	552	-	Kalenderhane Camii	5. Yy 2. Yarısı- 6. Yy İlk Yarısı	Yük: 42+ cm. Çap: 37,5 cm.

Tablo 1. (Devamı) İstanbul

271.	-	553	-	Topkapı Sarayı 2.Avlu	5. Yy 2. Yarısı- 6. Yy İlk Yarısı	Yük: 41 cm. Çap: 31,5 cm.
272.	-	554	231	Ayasofya Müzesi	6. Yy İlk Yarısı	Yük: 38 cm. Çap: 35,5 cm.
273.	-	555	Yok	Ayasofya Müzesi	5. Yy 2. Yarısı-- 6. Yy İlk Yarısı	Yük: - Çap: -
274.	-	556	228	Ayasofya Müzesi	6.Yy	Yük: 44 cm. Çap: 35,5 cm.
275.	-	557	156	Ayasofya Müzesi	5. Yy 2. Yarısı- 6. Yy İlk Yarısı	Yük: 35+ cm. Çap: -
276.	-	558	Yok	İstanbul Arkeoloji Müzesi 4.Avlu	5. Yy 2. Yarısı- 6. Yy İlk Yarısı	Yük: 53 cm. Çap: -
277.	-	559	Yok	İstanbul Arkeoloji Müzesi 4.Avlu	6. Yy İlk Yarısı	Yük: 48,5 cm. Çap: 37 cm.
278.	-	560	7831	İstanbul Arkeoloji Müzesi 2.Avlu	5. Yy 2. Yarısı- 6. Yy İlk Yarısı	Yük: 45 cm. Çap: 42 cm.
279.	-	561	75.7	İstanbul Arkeoloji Müzesi 2.Avlu	5. Yy 2. Yarısı- 6. Yy İlk Yarısı	Yük: 35,5 cm. Çap: 33 cm.
280.	-	562	5156	İstanbul Arkeoloji Müzesi 5.Avlu	5. Yy 2. Yarısı- 6. Yy İlk Yarısı	Yük: 32.5 cm. Çap: 31 cm.

Tablo 1. (Devamı) İstanbul

281.	-	563	7890	İstanbul Arkeoloji Müzesi 2.Avlu	5. Yy- 6 Yy	Yük: - Çap: 45 cm.
282.	-	564	2302	İstanbul Arkeoloji Müzesi 2.Avlu	5. Yy 2. Yarısı- 6. Yy İlk Yarısı	Yük: 45 cm. Çap: -
283.	-	565	Yok	İstanbul Arkeoloji Müzesi 3.Avlu	6. Yy İlk Yarısı	Yük: 37.5+ cm. Çap: -
284.	-	566	2314	İstanbul Arkeoloji Müzesi 3.Avlu	6. Yy İlk Yarısı	Yük: 53 cm. Çap: 43.5 cm.
285.	-	567	-	Topkapı Sarayı Fil Bahçe	6. Yy İlk Yarısı/ Ortası	Yük: 48 cm. Çap: 38 cm.
286.		568	Yok	Ayasofya Müzesi	6.Yy 2. Çeyregi	Yük: 34,5 cm. Çap: 30 cm.
287.		569	-	Topkapı Sarayı 1. Avlu	6.Yy İlk Yarısı	Yük:35.5 cm. Çap: 30.5 cm.
288.	-	570	-	Davut Paşa Medresesi	5. Yy 2. Yarısı- 6. Yy İlk Yarısı	Yük: 42+ cm. Çap: 40+ cm.
289.	-	571	Yok	İstanbul Arkeoloji Müzesi 2.Avlu	6.Yy	Yük: 41 cm. Çap: 39 cm.

Tablo 1. (Devamı) İstanbul

3.4: Tek Sıra Akantus Yaprak Çelenkli, Dış Volütlü Başlıklar						
290.	-	572	4712	İstanbul Arkeoloji Müzesi 4.Avlu	5.Yy İlk Yarısı(?)	Yük: 35 cm. Çap: 33 cm.
4: İnce Dişli Akantus Yapraklı Korinth Sütun Başlıkları						
291.		573	525	Ayasofya Müzesi	2. Yy -3 .Yy	Yük: 47+ cm. Çap: 55 cm.
292.		574	-	İstanbul Teknik Üniveritesi	6.Yy	Yük: 37.5 cm. Çap: 30 cm.
293.	-	575	Yok	İstanbul Arkeoloji Müzesi Osman Hamdi Bey Yokuşu	5.Yy - 6. Yy	Yük: 27 cm. Çap: 27.5 cm.
294.	-	576	75.31	İstanbul Arkeoloji Müzesi 2.Avlu	5. Yy - 6. Yy	Yük: - Çap: -
295.	-	577	Yok	İstanbul Arkeoloji Müzesi 2.Avlu	5 Yy - 6. Yy	Yük: - Çap:37 cm.
296.	-	578	190	Ayasofya Müzesi	5. Yy -6. Yy	Yük: 33,5 cm. Çap: 30 cm.
297.	-	579	-	Gülhane Parkı	5. Yy - 6. Yy	Yük: 30 cm. Çap: 28 cm.
298.	-	580	Yok	Ayasofya Müzesi	5. Yy - 6. Yy	Yük: 29,5 cm. Çap: 26 cm.

Tablo 1. (Devamı) İstanbul

299.	-	581	2366	İstanbul Arkeoloji Müzesi 19. Salon	5.Yy Sonu- 6.Yy İlk Yarısı	Yük: 57.5 cm. Çap: 44 cm.
300.		582	-	Darüşafaka Lisesi Avlu	5.Yy Sonu- 6.Yy İlk Yarısı	Yük: 46 cm. Çap: 43 cm.

Tablo 1. (Devamı) İstanbul

ANADOLU										
Sıra No.	Fotoğraf	Bulunduğu Yer	Başlık Tipi	Tarihlendirme	in-situ	Ölçüler			Taşçı İşareti	Referans
						Yük.	Çap	Ab.		
301.		Kocaeli Kocaeli Müzesi	Yumuşak Uçlu/Kenarlı	4.-6. Yüzyıl	-	-	-	-	Hakan, 2009, a.g.k.; 67.	
302.		Kocaeli Kocaeli Müzesi	Yumuşak Uçlu/Kenarlı	4.-6. Yüzyıl	-	-	-	-	Hakan, 2009, a.g.k.; 71.	
303.		Antalya Side Arkeoloji Müzesi	Yumuşak Uçlu/Kenarlı	-	-	-	-	-	-	
304.		Antalya Side Arkeoloji Müzesi	Yumuşak Uçlu/Kenarlı	-	-	-	-	-	-	

Tablo 2. Anadolu

305.		Antalya Side Arkeoloji Müzesi	Yumuşak Uçlu/Kenarlı	-	-	-	-	-	-	-	-
306.		Antalya Side Arkeoloji Müzesi	Yumuşak Uçlu/Kenarlı	-	-	-	-	-	-	-	-
307.		Antalya Side Arkeoloji Müzesi	Yumuşak Uçlu/Kenarlı	-	-	-	-	-	-	-	-
308.		Hatay Antakya Müzesi	Yumuşak Uçlu/Kenarlı	-	-	-	-	-	-	-	-

Tablo 2. (Devamı) *Anadolu*

309.		Edirne Edirne Müzesi	Madalyonlu	-	-	-	-	-	-	-
310.		Kocaeli Kocaeli Müzesi	Madalyonlu	4.-6. Yüzyıl	-	46 cm.	-	54 cm.	-	Hakan, 2009, a.g.k.;32.
311.		Kocaeli Kocaeli Müzesi	Madalyonlu	4.-6. Yüzyıl	-	30 cm.	-	31 cm.	+	Hakan, 2009, a.g.k.; 35.
312.		Bursa Karacabey Antik Park	Madalyonlu	-	-	-	-	-	-	C. Barsanti, 2017, a.g.k.; 397.

Tablo 2. (Devamı) Anadolu

313.		İzmir İzmir Arkeoloji Müzesi	Madalyonlu	5.-6. Yüzyıl	-	48 cm.	38 cm.	62 cm.	-	Andıç, 2012, a.g.k.; 32.
314.		Antalya Side Arkeoloji Müzesi	Madalyonlu	-	-	-	-	-	-	Barsanti, 2017, a.g.k.; 393.
315.		Antalya Side Arkeoloji Müzesi	Madalyonlu	-	-	-	-	-	-	-
316.		Antalya Side Arkeoloji Müzesi	Madalyonlu	-	-	-	-	-	-	-

Tablo 2. (Devamı) *Anadolu*

317.		Antalya Side Sütunlu Caddesi	Madalyonlu (17 Adet)	5. Yüzyıl	-	-	-	-	-	-	Yıldırım, 2017, a.g.k.; 193-201.
318.		Mersin Tarsus Müzesi	Madalyonlu	5.-6. Yüzyıl	47 cm.	38 cm.	59x 59 cm.	-	-	-	Durugönül, Aydın, Dinç, Kaplan, Alkaç, Tepebaş, Canlı ve Tulumcu, 2016, a.g.k.; 193.
319.		Mersin Mersin Müzesi	Madalyonlu	-	-	-	-	-	-	-	-
320.		Adana Adana Müzesi	Madalyonlu	-	-	-	-	-	-	-	-

Tablo 2. (Devamı) *Anadolu*

321.		Edirne Enez	Büyük Uçlu/Kenarlı (4 Adet)	-	-	-	-	-	-	-
322.		Kırklareli Ayasofya Kilisesi	Büyük Uçlu/Kenarlı	5.-6. Yüzyıl	-	59 cm.	-	73 cm.	-	Çavdar, 2014, a.g.k.; 147.
323.		Kırklareli Ayasofya Kilisesi	Büyük Uçlu/Kenarlı	5.-6. Yüzyıl	-	59cm	-	73 cm.	-	Çavdar, 2014, a.g.k.; 148.
324.		Kırklareli Atatürk Caddesi/Kütüphane Bahçesi	Büyük Uçlu/Kenarlı	5.-6. Yüzyıl	-	35 cm.	30 cm.	52 cm.	-	Çavdar, 2014, a.g.k.; 149.

Tablo 2. (Devamı) Anadolı

325.		Kırklareli Kırklareli Müzesi	Büyük Uçlu/Kenarlı	3.-4. Yüzyıl	-	52 cm.	-	64x 62 cm.	-	Çavdar, 2014, a.g.k.; 153.
326.		Kırklareli Kırklareli Müzesi	Büyük Uçlu/Kenarlı	5. Yüzyıl	-	52 cm.	-	64x 62 cm.	-	Çavdar, 2014, a.g.k.; 154.
327.		Kocaeli Kocaeli Müzesi	Büyük Uçlu/Kenarlı	3.-4. Yüzyıl	-	39 cm.	-	54 cm.	-	Hakan, 2009, a.g.k.; 34.
328.		Kocaeli Kocaeli Müzesi	Büyük Uçlu/Kenarlı	4.-5. Yüzyıl	-	48 cm.	-	75 cm.	-	Hakan, 2009, a.g.k.; 62.

Tablo 2. (Devamı) Anadolu

329.		Bursa Yeşil Camii	Büyük Uçlu/Kenarlı	-	-	-	-	-	-	-	-
330.		Bursa Bursa Arkeoloji Müzesi	Büyük Uçlu/Kenarlı	5.-6. Yüzyıl	-	34 cm.	30 cm.	46x 46 cm.	-	-	Aytekin, 2019, a.g.k.; 81.
331.		Bursa Gölyazı Aziz Panteleimon Kilisesi	Büyük Uçlu/Kenarlı	5. Yüzyıl 2. Yansı-6. Yüzyıl Başı	-	37 cm.	37 cm.	-	-	-	Tiryaki, 2016, a.g.k.; 822.
332.		İzmir İzmir Arkeoloji Müzesi	Büyük Uçlu/Kenarlı	5. Yüzyıl	-	35 cm.	24,5 cm.	40 cm.	-	-	Andıç, 2012, a.g.k.; 36.

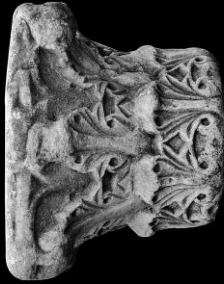

Tablo 2. (Devamı) Anadolu

333.		İzmir Tire Müzesi	Büyük Uçlu/Kenarlı	-	-	-	-	-	-	-	-
334.		İzmir Tire Müzesi	Büyük Uçlu/Kenarlı	-	-	-	-	-	-	-	-
335.		Aydın Didim Milet Bazilikası	Büyük Uçlu/Kenarlı	-	69 cm	49 cm	-	-	-	Niewohner, 2016, a.g.k.; 238.	-
336.		Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi	Büyük Uçlu/Kenarlı	-	-	-	-	-	-	-	-

Tablo 2. (Devamı) Anadolu

337.		Mersin Tarsus Müzesi	Büyük Uçlu/Kenarlı	5.-6. Yüzyıl	-	39 cm.	38 cm.	58 cm.	-	Durugönül, Aydın, Dinç, Kaplan, Alkaç, Tepebaş, Canlı ve Tulumcu, 2016, a.g.k.; 187.
338.		Mersin Tarsus Müzesi	Büyük Uçlu/Kenarlı	5.-6. Yüzyıl	-	-	-	-	-	Durugönül, Aydın, Dinç, Kaplan, Alkaç, Tepebaş, Canlı ve Tulumcu, 2016, a.g.k.; 188.
339.		Mersin Tarsus Müzesi	Büyük Uçlu/Kenarlı	5.-6. Yüzyıl	-	-	-	-	-	Durugönül, Aydın, Dinç, Kaplan, Alkaç, Tepebaş, Canlı ve Tulumcu, 2016, a.g.k.; 190.
340.		Mersin Tarsus Müzesi	Büyük Uçlu/Kenarlı	5. Yüzyıl	-	58 cm.	44 cm.	-	-	Durugönül, Aydın, Dinç, Kaplan, Alkaç, Tepebaş, Canlı ve Tulumcu, 2016, a.g.k.; 208.

Tablo 2. (Devamı) Anadolı

341.		Mersin Tarsus Müzesi	Büyük Uçlu/Kenarlı	5. Yüzyıl 2. Yarısının 3. Çeyreği-6. Yüzyıl Başı	-	38 cm.	30 cm.	50 cm.	-	Durugönül, Aydın, Dinç, Kaplan, Alkaç, Tepebaş, Canlı ve Tulumcu, 2016, a.g.k.; 209.
342.		Mersin Tarsus Müzesi	Büyük Uçlu/Kenarlı	5. Yüzyıl 2. Yarısının 3. Çeyreği-6. Yüzyıl Başı	-	46 cm.	-	45x 52 cm.	-	Durugönül, Aydın, Dinç, Kaplan, Alkaç, Tepebaş, Canlı ve Tulumcu, 2016, a.g.k.; 210.
343.		Mersin Tarsus Müzesi	Büyük Uçlu/Kenarlı	5. Yüzyılın İlk Yarısı-6. Yüzyıl Ortası	-	56 cm.	47 cm.	45x 57 cm.	-	Durugönül, Aydın, Dinç, Kaplan, Alkaç, Tepebaş, Canlı ve Tulumcu, 2016, a.g.k.; 211.
344.		Mersin Tarsus Müzesi	Büyük Uçlu/Kenarlı	5. Yüzyıl 2. Yarısının 3. Çeyreği-6. Yüzyıl Başı	-	64 cm.	-	70x 72 cm.	-	Durugönül, Aydın, Dinç, Kaplan, Alkaç, Tepebaş, Canlı ve Tulumcu, 2016, a.g.k.; 212.

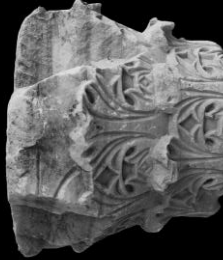
Tablo 2. (Devamı) Anadolul

345.		Mersin Tarsus Müzesi	Büyük Uçlu/Kenarlı	5.-6. Yüzyıl	-	39 cm.	42 cm.	49 cm.	-	Durugönlü, Aydın, Dinç, Kaplan, Alkaç, Tepebaş, Canlı ve Tulumcu, 2016, a.g.k.; 215.
346.		Mersin Silifke Müzesi	Büyük Uçlu/Kenarlı	5. Yüzyıl	-	27 cm.	19 cm.	20 cm.	-	Durugönlü, Aydın, Kaplan ve Tepebaş, 2013, a.g.k.; 187.
347.		Mersin Silifke Müzesi	Büyük Uçlu/Kenarlı	5. Yüzyıl	-	28 cm.	25 cm.	33 cm.	-	Durugönlü, Aydın, Kaplan ve Tepebaş, 2013, a.g.k.; 214.
348.		Mersin Silifke Müzesi	Büyük Uçlu/Kenarlı	5. Yüzyıl	-	65 cm.	50 cm.	-	-	Durugönlü, Aydın, Kaplan ve Tepebaş, 2013, a.g.k.; 216.

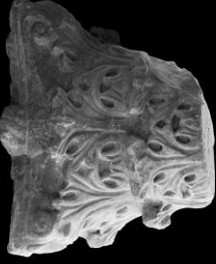

Tablo 2. (Devamı) *Anadolu*

349.		Mersin Silifke Müzesi	Büyük Uçlu/Kenarlı	5. Yüzyılın 2. Yarısı – 6. Yüzyıl Başı	-	Üst: 46cm Alt: 20cm	61 cm.	80 cm.	-	Durugönül, Aydın, Kaplan ve Tepebaş, 2013, a.g.k.; 216.
350.		Mersin Silifke Müzesi	Büyük Uçlu/Kenarlı	6. Yüzyıl Ortası	-	53 cm.	52 cm.	69 cm.	-	Durugönül, Aydın, Kaplan ve Tepebaş, 2013, a.g.k.; 219.
351.		Mersin Silifke Müzesi	Büyük Uçlu/Kenarlı	5. Yüzyıl 2. Yarısının 3. Çeyreği-6. Yüzyıl Başı	-	62,5 cm.	54 cm.	84 cm.	-	Durugönül, Aydın, Kaplan ve Tepebaş, 2013, a.g.k.; 220.
352.		Mersin Silifke Müzesi	Büyük Uçlu/Kenarlı	5. Yüzyıl 2. Yarısının 3. Çeyreği-6. Yüzyıl Başı	-	51 cm.	55 cm.	66 cm.	-	Durugönül, Aydın, Kaplan ve Tepebaş, 2013, a.g.k.; 220.

Tablo 2. (Devamı) Anadolı

353.		Mersin Silifke Müzesi	Büyük Uçlu/Kenarlı	5. Yüzyıl 2. Yarısının 3. Çeyreği-6. Yüzyıl Başı	-	48 cm.	-	67 cm.	-	Durugönül, Aydın, Kaplan ve Tepebaş, 2013, a.g.k.; 221.
354.		Mersin Silifke Müzesi	Büyük Uçlu/Kenarlı	5. Yüzyıl 2. Yarısının 3. Çeyreği-6. Yüzyıl Başı	-	57 cm.	59 cm.	73 cm.	-	Durugönül, Aydın, Kaplan ve Tepebaş, 2013, a.g.k.; 221.
355.		Mersin Silifke Müzesi	Büyük Uçlu/Kenarlı	5. Yüzyıl 2. Yarısının 3. Çeyreği-6. Yüzyıl Başı	-	62 cm.	62 cm.	74 cm.	-	Durugönül, Aydın, Kaplan ve Tepebaş, 2013, a.g.k.; 222.
356.		Mersin Silifke Müzesi	Büyük Uçlu/Kenarlı	5. Yüzyıl 2. Yarısının 3. Çeyreği-6. Yüzyıl Başı	-	52,5 cm.	54 cm.	68 cm.	-	Durugönül, Aydın, Kaplan ve Tepebaş, 2013, a.g.k.; 222.

Tablo 2. (Devamı) Anadolı

357.		Mersin Silifke Müzesi	Büyük Uçlu/Kenarlı	5. Yüzyıl 2. Yarısının 3. Çeyreği-6. Yüzyıl Başı	-	53 cm.	35 cm.	55 cm.	-	Durugönül, Aydın, Kaplan ve Tepebaş, 2013, a.g.k.; 223.
358.		Mersin Silifke Müzesi	Büyük Uçlu/Kenarlı	5. Yüzyıl 2. Yarısının 3. Çeyreği-6. Yüzyıl Başı	-	62 cm.	53 cm.	85 cm.	-	Durugönül, Aydın, Kaplan ve Tepebaş, 2013, a.g.k.; 223.
359.		Mersin Silifke Müzesi	Büyük Uçlu/Kenarlı	5. Yüzyıl 2. Yarısının 3. Çeyreği-6. Yüzyıl Başı	-	35 cm.	-	-	-	Durugönül, Aydın, Kaplan ve Tepebaş, 2013, a.g.k.; 224.
360.		Mersin/Silifke Meryemlik Hagia Thekla Kilisesi	Büyük Uçlu/Kenarlı	-	-	-	-	-	-	Herzfeld ve Guyer, 1930, a.g.k.; 12.

Tablo 2. (Devamı) Anadolı

361.		Mersin/Silifke Meryemlik Hagia Thekla Kilisesi	Büyük Uçlu/Kenarlı	-	-	-	-	-	-	-	Herzfeld ve Guyer, 1930, a.g.k.; 13.
362.		Mersin/Silifke Meryemlik Hagia Thekla Kilisesi	Büyük Uçlu/Kenarlı	-	-	-	-	-	-	-	Herzfeld ve Guyer, 1930, a.g.k.; 26.
363.		Mersin/Silifke Meryemlik Hagia Thekla Kilisesi	Büyük Uçlu/Kenarlı	-	-	-	-	-	-	-	Herzfeld ve Guyer, 1930, a.g.k.; 26.
364.		Adana Adana Müzesi	Büyük Uçlu/Kenarlı	-	-	-	-	-	-	+	-

Tablo 2. (Devamı) Anadolı

365.		Adana Adana Müzesi	Büyük Uçlu/Kenarlı	-	-	-	-	-	-	-
366.		Kocaeli Kocaeli Müzesi	Lir	4-5. Yüzyıl	-	40 cm.	33 cm.	78 cm.	-	Hakan, 2009, a.g.k.; 58-59.
367.		Bursa Bursa Arkeoloji Müzesi	Lir	5.-6. Yüzyıl	-	35 cm.	27 cm.	40x 43 cm.	-	Aytekin, 2019, a.g.k.; 81-82.
368.		Bursa Bursa Arkeoloji Müzesi	Lir	5.-6. Yüzyıl	-	35 cm.	33 cm.	35x 35 cm.	-	Aytekin, 2019, a.g.k.; 82.

Tablo 2. (Devamı) Anadolu

369.		Bursa Bursa Arkeoloji Müzesi	Lir	5.-6. Yüzyıl	-	41 cm.	42 cm.	57x 52 cm.	-	Aytekin, 2019, a.g.k.; 82.
370.		Bursa Bursa Arkeoloji Müzesi	Lir	5.-6. Yüzyıl	-	35 cm.	29 cm.	37x 38 cm.	-	Aytekin, 2019, a.g.k.; 82-83.
371.		Bursa II. Murat Türbesi	Lir	-	-	-	-	-	-	-
372.		Bursa Gemlik Belediye Bahçesi	Lir	-	-	-	-	-	-	-

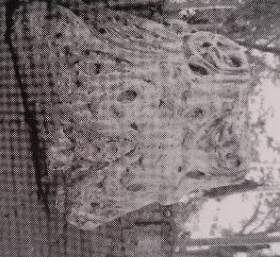

Tablo 2. (Devamı) Anadolu

373.		Bursa Yeşil Camii	Lir	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
374.		Bursa Tirilye Camii	Lir	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
375.		Yalova / Termal?	Lir	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
376.		Çanakkale Burhanlı	Lir	-	-	-	-	45 cm.	37 cm.	-	-	-	Türker, 2018, a.g.k.; 316.

Tablo 2. (Devamı) Anadolı

377.		Çanakkale Gelibolu Gazi Süleyman Paşa Camii	Lir	-	-	50 cm.	40 cm.	-	-	Türker, 2018, a.g.k.; 319.
378.		Çanakkale Gelibolu Gazi Süleyman Paşa Camii	Lir	-	-	55 cm.	40 cm.	-	-	Türker, 2018, a.g.k.; 319.
379.		Çanakkale Gelibolu Gazi Süleyman Paşa Camii	Lir	-	-	45 cm.	42 cm.	-	-	Türker, 2018, a.g.k.; 320.
380.		Çanakkale Gelibolu Gazi Süleyman Paşa Camii	Lir	-	-	48 cm.	42 cm.	-	-	Türker, 2018, a.g.k.; 320.

Tablo 2. (Devamı) Anadolı

381.		Çanakkale Çardak Yakup Bey Hanı	Lir	-	-	50 cm.	42 cm.	46x 46 cm.	-	Türker, 2018, a.g.k.; 320.
382.		Çanakkale Gümüşçay/Biga	Lir	-	-	47 cm.	38 cm.	54x 52 cm.	-	Türker, 2018, a.g.k.; 321.
383.		Aydın Didim Milet Bazilikası	Lir	-	-	36 cm	29,5 cm	50 cm	-	Niewohner, 2016, a.g.k.; 238.
384.		Aydın Didim Milet Bazilikası	Lir	-	-	35 cm	28 cm	47 cm	-	Niewohner, 2016, a.g.k.; 238-239.

Tablo 2. (Devamı) Anadolu

385.		Aydin Didim Milet Bazilikası	Lir	-	-	34 cm	27 cm	48 cm	-	Niewohner, 2016, a.g.k.; 238-239.
386.		Aydin Didim Milet Bazilikası	Lir	-	-	20 cm	-	-	-	Niewohner, 2016, a.g.k.; 239.
387.		Aydin Didim Milet Bazilikası	Lir	-	-	31 cm	-	-	-	Niewohner, 2016, a.g.k.; 239.
388.		Aydin Didim Milet Bazilikası	Lir	-	-	48 cm	35 cm	-	-	Niewohner, 2016, a.g.k.; 239.

Tablo 2. (Devamı) Anadolı

389.		Aydin Didim Milet Bazilikası	Lir	-	-	46 cm	33 cm	53 cm	-	Niewohner, 2016, a.g.k.; 239.
390.		Aydin Didim Milet Bazilikası	Lir	-	-	34 cm	26 cm	45 cm	-	Niewohner, 2016, a.g.k.; 240.
391.		Aydin Didim Milet Bazilikası	Lir	-	-	37 cm	29 cm	65 cm	-	Niewohner, 2016, a.g.k.; 240.
392.		Aydin Didim Milet Bazilikası	Lir	-	-	35 cm	26 cm	42 cm	-	Niewohner, 2016, a.g.k.; 240-241.

Tablo 2. (Devamı) Anadolı

393.		Aydın Didim Milet Bazilikası	Lir	-	-	38 cm	29 cm	-	-	-	Niewohner, 2016, a.g.k.; 241.
394.		Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi	Lir	-	-	-	-	-	-	-	-
395.		Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi	Lir	-	-	-	-	-	-	-	-
396.		Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi	Lir	-	-	-	-	-	-	-	-

Tablo 2. (Devamı) Anadolu

397.		Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi	Lir	-	-	-	-	-	-	-	-	-
398.		Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi	Lir	-	-	-	-	-	-	-	-	-
399.		Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi	Lir	-	-	-	-	-	-	-	-	-
400.		Antalya Kekova Adası Tersane Koyu B Kilisesi	Lir	5. Yüzyıl	-	57 cm.	38 cm.	54 cm.	-	-	Aslan, 2018, a.g.k.; 58.	

Tablo 2. (Devamı) Anadolı

401.		Antalya Alanya Müzesi	Lir	-	-	-	-	-	-	-	-	-
402.		Antalya Alanya Müzesi	Lir	-	-	-	-	-	-	-	-	-
403.		Konya Akşehir Müzesi	Lir	-	-	-	-	-	-	-	-	-
404.		Mersin Tarsus Müzesi	Lir	5. Yüzyılın 2. Yarısı-6. Yüzyıl	-	32,5 cm.	34 cm.	45 cm.	-	-	-	Durugönül, Aydın, Dinç, Kaplan, Alkaç, Tepebaş, Canlı ve Tulumcu, 2016, a.g.k.; 186.

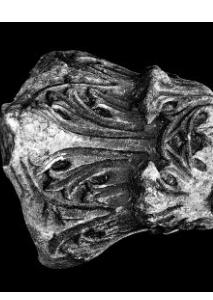
Tablo 2. (Devamı) *Anadolu*

405.		Mersin Tarsus Müzesi	Lir	5.-6. Yüzyıl	-	45 cm.	35 cm.	30x 40 cm.	-	Durugönül, Aydın, Dinç, Kaplan, Alkaç, Tepebaş, Canlı ve Tulumcu, 2016, a.g.k.; 187.
406.		Mersin Tarsus Müzesi	Lir	5. Yüzyılın 2. Yarısı	-	40 cm.	32 cm.	45x 47 cm.	-	Durugönül, Aydın, Dinç, Kaplan, Alkaç, Tepebaş, Canlı ve Tulumcu, 2016, a.g.k.; 189.
407.		Mersin Tarsus Müzesi	Lir	5.-6. Yüzyıl	-	38 cm.	30 cm.	40 cm.	-	Durugönül, Aydın, Dinç, Kaplan, Alkaç, Tepebaş, Canlı ve Tulumcu, 2016, a.g.k.; 189.
408.		Mersin Tarsus Müzesi	Lir	5.-6. Yüzyıl	-	41 cm.	30 cm.	44x 48 cm.	-	Durugönül, Aydın, Dinç, Kaplan, Alkaç, Tepebaş, Canlı ve Tulumcu, 2016, a.g.k.; 190.

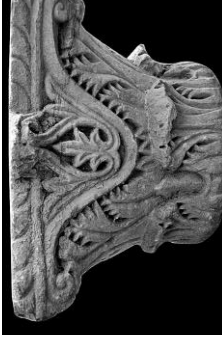

Tablo 2. (Devamı) Anadolu

409.		Mersin Tarsus Müzesi	Lir	5. Yüzyılın 2. Yarısı	-	33 cm.	35 cm.	47 cm.	-	Durugönül, Aydın, Dinç, Kaplan, Alkaç, Tepebaş, Canlı ve Tulumcu, 2016, a.g.k.; 191.
410.		Mersin Tarsus Müzesi	Lir	5. Yüzyılın 2. Yarısı-6. Yüzyıl	-	42 cm.	35 cm.	40x 22 cm.	-	Durugönül, Aydın, Dinç, Kaplan, Alkaç, Tepebaş, Canlı ve Tulumcu, 2016, a.g.k.; 192.
411.		Mersin Tarsus Müzesi	Lir	5.-6. Yüzyıl	-	41 cm.	40 cm.	44x 50 cm.	-	Durugönül, Aydın, Dinç, Kaplan, Alkaç, Tepebaş, Canlı ve Tulumcu, 2016, a.g.k.; 193.
412.		Mersin Tarsus Müzesi	Lir	5. Yüzyılın 2. Yarısı-6. Yüzyıl	-	31 cm.	28 cm.	40x 43 cm.	-	Durugönül, Aydın, Dinç, Kaplan, Alkaç, Tepebaş, Canlı ve Tulumcu, 2016, a.g.k.; 194.

Tablo 2. (Devamı) Anadolu

413.		Mersin Tarsus Müzesi	Lir	5.-6. Yüzyıl	-	34 cm.	34 cm.	51x 51 cm.	-	Durugönül, Aydın, Dinç, Kaplan, Alkaç, Tepebaş, Canlı ve Tulumcu, 2016, a.g.k.; 194.
414.		Mersin Tarsus Müzesi	Lir	5. Yüzyılın 2. Yarısı-6. Yüzyıl	-	33 cm.	31 cm.	45x 33 cm.	-	Durugönül, Aydın, Dinç, Kaplan, Alkaç, Tepebaş, Canlı ve Tulumcu, 2016, a.g.k.; 195.
415.		Mersin Tarsus Müzesi	Lir	5. Yüzyılın 2. Yarısı-6. Yüzyıl	-	34 cm.	31 cm.	40x 40 cm.	-	Durugönül, Aydın, Dinç, Kaplan, Alkaç, Tepebaş, Canlı ve Tulumcu, 2016, a.g.k.; 195.
416.		Mersin Tarsus Müzesi	Lir	5. Yüzyılın 2. Yarısı-6. Yüzyıl Başı	-	44,5 cm.	34 cm.	53 cm.	-	Durugönül, Aydın, Dinç, Kaplan, Alkaç, Tepebaş, Canlı ve Tulumcu, 2016, a.g.k.; 197.

Tablo 2. (Devamı) Anadolu

417.		Mersin Tarsus Müzesi	Lir	5. Yüzyılın 2. Yarısı-6. Yüzyıl Başı	-	36 cm.	26 cm.	39 cm.	-	Durugönül, Aydın, Dinç, Kaplan, Alkaç, Tepebaş, Canlı ve Tulumcu, 2016, a.g.k.; 198.
418.		Mersin Tarsus Müzesi	Lir	5. Yüzyılın 2. Yarısı-6. Yüzyıl Başı	-	47 cm.	40 cm.	85 cm. (Kırık)	-	Durugönül, Aydın, Dinç, Kaplan, Alkaç, Tepebaş, Canlı ve Tulumcu, 2016, a.g.k.; 199.
419.		Mersin Tarsus Müzesi	Lir	5. Yüzyılın 2. Yarısı-6. Yüzyıl Başı	-	49 cm.	40 cm.	69 cm.	-	Durugönül, Aydın, Dinç, Kaplan, Alkaç, Tepebaş, Canlı ve Tulumcu, 2016, a.g.k.; 213.
420.		Mersin Silifke Müzesi	Lir	5.-6. Yüzyıl	-	50 cm.	35 cm.	70 cm.	-	Durugönül, Aydın, Kaplan ve Tepebaş, 2013, a.g.k.; 185.

Tablo 2. (Devamı) Anadolı

421.		Mersin Silifke Müzesi	Lir	5.-6. Yüzyıl	-	48 cm.	33 cm.	70 cm.	-	Durugönül, Aydın, Kaplan ve Tepebaş, 2013, a.g.k.; 185- 186.
422.		Mersin Silifke Müzesi	Lir	5. Yüzyılın 2. Yarısı-6. Yüzyıl Başı	-	46 cm.	35 cm.	55 cm.	-	Durugönül, Aydın, Kaplan ve Tepebaş, 2013, a.g.k.; 186.
423.		Mersin Silifke Müzesi	Lir	5.-6. Yüzyıl	-	41 cm.	44 cm.	53 cm.	-	Durugönül, Aydın, Kaplan ve Tepebaş, 2013, a.g.k.; 186- 187.
424.		Mersin Silifke Müzesi	Lir	5. Yüzyılın 2. Yarısı-6. Yüzyıl Başı	-	40 cm.	35 cm.	50 cm.	-	Durugönül, Aydın, Kaplan ve Tepebaş, 2013, a.g.k.; 204.

Tablo 2. (Devamı) Anadolı

425.		Mersin Silifke Müzesi	Lir	5.-6. Yüzyıl	-	40 cm.	35 cm.	53 cm.	-	Durugönül, Aydın, Kaplan ve Tepebaş, 2013, a.g.k.; 207.
426.		Mersin Silifke Müzesi	Lir	5. Yüzyılın 2. Yarı-6. Yüzyıl Başı	-	46 cm.	39 cm.	63 cm.	-	Durugönül, Aydın, Kaplan ve Tepebaş, 2013, a.g.k.; 208.
427.		Mersin Silifke Müzesi	Lir	5. Yüzyılın 2. Yarı- 6. Yüzyıl Başı	-	43 cm.	-	75 cm.	-	Durugönül, Aydın, Kaplan ve Tepebaş, 2013, a.g.k.; 208.
428.		Mersin Silifke Müzesi	Lir	5. Yüzyılın 2. Yarı-6. Yüzyıl Başı	-	50 cm.	39 cm.	58 cm.	-	Durugönül, Aydın, Kaplan ve Tepebaş, 2013, a.g.k.; 209.

Tablo 2. (Devamı) Anadolı

429.		Mersin Silifke Müzesi	Lir	5. Yüzyılın 2. Yarısı-6. Yüzyıl Başı	-	45 cm.	41 cm.	70 cm.	-	Durugönlü, Aydın, Kaplan ve Tepebaş, 2013, a.g.k.; 210.
430.		Mersin Silifke Müzesi	Lir	5. Yüzyıl 2. Yarısının 3. Çeyreği-6. Yüzyıl Başı	-	45 cm.	40 cm.	65 cm.	-	Durugönlü, Aydın, Kaplan ve Tepebaş, 2013, a.g.k.; 226.
431.		Mersin/Silifke Meryemlik Hagia Thekla Kilisesi	Lir	-	-	-	-	-	-	Herzfeld ve Guyer, 1930, a.g.k.; 26.
432.		Mersin Mersin Müzesi	Lir	-	-	-	-	-	-	-

Tablo 2. (Devamı) Anadolu

433.		Mersin Mersin Müzesi	Lir	-	-	-	-	-	-	-	-	-
434.		Mersin Tarsus Antik Yol	Lir	-	-	-	-	-	-	-	-	-
435.		Mersin Tarsus Antik Yol	Lir	-	-	-	-	-	-	-	-	-
436.		Adana Adana Müzesi	Lir	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Tablo 2. (Devamı) Anadolu

437.		Adana Adana Müzesi	Lir	-	-	-	-	-	-	-	-	-
438.		Adana Adana Müzesi	Lir	-	-	-	-	-	-	-	-	-
439.		Adana Adana Müzesi	Lir	-	-	-	-	-	-	-	-	-
440.		Hatay Antakya Müzesi	Lir	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Tablo 2. (Devamı) *Anadolu*

441.		Çardak	Lir	-	-	-	-	-	-	-	-
------	---	--------	-----	---	---	---	---	---	---	---	---

Tablo 2. (Devamı) *Anadolu*

KARADENİZ										
Sıra No.	Fotoğraf	Bulunduğu Yer	Başlık Tipi	Tarihlendirme	in-situ	Ölçüler			Taşçı İşareti	Referans
						Yük.	Çap	Ab.		
442.		Romanya Costanza/Köstence Arkeoloji Müzesi	Yumuşak Uçlu/Kenarlı	-	-	-	-	-	-	Barsanti, 1989, a.g.k.; 111.
443.		Romanya Costanza/Köstence Arkeoloji Müzesi	Yumuşak Uçlu/Kenarlı	-	-	-	-	-	-	Barsanti, 1989, a.g.k.; 111.
444.		İstanbul Şile/Kumbaba	Madalyonlu	-	-	35,5 cm	36,5 cm	52,5 x 52,5	+	Perschlow, Perschlow- Bindokat and Wörrle, 2002, a.g.k.; 474.
445.		Bulgaristan Nesebar Arkeoloji Müzesi	Madalyonlu	-	-	-	-	-	-	Barsanti, 2014a, a.g.k.; 392.

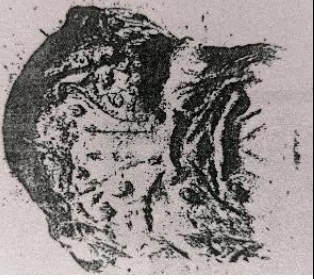

Tablo 3. Karadeniz

446.			Bulgaristan Varna Müzesi	Madalyonlu	-	-	-	-	-	-	-	Barsanti, 1989, a.g.k.; 138.
447.			Bulgaristan Varna Müzesi	Madalyonlu	-	-	-	-	-	-	-	Barsanti, 1989, a.g.k.; 138.
448.			Bulgaristan Varna Müzesi	Madalyonlu	-	-	-	-	-	-	-	Barsanti, 2014a, a.g.k.; 392.
449.			Bulgaristan Devne Marcianopolis Büyük Bazilika	Madalyonlu	-	-	-	-	-	-	-	Tenekedijiev, 2019, a.g.k.; 143.

Tablo 3. (Devamı) Karadeniz

450.		Ukrayna Cherson/Herson Müzesi	Madalyonlu (2 Adet)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Barsanti, 1989, a.g.k.; 131.
451.		Sinop Sinop Müzesi	Büyük Uçlu/Kenarlı	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
452.		Sinop Sinop Müzesi	Büyük Uçlu/Kenarlı	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
453.		Sinop Sinop Medrese	Büyük Uçlu/Kenarlı	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Tablo 3. (Devamı) Karadeniz

454.			İstanbul Şile/Kumbaba	Büyük Uçlu/Kenarlı	-	-	38 cm	31 cm	41x40x44 cm	-	Perschlow, Perschlow- Bindokat and Wörrie, 2002, a.g.k.; 334.
455.			İstanbul Şile/Kumbaba	Büyük Uçlu/Kenarlı	-	-	52 cm	-	75x75 cm	-	Perschlow, Perschlow- Bindokat and Wörrie, 2002, a.g.k.; 335.
456.			Bulgaristan Mesembria/Nesebar San Stefano Kilisesi	Büyük Uçlu/Kenarlı	-	-	-	-	-	-	Barsanti, 1989, a.g.k.; 115.
457.			Bulgaristan Mesembria/Nesebar San Stefano Kilisesi	Büyük Uçlu/Kenarlı	-	-	-	-	-	-	Barsanti, 1989, a.g.k.; 115.

Tablo 3. (Devamı) Karadeniz

458.		Bulgaristan Mesembria/Nesebar San Stefano Lapidarium	Büyük Uçlu/Kenarlı	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Barsanti, 1989, a.g.k.; 131.
459.		Bulgaristan Naulochos-Obzor Lapidarium	Büyük Uçlu/Kenarlı	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Barsanti, 1989, a.g.k.; 113.
460.		Bulgaristan Varna Müzesi (Erite Bazilikası)	Büyük Uçlu/Kenarlı	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Barsanti, 1989, a.g.k.; 114.
461.		Bulgaristan Varna Müzesi	Büyük Uçlu/Kenarlı	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Barsanti, 1989, a.g.k.; 116.

Tablo 3. (Devamı) Karadeniz

462.		Bulgaristan Sumen-Şumnu	Büyük Uçlu/Kenarlı	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Barsanti, 1989, a.g.k.; 113.
463.		Romanya Costanza/Köstence Cattalis Magnalia Arkeoloji Müzesi	Büyük Uçlu/Kenarlı	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Barsanti, 1989, a.g.k.; 112.
464.		Sinop Sinop Müzesi	Lir	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
465.		Sinop Sinop Müzesi	Lir	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Tablo 3. (Devamı) Karadeniz

466.		Amasra Amasra Müzesi	Lir	-	-	-	-	-	-	-	-	-
467.		Amasra Amasra Müzesi	Lir	-	-	-	-	-	-	-	-	-
468.		Amasra Amasra Müzesi	Lir	-	-	-	-	-	-	-	-	-
469.		Amasra Amasra Müzesi	Lir	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Tablo 3. (Devamı) Karadeniz

470.		Amasra Amasra Müzesi	Lir	-	-	-	-	-	-	-	-	-
471.		Zonguldak Karadeniz Ereğli Müzesi	Lir	5.-6. Yüzyıl	-	47 cm	30 cm	60x60 cm	-	-	Kıpramaz, 2019, a.g.k.; 30.	
472.		İstanbul Şile/Kumbaba	Lir	-	-	47 cm	38 cm	58 cm	-	-	Perschlow, Perschlow- Bindokat and Wörrie, 2002, a.g.k.; 334.	
473.		İstanbul Şile/Kumbaba	Lir	-	-	43,5 cm	35 cm	56 cm	-	-	Perschlow, Perschlow- Bindokat and Wörrie, 2002, a.g.k.; 334.	

Tablo 3. (Devamı) Karadeniz

474.		İstanbul Şile/Kumbaba	Lir	-	43 cm	36 cm	52x50 cm	-	Perschlow, Perschlow- Bindokat and Wörrle, 2002, a.g.k.; 335.
475.		İstanbul Şile/Kumbaba	Lir	-	46,5 cm	38,5 cm	62x 59,5 cm	-	Perschlow, Perschlow- Bindokat and Wörrle, 2002, a.g.k.; 335.
476.		İstanbul Şile/Kumbaba	Lir	-	33 cm	25,5 cm	35,5 x 35 cm	-	Perschlow, Perschlow- Bindokat and Wörrle, 2002, a.g.k.; 341.
477.		Bulgaristan Burgas/Burgaz Müzesi	Lir	-	-	-	-	-	Barsanti, 1989, a.g.k.; 128.

Tablo 3. (Devamı) Karadeniz

478.		Bulgaristan Mesembria/Nesebar San Stefano Lapidarium	Lir	-	-	-	-	-	-	-	-	Barsanti, 1989, a.g.k.; 130.
479.		Bulgaristan Naulochos-Obzor Lapidarium	Lir	-	-	-	-	-	-	-	-	Barsanti, 1989, a.g.k.; 127.
480.		Bulgaristan Varna Müzesi	Lir	-	-	-	-	-	-	-	-	Barsanti, 1989, a.g.k.; 116.
481.		Bulgaristan Varna Müzesi	Lir	-	-	-	-	-	-	-	-	Barsanti, 1989, a.g.k.; 127.

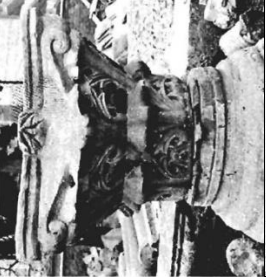
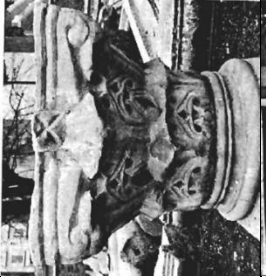

Tablo 3. (Devamı) Karadeniz

482.		Romanya Costanza/Köstence Histria Müzesi	Lir	-	-	-	-	-	-	-	Barsanti, 1989, a.g.k.; 128.
483.		Ukrayna Cherson/Herson Bazilika	Lir (2 Adet)	-	-	-	-	-	-	-	Barsanti, 1989, a.g.k.; 129.
484.		Kırım	Lir	-	-	-	-	-	-	-	Khrushkova, 2017, a.g.k.; 333.

Tablo 3. (Devamı) Karadeniz

YUNANİSTAN VE EGE ADALARI										
Sıra No.	Görüntü	Bulunduğu Yer	Başlık Tipi	Tarihlendirme	in-situ	Ölçüler			Taşçı İşareti	Referans
						Yük.	Çap	Ab.		
485.		Chios/Sakız Adası Müzesi	Madalyonlu	6. Yüzyıl İlk Yarısı	-	-	-	-	-	Barsanti, 1989, a.g.k.; 137.
486.		Philippi A Bazilikası	Büyük Uçlu/Kenarlı	-	-	-	-	-	-	Marsili, 2014, a.g.k.; 48.
487.		Philippi A Bazilikası	Büyük Uçlu/Kenarlı	-	-	-	-	-	-	Lemerle, 1945, a.g.k.; Levha 12.
488.		Selanik Müzesi	Büyük Uçlu/Kenarlı	-	-	-	-	-	-	-

Tablo 4. Yunanistan ve Ege Adaları

489.		Selanik Aziz Georgios Rotondu Bahçesi	Büyük Uçlu/Kenarlı	-	-	-	-	-	-	Mavropoulou-Tsiumis and Papanikola-Bakirtzis, 1979, a.g.k. ; Levha 6.
490.		Selanik Aziz Georgios Rotondu Bahçesi	Büyük Uçlu/Kenarlı	-	-	-	-	-	-	Mavropoulou-Tsiumis and Papanikola-Bakirtzis, 1979, a.g.k. ; Levha 6.
491.		Selanik Aziz Georgios Rotondu Bahçesi	Büyük Uçlu/Kenarlı	-	-	-	-	-	-	Mavropoulou-Tsiumis and Papanikola-Bakirtzis, 1979, a.g.k. ; Levha 6.
492.		Selanik Aziz Georgios Rotondu Bahçesi	Büyük Uçlu/Kenarlı	-	-	-	-	-	-	Mavropoulou-Tsiumis and Papanikola-Bakirtzis, 1979, a.g.k. ; Levha 6.

Tablo 4. (Devamı) Yunanistan ve Ege Adaları

493.		Delphi	Büyük Uçlu/Kenarlı	-	-	-	-	-	-	-	Sodini, 1982, a.g.k.; Levha 32.
494.		Delphi	Büyük Uçlu/Kenarlı	-	-	-	-	-	-	-	Sodini, 1982, a.g.k.; Levha 32.
495.		Amphipolis A Bazilikası	Büyük Uçlu/Kenarlı	-	-	-	-	-	-	-	Marsili, 2014, a.g.k.; 48.
496.		Philippi A Bazilikası	Lir	-	-	-	-	-	-	-	Lenertle, 1945, a.g.k.; Levha 11.

Tablo 4. (Devamı) Yunanistan ve Ege Adaları

497.		Philippi A Bazilikası	Lir	-	-	-	-	-	-	-	Lemerle, 1945, a.g.k. ; Levha 11.
498.		Athos Yarımadası Zenophonos Manastırı	Lir	-	-	-	-	-	-	-	Pazaras, 1989, a.g.k. ; 36.
499.		Selanik Aziz Georgios Rotondu Bahçesi	Lir	-	-	-	-	-	-	-	Mavropoulou-Tsiumis and Papanikola-Bakirtzis, 1979, a.g.k. ; Levha 7.
500.		Selanik Aziz Georgios Rotondu Bahçesi	Lir	-	-	-	-	-	-	-	Mavropoulou-Tsiumis and Papanikola-Bakirtzis, 1979, a.g.k. ; Levha 8.

Tablo 4. (Devamı) Yunanistan ve Ege Adaları

501.		Selanik Aziz Georgios Rotondu Bahçesi	Lir	-	-	-	-	-	-	-	Mavropoulou-Tsiomis and Papanikola-Bakirtzis, 1979, a.g.k.; Levha 8.
502.		Selanik Aziz Demetrios Kilisesi Nartheksi	Lir	-	-	-	-	-	-	-	Sotiriou, 1952, a.g.k.; Levha 44.
503.		Selanik Rotunda	Lir	-	-	-	-	-	-	-	-
504.		Atina Bizans Müzesi	Lir	-	-	-	-	-	-	-	Bouras, 1985, a.g.k.; 41.

Tablo 4. (Devamı) Yunanistan ve Ege Adaları

505.		Atina Bizans Müzesi	Lir	-	-	-	-	-	-	Bouras, 1985, a.g.k.; 41.
506.		Nikopolis D Bazilikası	Lir	-	-	-	-	-	-	Chalkia, 2013, a.g.k.; 153.
507.		Rodos Palazzo del Gran Maestro, la Sale del Trefo	Lir	5.-6. Yüzyıl	-	-	-	-	-	Barsanti, 2002, a.g.k.; 29.
508.		Rodos Santa Maria del Castello	Lir	5.-6. Yüzyıl	-	-	-	-	-	Barsanti, 2002, a.g.k.; 29.

Tablo 4. (Devamı) Yunanistan ve Ege Adaları

509.		Rodos Santa Maria del Castello	Lir	5.-6. Yüzyıl	-	-	-	-	-	Barsanti, 2002, a.g.k.; 29.
510.		Selanik Aziz Georgios Rotondu Bahçesi	İnce Uçlu/Kenarlı	-	-	-	-	-	-	Mavropoulou-Tsioumis and Papanikola-Bakirtzis, 1979, a.g.k.; Levha 8.
511.		Selanik Aziz Georgios Rotondu Bahçesi	İnce Uçlu/Kenarlı	-	-	-	-	-	-	Mavropoulou-Tsioumis and Papanikola-Bakirtzis, 1979, a.g.k.; Levha 5.

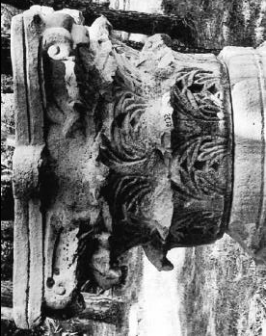

Tablo 4. (Devamı) Yunanistan ve Ege Adaları

ADRIYATİK										
Sıra No.	Bulduğu Yer	Başlık Tipi	Tarihlendirme	in-situ	Ölçüler			Taşçı İşareti	Referans	
					Yük.	Çap	Ab.			
512.	Durres – Durazzo Dyrachium Macellumu	Büyük Uçlu/Kenarlı (4 Adet)	5. Yüzyıl Sonu- 6. Yüzyıl Başı	+	54-57 cm	44-46 cm	70-73 cm	+	Baronio, 2017, a.g.k.; 64.	
513.	Durres – Durazzo Arkeoloji Müzesi	Büyük Uçlu/Kenarlı	5. Yüzyıl Sonu- 6. Yüzyıl Başı	-	89 cm	87 cm	1,3x1,3 m.	-	Baronio, 2017, a.g.k.; 69.	
514.	Dubrovnik Dubrovnik Katedrali	Büyük Uçlu/Kenarlı (2 Adet)	480-540	-	-	-	58x68 cm	+	Šiljeg, 2007, a.g.k.; 258.	
515.	Dubrovnik Gradac Park	Büyük Uçlu/Kenarlı	480-540	-	59 cm	-	77 cm	-	Šiljeg, 2007, a.g.k.; 259.	

Tablo 5. Adriyatik

İTALYA										
Sıra No.	İmge	Bulunduğu Yer	Başlık Tipi	Tarihlendirme	in-situ	Ölçüler			Taşçı İşareti	Referans
						Yük.	Çap	Ab.		
516.		Roma San Paolo	Yumuşak Uçlu/Kenarlı	-	-	-	-	-	-	Marano, 2008, a.g.k.; 53.
517.		Roma Santa Pudenziana	Yumuşak Uçlu/Kenarlı	-	-	76 cm	56-58 cm	94 cm	-	Kramer, 1997, a.g.k.; Levha 1
518.		Roma Vatikan Borgia Kulesi	Yumuşak Uçlu/Kenarlı	-	-	74 cm	-	82 cm	-	Kramer, 1997, a.g.k.; Levha 1
519.		Roma Vatikan	Yumuşak Uçlu/Kenarlı	-	-	66 cm	60 cm	89 cm	-	Kramer, 1997, a.g.k.; Levha 7

Tablo 6. İtalya

520.		Roma Palazzo Sforza Cesarini	Yumuşak Uçlu/Kenarlı	-	-	73 cm	55-57 cm	93 + cm	-	Kramer, 1997, a.g.k.; Levha 7
521.		Roma Ostia Limanı	Yumuşak Uçlu/Kenarlı	-	-	64 cm	57 cm	88 cm	-	Kramer, 1997, a.g.k.; Levha 9
522.		Roma Ostia Limanı	Yumuşak Uçlu/Kenarlı	-	-	65 cm	56 cm	86 cm	-	Kramer, 1997, a.g.k.; Levha 9
523.		Roma Santa Prassede Kilisesi	Yumuşak Uçlu/Kenarlı	-	-	-	-	-	-	Pensabene, 2017, a.g.k.; 209.

Tablo 6. (Devamı) İtalya

524.		Ravenna Santa Maria Maggiore Kilisesi	Madalyonlu	6. Yüzyıl	+	-	-	-	-	Farioli, 1969, a.g.k.; Levha 16.
525.		Ravenna Ulusal Müzesi	Madalyonlu	6. Yüzyıl Ortası	-	56 cm	37 cm	54 cm	-	Farioli, 1969, a.g.k.; Levha 18.
526.		Ancona Diocesan Müzesi	Madalyonlu	-	-	-	-	-	-	Barsanti, 2016, a.g.k.; 95.
527.		Gaeta San Salvatore Kilisesi	Madalyonlu	-	-	-	-	-	-	Barsanti, 2014a, a.g.k.; 394.

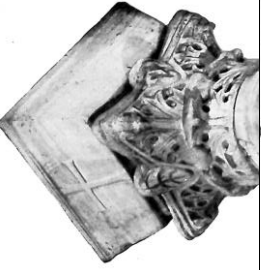

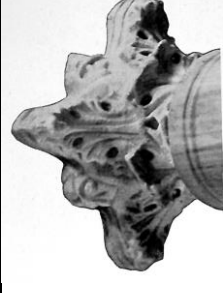

Tablo 6. (Devamı) İtalya

528.		Roma San Clemente Bazilikası	Madalyonlu	-	-	-	-	-	-	-	Barsanti, 2017, a.g.k.; 393.
529.		Roma Tre Fontane Manastırı	Madalyonlu	-	40 cm	39 cm	60 cm	-	-	-	Kramer, 1997, a.g.k.; Levha 22
530.		Ravenna San Apollinare in Classe Kilisesi	Büyük Uçlu/Kenarlı	5.-6. Yüzyıl	+	69 cm	41,5 cm	57 cm	-	-	Farioli, 1969, a.g.k.; Levha 10.
531.		Ravenna Santa Maria Maggiore Kilisesi	Büyük Uçlu/Kenarlı	6. Yüzyıl	+	-	-	-	-	-	Farioli, 1969, a.g.k.; Levha 13.

Tablo 6. (Devamı) İtalya

532.		Ancona San Criaco Katedrali	Büyük Uçlu/Kenarlı (8 Adet)	-	-	-	-	-	-	Barsanti, 2016, a.g.k.; 92.
533.		Sicilya Marzamemi Kargo Batığı	Büyük Uçlu/Kenarlı (28 Adet)	6. Yüzyıl	-	91 cm	42 cm	92 cm	+	Kapitan, 1980, a.g.k.; 81.
534.		Ravenna San Francesco Kilisesi	Lir + İmpost (24 Adet)	450	+	64 cm	-	59 cm	-	Farioli, 1969, a.g.k.; Levha 19 a.
535.		Ravenna San Salvatore Kilisesi	Lir + İmpost	6. Yüzyıl Başı	+	-	-	-	-	Farioli, 1969, a.g.k.; Levha 14.

Tablo 6. (Devamı) İtalya

536.		Ravenna San Apollinare in Nuovo Kilisesi	Lir + İmpost (24 Adet)	480-510	+	44-53 cm	-	-	-	Farioli, 1969, a.g.k.; Levha 24.
537.		Ravenna Santa Maria Maggiore Kilisesi	Lir + İmpost	6. Yüzyıl Başı	+	-	-	-	-	Farioli, 1969, a.g.k.; Levha 13.
538.		Ravenna Santa Maria Maggiore Kilisesi	Lir	6. Yüzyıl	+	-	-	-	-	Farioli, 1969, a.g.k.; Levha 26.
539.		Ravenna Santa Agata Maggiore Kilisesi	Lir + İmpost	5.-6. Yüzyıl	+	-	-	-	-	Farioli, 1969, a.g.k.; Levha 12.

Tablo 6. (Devamı) İtalya

540.		Ravenna Santa Agata Maggiore Kilisesi	Lir + İmpost	6. Yüzyıl	+	-	-	-	-	Farioli, 1969, a.g.k.; Levha 15.
541.		Ravenna Santa Agata Maggiore Kilisesi	Lir	6. Yüzyıl	+	-	-	-	-	Farioli, 1969, a.g.k.; Levha 25.
542.		Ravenna Ulusal Müzesi	Lir	6. Yüzyılın İlk Yarısı	-	49 cm	33 cm	44 cm	-	Farioli, 1969, a.g.k.; Levha 27.
543.		Bari Bari Katedrali	Lir	5. Yüzyılın 2. Yarısı (?)	-	43 cm (?)	-	61 cm (?)	-	Pensabene, Barsanti, 2008, a.g.k.; 480.

Tablo 6. (Devamı) İtalya

544.		Bari Bari Katedrali	Lir	5. Yüzyılın 2. Yarısı- 6. Yüzyıl Başı	-	45 cm	-	61 cm	-	Cali, Pellegrino, Quarta and Giannotta, 2005, a.g.k.; 196.
545.		Bari Bari Katedrali	Lir	5. Yüzyılın 2. Yarısı	-	43 cm	-	57 cm	-	Cali, Pellegrino, Quarta and Giannotta, 2005, a.g.k.; 196.
546.		Bari Bari Katedrali	Lir	5. Yüzyılın 2. Yarısı- 6. Yüzyıl Başı	-	60 cm	-	62 cm	-	Cali, Pellegrino, Quarta and Giannotta, 2005, a.g.k.; 197.
547.		Bari Bari Katedrali	Lir	5. Yüzyıl	-	-	38 cm	52 cm	-	Cali, Pellegrino, Quarta and Giannotta, 2005, a.g.k.; 199.

Tablo 6. (Devamı) İtalya

548.		Siponto Santa Maria di Siponto Kilisesi	Lir	5. Yüzyılın 2. Yarısı- 6. Yüzyıl Başı	-	52 cm	-	-	-	Widrig, 1978, a.g.k.; Levha 20.
549.		Siponto Santa Maria Maggiore Kilisesi	Lir	5. Yüzyılın 2. Yarısı- 6. Yüzyıl Başı	-	-	-	-	-	Di Cosmo, 1996, a.g.k.; 205.
550.		Venedik San Giacomo di Rialto Kilisesi	Lir + İmpost	5. Yüzyılın İlk Yarısı	-	49 cm	-	-	-	Widrig, 1975, a.g.k.; Levha 20.
551.		Brescia San Salvatore Kilisesi	Lir	6. Yüzyıl	-	-	-	-	-	Barsanti, 1995, a.g.k.; Levha 62 b.

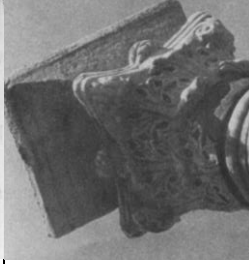
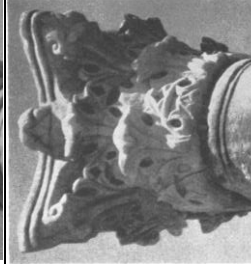

Tablo 6. (Devamı) İtalya

552.		Brescia San Salvatore Kilisesi	Lir	6. Yüzyıl	-	-	-	-	-	Barsanti, 1995, a.g.k.; Levha 62 c.
553.		Torcello San Fosca Kilisesi	Lir	5.-6. Yüzyıl	-	-	-	-	-	Guiglia Guidobaldi, 1995, a.g.k.; 621.
554.		Torcello San Fosca Kilisesi	Lir	5.-6. Yüzyıl	-	-	-	-	-	Guiglia Guidobaldi, 1995, a.g.k.; 622.
555.		Torcello San Fosca Kilisesi	Lir	5.-6. Yüzyıl	-	-	-	-	-	Guiglia Guidobaldi, 1995, a.g.k.; 622.

Tablo 6. (Devamı) İtalya

556.		Torcello San Fosca Kilisesi	Lir	5.-6. Yüzyıl	-	-	-	-	-	-	Guiglia Guidobaldi, 1995, a.g.k.; 622.
557.		Messina Messina Müzesi	Lir	-	-	-	-	-	-	+	Barsanti, 1989, a.g.k.; 134.

Tablo 6. (Devamı) İtalya

KUZEY AFRİKA										
Sıra No.	Fotoğraf	Bulunduğu Yer	Başlık Tipi	Tarihlendirme	in-situ	Ölçüler			Taşçı İşareti	Referans
						Yük.	Çap	Ab.		
558.		Libya Latrun A Bazilikası	Büyük Uçlu/Kenarlı (12 Adet)	c.500	+	59 cm	45 cm	-	+	Widrig, 1978, a.g.k.; Levha 5.
559.		Libya Apollonia Merkez Kilisesi	Büyük Uçlu/Kenarlı + İmpost (10 Adet)	-	+	51 cm	-	-	-	Widrig, 1978, a.g.k.; Levha 19.
560.		Libya Apollonia Batı Kilisesi	Büyük Uçlu/Kenarlı (6 Adet)	6. Yüzyıl	+	48 cm	-	-	-	Widrig, 1978, a.g.k.; Levha 19.
561.		Mısır İskenderiye Yunan-Roma Müzesi	Büyük Uçlu/Kenarlı	5. Yüzyıl	-	-	-	-	-	McKenzie and Moorey, 2007, a.g.k.;

Tablo 7. Kuzey Afrika

562.		Libya Latrun B Bazilikası	Lir + İmpost (10 Adet)	c.500	+	46 cm	38 cm	-	+	Widrig, 1978, a.g.k.; Levha 12.
------	---	------------------------------	---------------------------------	-------	---	----------	----------	---	---	------------------------------------

Tablo 7. (Devamı) Kuzey Afrika

DOĞU AKDENİZ VE KIBRIS										
Sıra No.	Fotoğraf	Bulunduğu Yer	Başlık Tipi	Tarihlendirme	in-situ	Ölçüler			Taşçı İşareti	Referans
						Yük.	Çap	Ab.		
563.		Kıbrıs Gazimağusa	Madalyonlu	5. Yüzyıl	-	-	-	-	-	Barsanti, 2014, a.g.k.; 264.
564.		Kıbrıs Gazimağusa	Madalyonlu	5. Yüzyıl	-	-	-	-	-	Barsanti, 2014b, a.g.k.; 264.
565.		İsrail Be'er Sheva Naghev Müzesi	Madalyonlu	-	-	-	-	-	-	Barsanti, 2014a, a.g.k.; 394.
566.		İsrail Cesarea/Kayserya Caesarea Maritima (Haçlı Kalesi?)	Madalyonlu	-	-	-	-	-	-	Barsanti, 2014a, a.g.k.; 394.

Tablo 8. Doğu Akdeniz ve Kıbrıs

567.		İsrail Nazaret/Nasıra Convento Franciscano Manastırı	Madalyonlu	-	-	-	-	-	-	-	-	Barsanti, 2014a, a.g.k.; 394.
568.		İsrail Apollonia	Madalyonlu	6. Yüzyıl	-	-	-	-	-	-	-	Fischer, Tambakopoulos ve Maniatıs, 2018, a.g.k.; 446.
569.		Suriye Amrit Batığı (Tarsus Müzesi)	Büyük Uçlu/Kenarlı + İmpost (21 Adet)	5. Yüzyılın 2. Yarısı- 6.Yüzyılın 1. Yarısı	-	55-68 cm.	45-50 cm	-	-	+	-	Dennert and Westphalen, 2004, a.g.k.; 196.
570.		Kıbrıs Peyia / Peya Bazilika I	Büyük Uçlu/Kenarlı	-	-	-	-	-	-	-	-	Barsanti, 1989, a.g.k.; 120.

Tablo 8. (Devamı) Doğu Akdeniz ve Kıbrıs

571.		Kıbrıs Campanopetra Bazilikası (Doğu Atrium)	Lir	-	-	-	-	-	-	-	Roux, 1993, a.g.k.; 203.
572.		İsrail Apollonia	Lir	6. Yüzyıl	-	-	-	-	-	-	Fischer, Tambakopoulos ve Maniatis, 2018, a.g.k.; 446.
573.		İsrail Apollonia	Lir	6. Yüzyıl	-	-	-	-	-	-	Fischer, Tambakopoulos ve Maniatis, 2018, a.g.k.; 446.

Tablo 8. (Devamı) Doğu Akdeniz ve Kıbrıs

Bulunduğu Yer	Taşçı İşareti		
	Sütun Kaidesi	Sütun Gövdesi	Sütun Başlığı
Marzamemi Batığı			Π O
			Π T O
			Π T O
			Π
Latrun A Bazilikası	ω	Ϸ Ϸ	Δ Λ
	∞	Ϸ Ϸ	∞
	Γ	∞	
Latrun B Bazilikası	Δ	Ϸ	B
	∠	∞	Δ
	∞ ω	∞	
Durazzo Dyrrachion Macellumu			TP
			M
			Σ o M
Dubrovnik Katedrali			OE
Amrit Batığı	π ε η	Ϸ Ϸ	κ λ
	κ γ		κ ν
	Ϸ γ		Γ Δ
	κ o		Ϸ ε
	Ϸ		Δ λ
	φ		Δ λ

Tablo 9. Taşçı İşaretleri

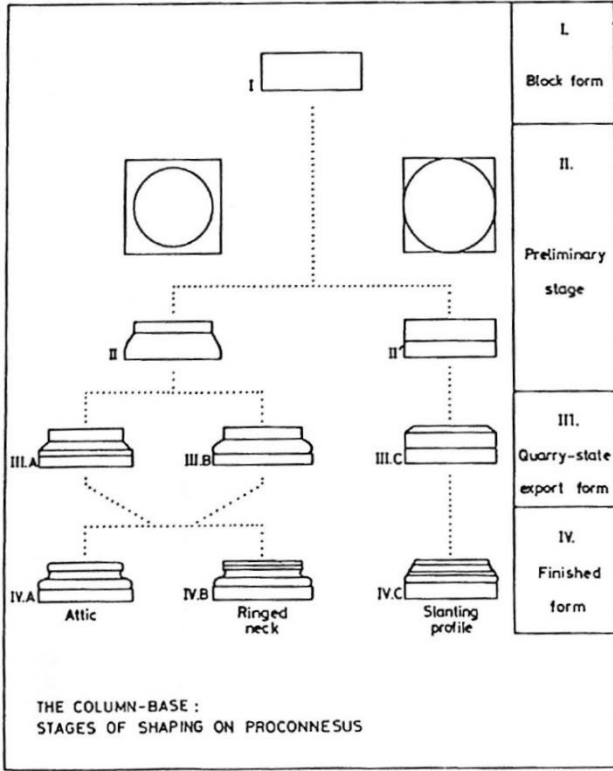
Ravenna San Apollinare in Nuovo		ΙΩ	ΥΑΧ
		ΡΖ	ΥΧΧΙ
		Τ	Μ
		ΡΧ	ΥΡΤ+
		ΡΥ	Μ
		ΑΞ	ΛΕ
			ΥΡΤ+
			Μ
			Μ
			ΛΕ
			Σ
			Μ
Varna Erite Bazilikası			Α
			Ε V
Messina Müzesi			Β
Cherson Müzesi			ΘΕ
Atina Bizans Müzesi			ΖΩ
Adana Müzesi			Π

Tablo 9. (Devamı) Taşçı İşaretleri

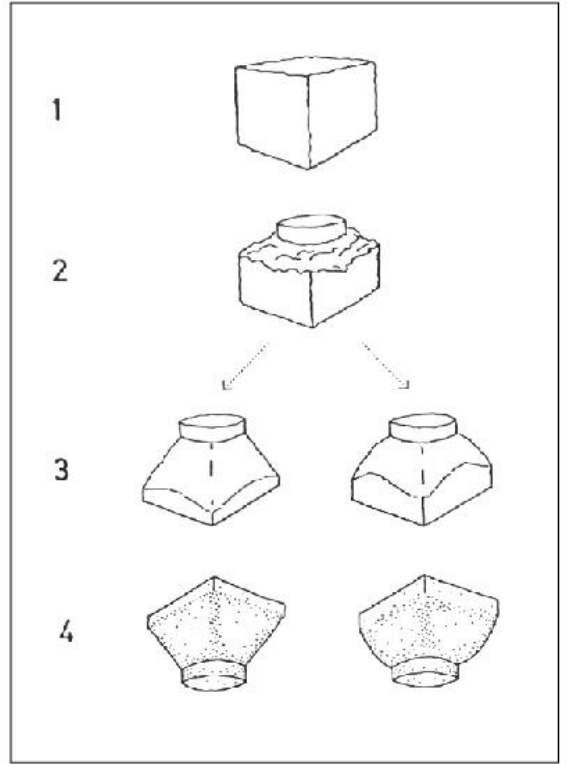
Mesembria/Nesebar S. Stefano			T B
Side Müzesi			Y
Kocaeli Müzesi			Θ
İstanbul Ayasofya			Λ
			$\overline{KY} \overline{BO}$
İstanbul Saraçhane			B
			I E
İstanbul Büyük Saray			T P
İstanbul Büyük Saray Mozaikleri Müzesi			E C
			+ Π I M
			B
İstanbul Arkeoloji Müzesi			Θ C
			Λ E Y
			B
Topkapı Sarayı			Z W

Tablo 9. (Devamı) Taşçı İşaretleri

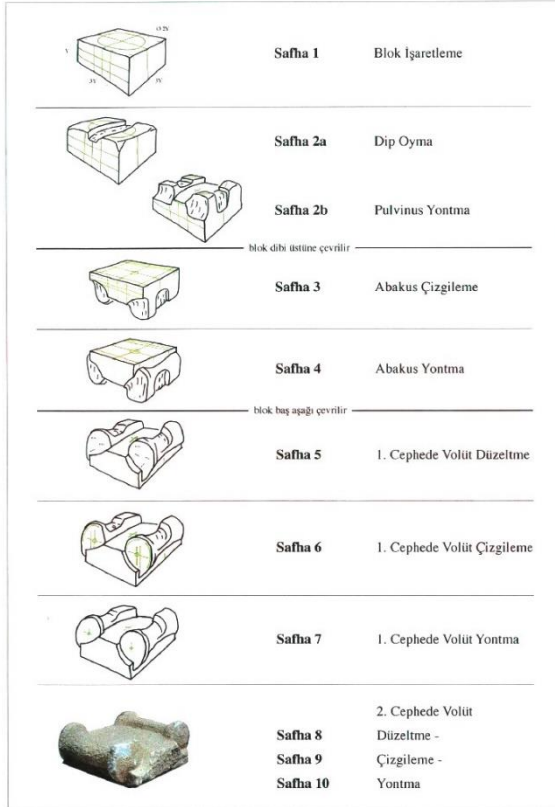

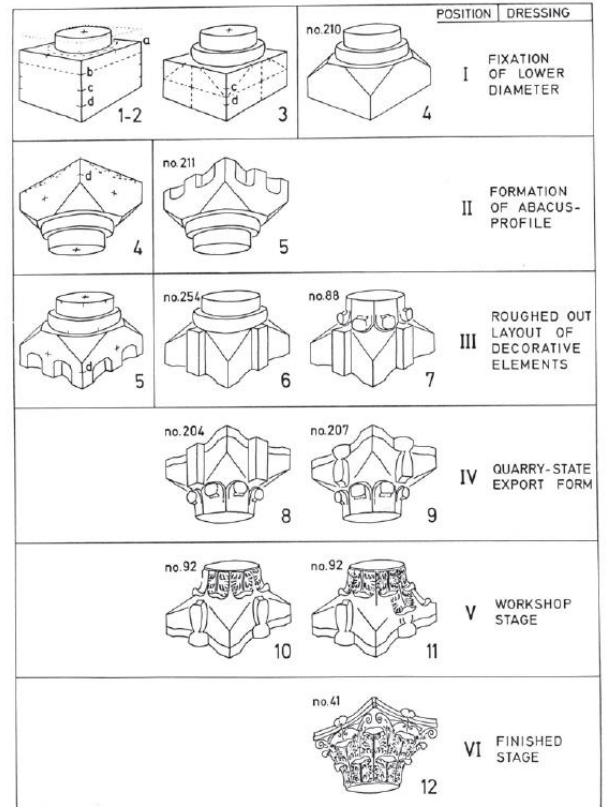
Görsel 2. Sütun Kaidelerinin İşlenim Safhaları

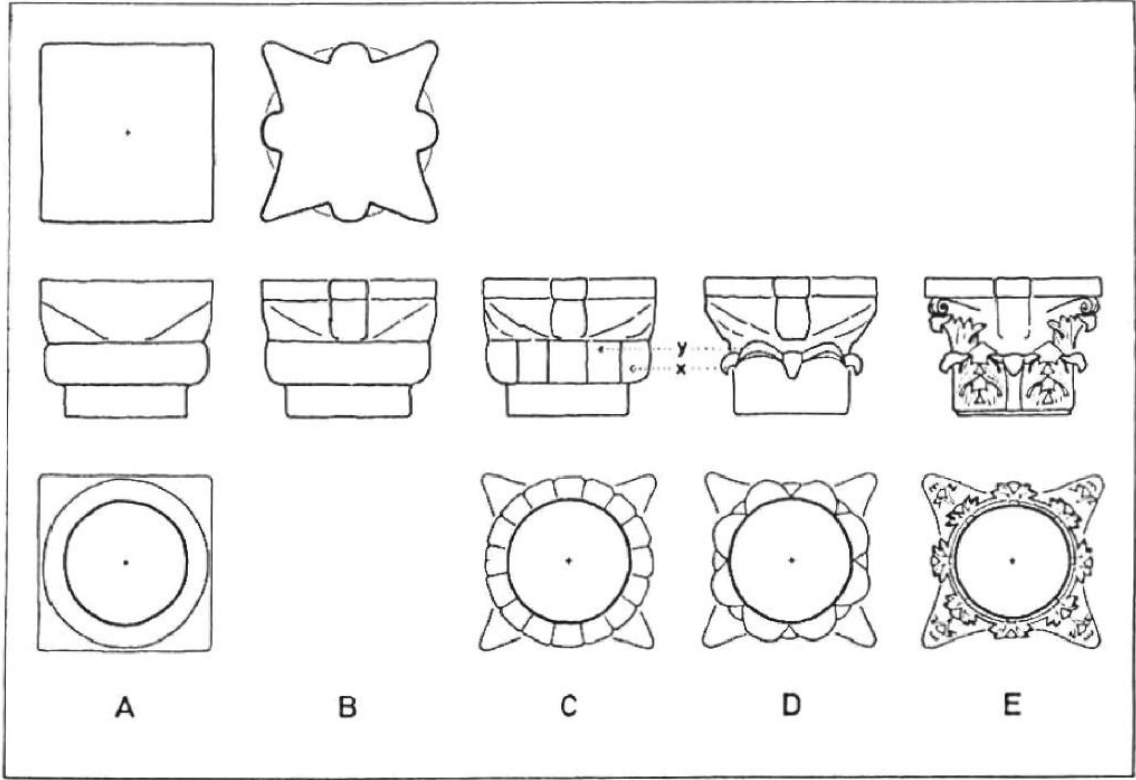
Görsel 3. Sepet Tipi Sütun Başlıklarının İşlenim Safhaları

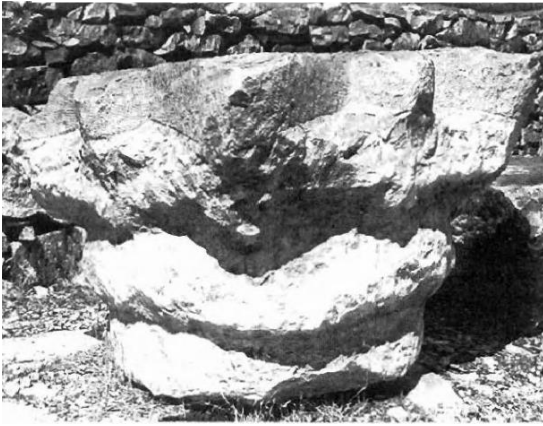
Görsel 4. İon Sütun Başlıklarının İşlenim Safhaları

Görsel 5. Korinth Sütun Başlıklarının İşlenim Safhaları

Görsel 6. *Erken Bizans Dönemi Korinth Sütun Başlıklarının İşlenim Safhaları*

Görsel 7. *"B" Safhası*

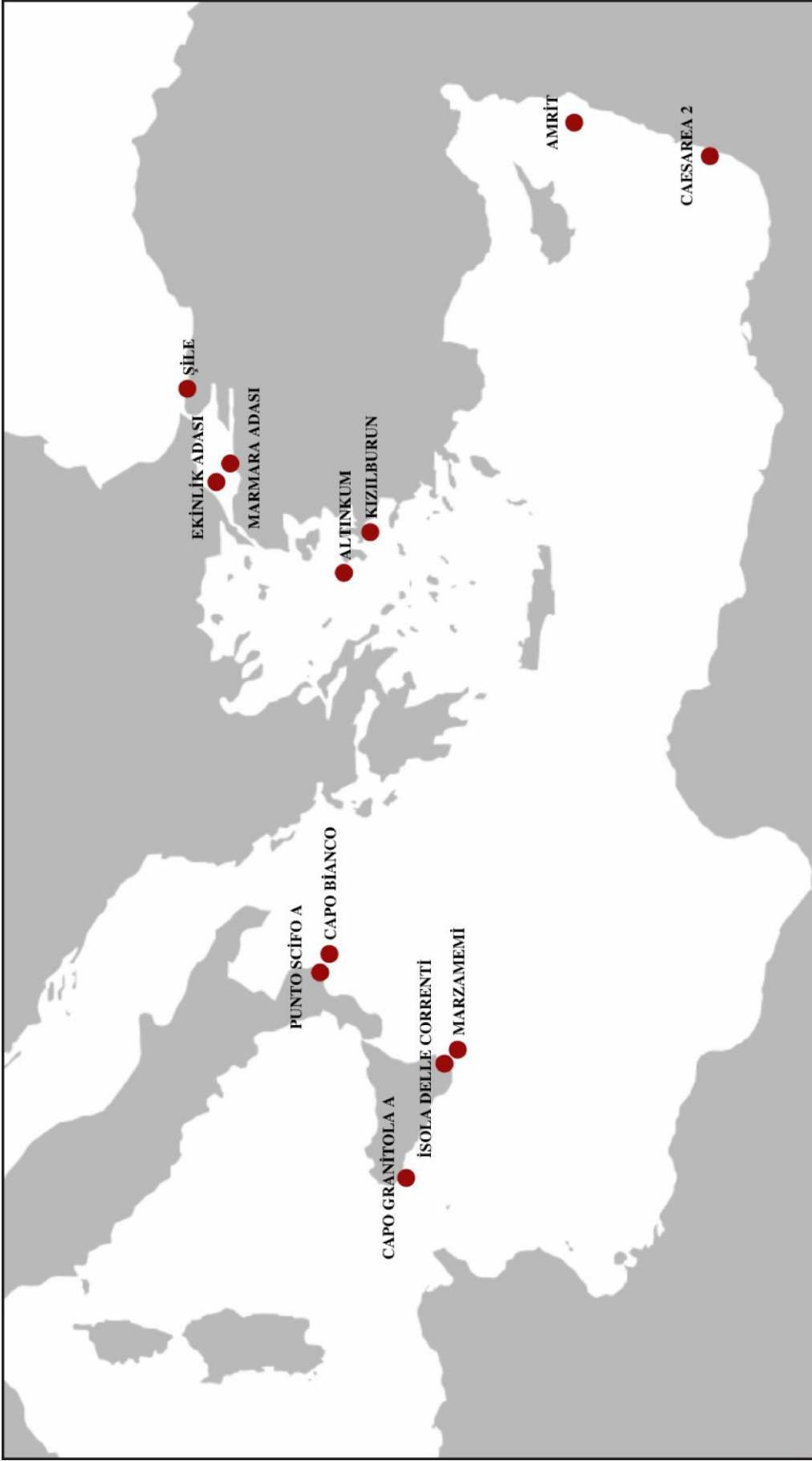
Görsel 8. *"D" Safhası*

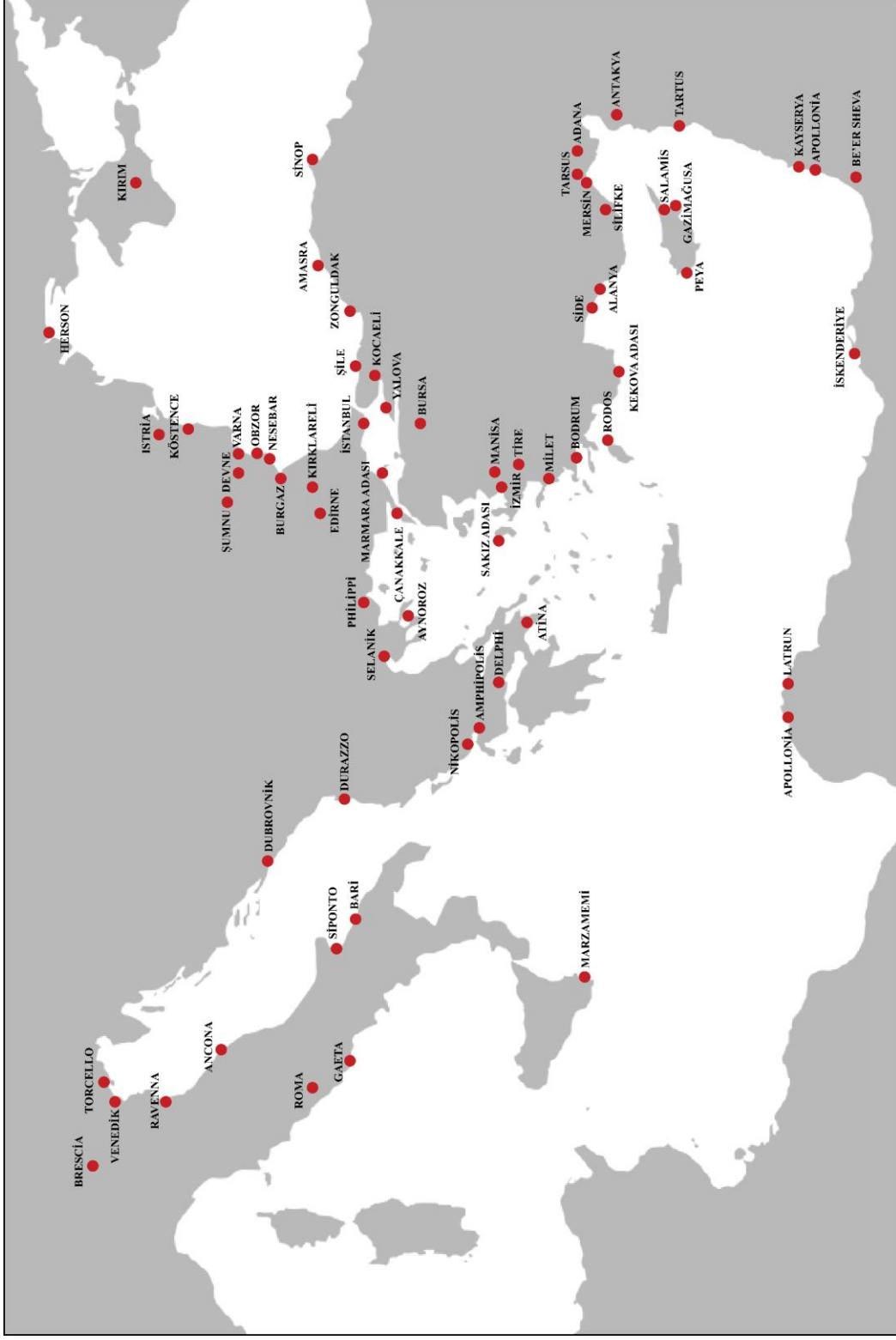
Görsel 9. *"D" Safhası*

Görsel 10. *"E" Safhası*

Harita 1. Mermer Kargo Batıklarının Akdeniz 'deki Dağılımı

Harita 2. Prokonnesos Üretimi Korinth Sütun Başlıklarının Akdeniz'deki Dağılımı